

ЗВІДОМЛЕНЄ

Дирекції ц. к. державної гімназії
в Кіцмані

==== за шкільний рік ====

1911/1912.

13904

ЗМІСТ:

1. Наукова часть. *Микола Равлюк*: Про дієприкметники і дієприслівники в творах Григорія Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, Юрія Федьковича і Василя Стефаника.
2. Урядова часть.

Кіцмань, 1912.

НАКЛАДОМ ШКІЛЬНОГО ФОНДУ.

Література предмету і жерела:

Brugmann K., kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, Strassburg 1904.

Буслаевъ Ѡ., историческая грамматика русскаго языка; ч. I. етимологія, ч. II. синтаксисъ, Москва 1881.

Vondrak W., vergleichende slavische Grammatik, I. Bd. Lautlehre und Stammbildungslehre, II. Bd. Formenlehre und Syntax, Göttingen 1906—908.

Vondrak W., altkirchenslavische Grammatik, Berlin 1900.

Delbrück B., vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen, II. Teil, Strassburg 1897.

Крымскій А., украинская грамматика, т. I. выпускъ 1-ий и 2-ий, т. II. выпускъ 1-ий, Москва 1907—908.

Макарушка О., складня причасників в волиньско-галицькій літописі, старорускім памятнику XIII. в.; справозданє дирекції ц. к. академічної гімназії за шк. р. 1895/96, Львів 1898.

Miklosich Fr., vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen: I. Bd. Lautlehre, 2. Ausg.: Wien 1879; II. Bd. Stammbildungslehre, Wien 1895; III. Bd. Wortbildungslehre, 2. Ausg. Wien 1876; IV. Bd. Syntax, 2. Abdr., Wien 1883.

Ogonowski E., Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache, Lemberg 1880.

Огоновскій Ом., граматика руского языка для шкіл середних, Львів 1889.

Pastrnek Fr., die altrussischen und tschischen Participia auf -a (mit der Gegenbemerkung von Jagić) in Archiv für slavische Philologie, Bd. XIII.

Pilat R., über das polnische participium praeteriti activi auf -szy, Archiv für slavische Philologie, Bd. III.

Потебня А., ізъ записокъ по русской грамматикѣ; I. ч. введеніє, II. ч. составные члены предложенія и ихъ замѣны, изд. 2-е, Харьковъ 1889.

Потебня А., къ исторіи звуковъ русскаго языка, Воронежъ 1876.

Соболевскій А. И., лекціи по исторіи русскаго языка, изд. второе, С. Петербургъ 1891.

Смаль-Стоцкий Ст. і Гартнер Ф., руска грама-тика, друге виданє, Львів 1907.

Тимченко Е., українська грамастика, ч. I., Київ 1907.

Jagić V., Beiträge zur slavischen Syntax, Wien 1899.

Ягіч И. В., критическія замѣтки по исторіи русскаго языка, С. Петербургъ 1889.

Малороссійскія повѣсти разказанныя Грыцькомъ Основьяненкомъ, т. I.—II., подъ редакцією А. А. Потебни, Харьковъ 1889.

Руська письменність II. 2: твори Григорія Квітки — Основьяненка, т. II., під редакцією Ю. Романчука, Львів 1905 (користував ся лиш оповіданєм „Купований розум“ і варіантом оповідання „Щира любов“).

Марко Вовчок: Народні оповідання, т. I.—II., виданє „Видавничої Спілки“, 4. вид., Львів 1903.

Літературно-науковий Вістник, т. XLI. (Дяк, Пройди-світ, Лист з Парижа), т. XLII. (Як Хапко солоду відрік ся), т. XLIV. (Гайдамаки).

Писаня Осипа Юрія Федьковича, т. II.: повісти і оповідання, упорядкував О. Колесса, виданє наукового товариства ім. Шевченка, Львів 1902.

Василь Стефаник: Моє слово, Львів 1905.

Василь Стефаник: Дорога, Львів 1901.

Скороченя:

- Кв. = Квітка у виданю Потебні.
С. п. = Салдацький патрет.
Мар. = Маруся.
М. в. = Мертвецький великдень.
Д. р. = Добре роби, добре і буде.
К. в. = Конотопська відьма.
О. т. = От тобі і скарб.
К. д. = Козир-дівка.
С. О. = Сердешна Оксана.
П. сн. = Пархимове снідання.
На п. = На пуцання як завязано.
Підбр. = Підбрехач.
Пер. = Перекотиполе.
Б. д. = Божі діти.
Щ. л. = Щира любов.
Лист. = Листи до любезних земляків.
К. р. (Р₂) = Купований розум у вид.
Романчука.
Щ. л. (Р₂) = Щира любов, варіант у вид.
Романчука.
Вовч. = Вовчок Марко, вид. Видавничої
Спілки.
Ф. = Федькович, вид. Наукового ТОВА-
риства ім. Шевченка.
Стеф. = Стефаник.
М. сл. = Моє слово.
Дор. = Дорога.
ЛНВ. = Літературно-Науковий Вістник.
-

Отся праця має чисто практичну ціль: розібрати основно всілякі способи уживання причасників¹⁾ в нашій мові на те, щоби дістати ясний образ, як сих форм уживати в літературній мові. Що такий розбір потрібний, се відчуває кождий, хто звернув увагу на причасникові конструкції. Може в жадній иньшій частині української складні не робить ся так багато промахів проти духа мови, як в розділі про дієприкметники і дієприслівники. Одні серед загальної непевности якось відрухово оминають всякими способами сі форми; другі знов якраз противно творять без розбору, після особистого уподобання, всілякі можливі форми причасникові, не здаючи собі зовсім справи з того, чи се годить ся з характером нашої мови чи ні. Як хто завдасть собі труду тай при кождій лектурі звертати буде спеціальну увагу на причасники, то безпечно переконає ся, що в нас не лиш в публіцистичних і наукових статях, але навіть в белетристичних творах ліпших письменників дуже багато самовільних, штучних конструкцій причасникових, які ріжуть ухо тай зовсім чужі для нашої мови.

В наслідок сего потрібна праця, щоб по просту констатувала, які рамці визначила в дійсности наша мова таким формам, як дієприкметники і дієприслівники. Само собою розуміє ся, що такого роду праці лиш тоді можуть мати якусь вартість, як вони опирають ся на достовірнім матеріалі мовнім, в яким оповідане пливе просто і природно, а граматичні форми і конструкції відповідають дійсному становищу посідання української мови в теперішній хвилі. Такий матеріал може дати лишень народна проза, записана просто з уст народу, а відтак твори так званих народних письменників, що мовою і способом укладання думок старають ся з роз-

¹⁾ Уживаю сего давнішого терміну в загальнім значіню, не маючи на думці ні відмінних причасників (дієприкметників) ні невідмінних (дієприслівників).

мислом як найбільше попасти в тон звичайного сільського оповідача. Менше відповідна для таких дослідів віршована мова, бо тут вимоги ритму і риму впливають не раз шкідливо на природність причасникових форм і конструкцій.

Відповідно до роду матеріялу ділю цілу працю на дві частині. В першій части розберу тай обговорю докладно всілякі способи уживаня дієприслівників і дієприкметників у таких наших авторів, що мають народний склад думок, а в другій переведу таку саму аналізу на безіменній прозі народу по всіляких етнографічних збірниках. При самім кінці зберу висліди обох частин до купи, порівнаю їх з собою тай подам таким способом тоті межі, в яких можна уживати причасників без нарушеня духа мови.

Поки що виходить у світ лишень перша частина праці: про дієприслівники і дієприкметники в творах Квітки, Вовчка, Федьковича і Стефаника. Отсей добір авторів не випадковий, але свідомий: я хотів, щоб матеріял не був за вузький, лишень обіймав по можности весь простір, де говорить ся українською мовою. Таким чином заступав би Квітка тай Вовчок мову, якою загально говорять на російській Україні, а Федькович і Стефаник гуцульський і підгірський говір в Цісарщині.

Поділ причасників.

§ 1. Причасники, які подибуємо у творах Квітки, Вовчка, Федьковича і Стефаника, мусимо на основі розробленого матеріалу поділити на відмінні і невідмінні. Сего поділу не треба розуміти так, мов би одна і та сама форма причасника виступала раз в відміннім, другий раз в невідміннім виді, лишень так, що в нашій мові одні причасники завсіди уживають ся лишень у невідмінній формі, а другі завсіди лишень у відмінній. Ті, що не відмінюють ся, прибрали одну сталу, заокстенілу форму і називають ся дієприслівниками. В який спосіб українська мова дійшла від відмінних причасників в староукраїнській добі до дієприслівників в теперішній хвилі, на се дає нам відповідь Потебня¹⁾ у своїй синтаксі. Він каже, що дієприслівник міг вийти лишень із номінальної форми причасника старославянської мови; зложена форма ніколи не переходить в дієприслівник, але або зовсім виходить з ужитку або лишає ся причасником або переходить до прикметників. Причина лежить в тім, що в зложеній формі заіменник *и* вказує на дуже тісну звязь причасника з іменем, між тим як в номінальній формі причасника та звязь обмежує ся лиш на одну згоду з іменем, а причасник радше тяготить до дієслова. Потебня твердить, що зразу в мові відчувало ся, куди відносив ся який причасник: чи він був більше тісно звязаний з своїм іменником, чи більше тяжів до дієслова. Але з часом під впливом ріжних обставин перемінив ся пункт тяготіня ріжних причасників. Слово, що було причасником, зачинає виключно тяготіти до присудка, як воно вже і перед тим входило в його склад, або входить перший раз в сферу присудка, як не мало з ним вперед безпосередної звязи.

¹⁾ Потебня А.: Изъ записокъ по русской граматикѣ, изд. 2, Харьковъ 1889, ст. 181. і д.

Тепер гинуть признаки згоди причасника з іменником: відмінок, рід і число і розриває ся його звязь з іменем. Таким чином вкінці одні причасники стали ясно відносити ся лиш до підмета, другі до присудка. І в одних і в других формальне значіне причасника загинуло: ті, що відносили ся до підмета, стали дієприкметниками, а далі прикметниками, а другі дієприслівниками. Послідні мусіли тому стати невідмінними, бо відносили ся лиш до дієслова.

Сей процес формованя дієприслівника зачинає ся після Потєбні при кінці XII., а на початку XIII. в.; Соболевській відносить сю появу вже до XI. в. і наводить примір із збірника Святослава 1073. р.: повелѣ мнѣ прѣмѣну сѣтворити рѣчи, инако набѣдѣште тождество, разумъ — запись.¹⁾ В давних літописях, що їх мова відносить ся до XIII.—XIV. вв., находимо ще дуже багато примірів правильної згоди причасників стану підметного, що виступають в ролі апозиції: Лавр. 24: п р и н и к ъ ш и Ольга, и рече; Ип. 26: Давыдовича н е д о и д у ч а паки града, стаства близъ; Лавр. 9: мы сѣдимъ, п л а т я ч е дань. Але рівночасно з тим находимо в сих і других подібних памятниках багато примірів, де причасники в номінальній формі тратять спосібність відмінити ся по родам, числам і відмінкам. Кожда із форм першого відмінка всіх трех чисел мужеського і женського роду приймає ся майже в рівній мірі за загальну форму не лише всіх родів і чисел в першій відмінку, але також і в иньших відмінках, пр.: Лавр. 10: Угри п р и ш е д ѣ (м. -ѣше) отъ в'стока, и устремиша ся; Слово о п. Игор: здрави князи и дружина, п о б а р а я за хрестѣяны на поганѣя плѣки; Лавр. 24: повелѣ Ольга мовь створити, р ѣ к у щ е сиче; Лавр. 24: Ольга п о и м ш е мало дружины, легко идуши, приде. Однак з бігом часу процес поступає все дальше і дальше на користь невідмінности причасників, а в теперішній українській мові він вже довершив ся. Причасники, о котрих ту бесѣда, стали виключно дієприслівниками, а відмінні перестали бути причасниками і перейшли до прикметників.

Через те я ділю причасники нашої мови на невідмінні і відмінні. До невідмінних зачисляю дієприслівник стану

¹⁾ Соболевській А. И.: Лекції по исторіи русскаго языка, изд. второе, С. Петербургъ 1891, ст. 201.

підметного теперішности тай дієприслівник стану підметного минувшости (т. зв. перший); до відмінних дієприкметник стану предметного теперішности і минувшости. Дієприкметник присудковий минувшости (т. зв. другий) буду обговорювати окремо: він в нашій мові не є вже причасником, а правдивим дієсловом.

А) Невідмінні причасники.

І. Дієприслівник теперішности.

§ 2. У сего дієприслівника загально приняло ся закінчене -чи: несучи, хвалячи, ідучи, кажучи. Такі невідмінні форми заступають всі три особи однини і множини і є по думці Мікльосіча¹⁾ відай четвертим відмінком однини на середний рід; таким чином відповідано би наше закінчене -чи старославянському -ште. Другі фільольоги поясняють походжене сего закінчення инакше. Соболевській²⁾ думає, що форми на -чи є першим відмінком множини на рід мужеський, а Буслаєв³⁾ і Потєбня⁴⁾ зводять наше закінчене -чи на закінчене церковно-словянських причасників женського роду -шти.

Крім закінчення -чи подибуємо декуди у дієприслівників теперішности закінчене -а, -я: м о г а: Кв. С. О. 19. 38; Листи 5, 9 (bis); С. п. 7; Мар. 47. 68. 70. 78. 88; М. в. 22; Д. р. 18. 21. 23. 34; К. в. 39. 40. 63; К. д. 8. 21; Б. д. 15; Вовч. І. 85; 227; ІІ. 90. 137. 177. 211; ЛНВ. ХLІ. 42. 58. — б і ж а: Ф. 171. — з р я (здря): Кв. М. в. 15; Мар. 47; С. п. 21. — с и д я: Ф. 126. — х о т я: Вовч. І. 189; ІІ. 50. — не х о т я: Кв. Мар. 26. — з а х о д я: Кв. С. О. 32. — п е р е х о д я: Вовч. ЛНВ. ХLІ. 8. — с т о я: Вовч. ІІ. 119. — п о п а д я: Кв. К. в. 32. — п о г о д я іbid. 49. Форми із закінченем -я відповідають старославянським причасникам, що визвучували ся на љ і дають ся без ніякого труду пояснити звуковими законами. За те тяжко сказати, відки взяло ся у дієприслівників закінчене -а. Воно було дуже розширене в давній російській народній мові; тепер стрічає ся рідше,

¹⁾ Miklosich Fr.: Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, IV. B.: Syntax, 2. Abdr., Wien 1883, ст. 828, 13.

²⁾ Лекцій... ст. 202.

³⁾ Буслаєвъ О.: Историческая грамматика русскаго языка, Москва 1881, ст. 107.

⁴⁾ Изъ записокъ... ст. 184.

за то живе до сьогоднішньої днини в чеській мові.¹⁾ У нас заховало ся се закінчене в одній формі: мога. Кінцеве -а стоїть на тім місці, де в старословянськiм було -ы. Дорогу, якою форми від -ы пішли до -а, поясняє Ягіч²⁾ в той спосіб, що бере собі до помочи сербські причасники, що на місці чеського і російського -а мають у визвуку -е тай кладе голосозвуки е-а в звязь з твердим носовим ѡ. По його думці форми мога-моге творились з могы на взір пать-петь (із пать) т. є по аналогії причасника дѣлаѡ-дѣлає із дѣлаѡ. При сiм твердість закінчення, що заховалася у скісних відмінках, не дозволила на прямий перехід старославянського ы в я у першiм відмінку. Иньші поясненя або натягнені або невірні. Так пр. Pastrnek³⁾ порівнує чеське vida з грецьким $\text{F}\epsilon\delta\upsilon\varsigma$ і виводить визвук -а від індоевропейського δ , а Соболевській⁴⁾ припускає, що се -а схоже з ѣ в другім відмінку однини на мужеський рід: доушѣ.

§ 3. Дієприслівник теперішности творить ся лиш від дієслів недоконаних; доконані дієслова не годні виражати якоїсь чинности або події так, щоби вона рівночасно з другою відбувала ся, т. є через певний час тривала.⁵⁾ Але Квітка відступає на кількох місцях від сего закону тай уживає дієприслівників теперішности від дієслів доконаних:

К. в. 14: аж тут і сотня стоїть і поскидаючи шапки, поклонилась пану сотнику. Ibid. 81: далі зірвали стелю... тут де узяв ся ворон чорний-чорний; улетячи у хату, надлетів над неї (роз. відьму). Ibid.: А тут трохи погодя і прийшла до неї жінка. С. О. 44: Тільки що, помолячись, стала уставати, тут як раз сонечко зійшло.

О. т. 30: як же вчистить, так хоч утікай! і прочитаючі його роботи книжку, зараз у хагї кури. Б. д. 35: коли він пішов за дітей страждати, то Бог його і не зоставить, послухаючи дїтську молитву. К. в. 32: Той було знай

¹⁾ Vondrak W.: Vergleichende slavische Grammatik, II. В. Göttingen 1908, ст. 69.

²⁾ Ягіч И. В.: Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка, С. Петербургъ 1889, ст. 98.

³⁾ Archiv für slavische Philologie, В. XVII. 122.

⁴⁾ Лекції... 147.

⁵⁾ Ст. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер: Руська граматика, вид. 2., Львів 1907, ст. 132 (нотка).

підписує, що по па д я. П. сн. 5: А що найпуше, як почне жінка вередувати, з а б а ж а ю ч и... нового очіпка.

Такі дієприслівники повинні відносити ся до будучности, подібно як теперішности дієслів доконаних уживаємо в значінню будучого часу. І справді в чеській тай словацькій мові¹⁾ стоять доконані дієприслівники теперішности лишень на таких місцях, де присудок головного реченя виражає подію будучу: *to všeco tobě dām, ač p a d n a rokloniš se mně. Vām spomocnějši budu u m ĩ g a než živ ě s a*. В иньших словянських мовах, а особливо в російській, кладуть ся такі дієприслівники вже й там, де чинність присудка відносить ся до минувшости тай мають таке саме значіне, як дієприслівники минувшости на -ши. Квітка видко стоїть під впливом російської мови, бо мені невідомі подібні приміри з творів иньших наших письменників. Він так само, як се діє ся в російській мові, не робить ріжниці між тим, чи чинність головного реченя відносить ся до будучности чи до минувшости тай в обох разях з однаковою силою уживає дієприслівників в значінню події довершеної перед подією присудка. Між примірами, що я їх навів в горі, перші чотири виражають подію доконану в минувшости, а послідні чотири мають значіне будучности.

§ 4. Дієприслівники теперішности сповняють в реченю всілякі функції. В ролі апозиції означають вони якусь чинність, що стоїть в тісній звязи з цілою гадкою головною тай доповняє її в тій точці, в якій той, що говорить, вважає се в даній ситуації за потрібне. Яка то звязь, сего сама форма дієприслівника ніколи нам не говорить; ми мусимо самі за кожним разом сумлінно розважити в думках стосунок одної чинности до другої тай зі становища того, що говорить, підхоплювати льогічну злуку між підрядною а головною гадкою. Для більшої певности помагаємо собі звичайно тим, що дієприслівник розв'язуємо на реченє побічне тай пробуємо, котрий злучник можна поставити на його чолі.

а) Часова звязь між чинністю дієприслівника а головною чинністю заходить тоді, коли ми при помочи дієприслівника хочемо означити близше час, в протягу якого відбуває ся акція головного реченя. Само собою розуміє ся,

¹⁾ Miklosich: Vrgl. Gr. IV. 820; Vondrak: Vrgl. Gr. II. 405.

що дійство підрядне мусить бути одночасне з дійством головним, все одно, чи оба дійства відбуваються в теперішності чи в минувності чи в будучності :

Вовч. II. 34: Чи того-ж я сподівалась, і дучи вільна за панського! 221: Тільки одного разу, чи не злічив добре беручи, чи загубив якомсь везучи наймит, а хазяїн не долічив ся свого ліку і зняв бучу. I. 257: говорючи, якомсь мимовільно мостила вона ближче до себе дві великі подушки. 218: Яке понуре його обличчє було і як трусила ся рука даючи! 36: В одній жінки разом два сини втопились, граючись коло ставу на березі. Квітка Щ. л. 6: третя башта там була, де спускаємо ся тепер, і дучи до Нетечі. Ibid. 22: Галочка, ще кланяючись, накинула очком, що ахвицер щось розказовав. К. д. 38: І вміраючи буду теж казати. Перек. 20: Дав нагородження, відпускаючи, цілкових з пару. К. в. 75: та ще на ту біду, збираючись на панні Йосиповні женити ся, Пазьку... відпустив до пана писаря. Ibid. 18: Вийшла Пазька з кімнати, і переходячи через велику хату, вже веселенько глянула. Мар. 4: Хвали за се Бога і лягаючи і устаючи. К. д. 10: мабуть порозсипав, таскаючи з капшука. О. т. 18: хто слуха, а хто окупів ловить, слухаючи, як славно чита одіяння поповичхвильозоп. Федьк. 14: Ілаш топить ся таки, дивлячись на св-ю Калину, а вона знов гине, дивлячись на його. 342: оттак научав Копарюк своїх синів, виражаючи їх у найми. Стеф. М. Сл. 57: Ідучи до дому горланив на ціле село.

Але мова не завсїди уживає в таких разях дієприслівника. Можна подибати приміри, де від одного і того самого дієслова творить ся раз дієприслівник, раз реченє побічне із злучником як :

Кв. к. д. 7: Горпина перестала йому волю давати, а вміраючи усе господарство приказала дочці. Щ. л. 7: а як вмирала, так їм і вотчини свої поодавала. Вовч. I. 53: вміраючи, казав у пущі викопати під дубом два скарбці з грошима. ЛНВ. ХLI. 13: як вмирала, що вона вам казала? Ф. 82: а як умірали, то мені наказували. Кв. Перек. 21: ледве вже промовив Трохим, бачачи, до чоґо вже діло доходить. К. д. 40: довго він її слухав і все уговорював...

і як бачить, що вона й себе не тямить, узяв її за руку. С. О. 36: прокинув ся він скоро і бачучи таку Оксану... кинув ся до неї. Б. д. 25: і як бачить, що зовсім біда, мотнувся ...до брата. К. в. 56: та як і не дивуватись, бачачи, що чоловік ...полетів як птах. М. в. 4: а далі, як уже бачить, що мужик потратив чи-малу суму грошей, та вже тоді і закричить пробі.

В деяких разях не бачимо дієприслівника, хоч його належало би сподівати ся, щоби упростити і вигладити складню:

Вовч. І. 91: Вона в нас, як говорить з яким чоловіком, сидить собі просто. 97: я її прохав, як вибрав ся, що-б тебе не смутила. Федьк. 17: у нас така установа, що родина, як іде в гості, то даруєть ся. 32: чи вічувала моя сестричка, як сю шириньку коциками вишивала, до чого вона придасть ся? Стеф. М. сл. 133: діти, як ішли на роботу, то лишили бабі (роз. кусень хліба і збанятко з водою).

Противно знов подибуємо дієприслівник на таких місцях, де далеко краще було би поставити реченє часове: Ф. 206: своє село лиш тільки виділа, ідучи в неділі і сьвята з вітцем до церкви.

б) Деколи часова звязь усуває ся зовсім на задний плян, а дієприслівники не виражають нічого иньшого, як лиш стан, в якім находить ся якась особа підчас акції присудка або побічні обставини, які товаришать головній гадці. Коли пр. Квітка О. т. 4 пише: стара мати... сей год не приймаєтьця ні-завіщо, а тільки, сидючи на полу, порядок дає..., то сим не хотів він сказати, коли мати дає порядок, лиш в якім стані находила ся мати тоді, як давала порядок. Таких примірів находимо дуже багато і в Квітці і в Вовчці і в Федьковича і в Стефаника; особливо стрічаємо їх на тих місцях, де автор наводить бесіду якоїсь особи, а потім додає від себе, що робила та особа тоді, як говорила, пр. Вовч. І. 9: спитай мене молодичко! озвалась стара бабуся, обділяючи діток, що обсіли її і поглядаючи на мене ласкаво.

Кв. К. р. (Р₂) 193: дяки, штрикаючи себе то в лоб то по носу, то стукаючи по столу, товкують промеж себе. Кв. К. д. 41: А пан писар, кахикаючи над останньою молошною кашею та поглядаючи на кухлик тернівки, знай усами підморгує; С. О. 13: Де була? — одвіт

дала Оксана, з н и м а ю ч и свою білу нову свиту, з к и д а ю ч и басву червону юпку ...і п о к л а д а ю ч и усе гарненько, а л е н т и з а в о р о ч у ю ч и у б у м а ж к у і х о в а ю ч и з х р е с т а м и ...у свою скриню. К. в. 31: ...сказав повагом, усіх о з и р а ю ч и і н і на кого не д и в л я ч и с ь. Ibid. 25: І п а н С и м е о н, д и ж и д а ю ч и їх, х о д и т ь біля школи, л а г о д я ч и с ь на похорони і с п о м и н а ю ч и про кутию з медом. Лист. 12: Ж и в е м о, х в а л я ч и Бога. Ibid. 14: Х в а л я т ь Бога ж и в у ч и. Вовч. I. 125: А В а с и л ь к о б у д е х о ч ц і л е ч к у н іч т ю ю д о в г у і з о м н о ю с и д іт и, м е н е с л у х а ю ч и т а м е н і в о ч и п и л ь н е с е н ь к о д и в л я ч и с ь. II. 35: Л ю д е п р о к и д а л и с ь і л я г а л и п л а ч у ч и, п р о к л и н а ю ч и. 85: С п а с и б і! С п а с и б і! — г л у х о п р о м о в и в, с а м у с е п о х а т і х о д я ч и, у с е ч о г о с ь ш у к а ю ч и, п о в с іх к у т к а х з а г л я д а ю ч и. 177: в и п р а в а к о з а ц ь к а р у ш и л а з м іс т а з а О с т а п о м, г р а ю ч и к ін ь м и, в и б л и с к у ю ч и з б р о с ю. 217: Р о с л и с о б і т а в и р о с т а л и, х о д я ч и т а б р о д я ч и п о у л и ц і, д и в л я ч и с ь н а г у ч н е, б у ч н е м іс т о. ЛНВ. ХЛІ. 483: З з а к у щ ів в и й ш л а с т а р а х а з я й к а л а д я ч и н а с е б е о к у л я р и, к л а н я ю ч и с ь м е н і п р и я з н е н ь к о, п и т а ю ч и л ю б е н ь k o. Ф е д ь к. 202: „Гей м а р ш а л к у ! ! “ к р и к н у в в о є в о д а, о б і й м а ю ч и с и н а і п р и т и с к а ю ч и д о к р е п к и х с в о ї х г р у д и й. 434: З г о д а ! к а ж е г у з а р, в и й м а ю ч и д в а л е в и з м о ш е н к и і п о д а ю ч и ж и д о в и. Стеф. М. сл. 56: Ж и д с ь м ія в с я, н а л и в а ю ч и г о р іл к у. Дор. 75: П о т ім р у к а в о м о б т и р а в л и ц е і г л я д ю ч и н а н е г о (р о з. з л о д ія) к а з а в.

Таких як отсе примірів незвичайно багато у всіх чотирох авторів.

в) Чимало подибуємо таких примірів, де часова звязь лучить ся з причиновою. В таких разях чинність дієприслівника відносить ся до головної чинности як причина до наслідку, але так, що при тім задержує ся в меншій або більшій мірі часова сполука. Коли в примірі Кв. С. О. 44: рук не чула, не с у ч и д и т и н у —, с х о ч е м о д ієп р и с л і в н и к р о з в я з а т и н а р е ч е н е п о б іч н е, т о м о ж е м о т о з р о б и т и в д в о я к и й с п о с і б : я к, к о л и н е с л а а б о ч е р е з т о щ о, в і д т о г о щ о н е с л a.

Кв. Д. р. 34: в и м е н і і т а к б а г а т о п о м о ч и д а л и, у б и р а ю ч и х л і б. Мар. 8: Ч и м а л о - ж т о (р о з. д і в ч а т) с в о є ї с л а в и з г у б и л и, х о д я ч и н а т ю ю п o г а н ь (р о з. в е ч е р н и ц і)

К. д. 3: нічим ми так не согрішаєм на сьвітї, як язиком, о с у ж д а ю ч и один одного. Щ. л. 48: Істинно, ти щастливий батько, м а ю ч и, таку дочку. Ibid 48: Ти-ж моє серце розриваєш, с т р а ж д у ч и так! Ibid. 49: Не встану ...поки мене не звеселиш.... к а ж у ч и, що зробиш, об чім я... тебе попрошу. Ibid. 10: Одначе таки, хоч крадькома, то у молодих послушниць питавшись, то сама п р и с л у х а ю ч и с ь переняла де-що (роз. Галочка). М. в. 6: через тебе і я свою материзну потратила, то п л а т я ч и за тебе, то в и к у п а ю ч и з шинків. Ibid. 23: у церкві забув (роз. шапку), с п і ш а ч и з приятелем до пана дяка на розгрішення. К. в. 54: аж записала від натуги, к р и ч а ч и зо всеї сили, та з о в у ч и пана Уласовича. О. т. 26: На дривитні колодьдя кололи ...ті синки, що худобу ...з великої попереждали не знать на-віщо, п ю ч и і гуляючі і з недобрими п р о ж и в а ю ч и. С. п. 16: ...аж утомисся розказуючи. К. д. 59: дружко аж охрип мекекекаючи та хрюкаючи та ревучи усякою скотиною. Вовч. І. 38: діточки ...заклопотали голівоньку, годячи панському племю. І. 160: І такеньки вона тебе, наче і ласкою, з хати (роз. вижене), тільки перед тобою стоючі та тобі в вічі глядючі. П. 223: удова виби-вала ся з сили своєї, п о с п і ш а ю ч и за нею. 203: Галя коло його стала та дивлячись та турбуючись і забула. Ф. 137: я вже зголоднів, тільки г о в о р я ч и. 458: кілько то часу втратиш ш у к а ю ч и то сего, то того. Стеф. М. сл. 112: Тимчиха забула гроші рахувати р о з г а д у ю ч и.

г) Причинова звязь між дієприслівником а присудком заходить тоді, коли чинність виражена дієприслівником є причиною, длячого якась особа так а не инакше щось робить або собі поступає. Тому що властива причина лежить не так в самих обставинах, як радше в гадках, спостереженнях і міркованях підмету, то для її вираження уживає мова найчастійше дієслів: думати (16 разів), бачити (29 раз.), знати (10 раз.), надїятись (6 р.), боятись (9 р.), вмїти (4 р.), тямити (4 р.), чути (2 р.), дивуватись (12 р.) і т. д.

Кв. О. т. 6: так Оришка з тїї бумажки сама зписовала, та тільки не в м і ю ч и письма, на-лихо собі почала не з тієї руки. Мар. 55: і як нї тяжко менї було, не бачивши Марусї, та п а м я т у ю ч и ваше слово, сам себе морив і не ходив

сюди. Ibid. 77: бо й теслі, що її (трунву) робили, жалкуючи об Марусі і люблячи Наума, від щирого серця її робили. Перек. 19: Трохим і послухав його, боячись, щоб не зробив якого худа. К. д. 7: А на Левка гаспидом дише, думаючи, що се все через його, і бачачи, що він ...має у всьому волю. Ibid. 7: Тимоха дуже було часто гроші бере в батька, а той, не вміючи одборонитись і пестуючи дурня, дає йому, скільки він забажає. Ibid. 12: хотіла швидче вести до якоїсь баби, щоб злизала, думаючи, що се їй з очий сталось. К. д. 37 сват його, боячись, щоб сестра не одмовила його од найомства, зкочив, повів його до Орожок. П. сн. 8: І дала йому три шаги, знаючи, що він ліків не зна. К. в. 14: от ти, держачи її (роз. хворостину) на дві половини, тим одного і не долічувавсь. Вовч. I. 158: Тебе жалуючи говорю, тебе люблячи! 226: ...дівчина з вашого села прийшла у наш монастир і зостала ся, маючи велике жаданне черницею бути. II. 253: далі що було й буде, не знаю, не можу сказати, не знаючи й сама. 258: Треба вам знати, що кум Демко, аби запорошив трохи око, зараз ладить ся у мандрівку. Памятаючи таке, я з ним дуже і не змагаюсь. Ф. 227: grimнув остро, видячи, що Павун засторопів.

д) Про припустову звязь між дієприслівником а присудком можемо тоді говорити, коли чинність дієприслівника виражає причину, задля якої підмет повинен певну чинність виконувати, але її не виконує, так що тій причині не відповідає наслідок, якого ми сподівали ся. Таких примірів не находимо багато: кілька у Квітки, кілька у Вовчка, а в Федьковича і Стефаника ані одного.

Кв. Д. р. 21: Справник знав, що вони, маючи свій хліб, просили з гамазії. Б. д. 26: Ніхто Терешковій жінці і не сказав, яка біда їх постигла; та вона — усе розібрала і, не думаючи багато, знала, що їй робити. К. д. 34: не минетьця й те, що, не знаючи діла, тільки підписували за секретарем. О. т. 28: от-тих кивух, моргух, що маючи своїх мужиків, та на чужих кивали та моргали..., так-так зараз ...на височенний дрючок і підніmemo. М. в. 23: загула громада, що як який чоловік скаже слово, то вона не розчуваючи що і для-чого, зараз і кричить. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 37:

вона його наче чарувала, що й не вивіряючи її, усе на неї покинув. І. 252: Сумував, ходив по дорогах, багатів не дбаючи.

е) Вкінці можуть дієприслівники стояти з присудком в умовній звязи. Така звязь заходить тоді, коли ми хочемо виразити, що підмет виконає чи там не виконає якоїсь чинности, коли сповнить ся чи там не сповнить ся дійство, яке заступає дієприслівник. Умовних дієприслівників ще меньше, як припустових; наводжу всі приміри:

Кв. Щ. л. 23: Не сто раз вона чула, як їй і у вічі казали, що вона дуже красива, так то їй і дарма було. А тепер, де-б вона діла ся, чуючи, що ахвицер її похваля. Д. р. 12: Коли на-слободу їти, то сам не піду, я вже стар чоловік; а і дучи, прийшлось-би брати і жінку. Щ. ч. 33: перестану овсі ходити... швидче вмру: бо не бачивши тебе і не слухаючи твого голосочка, знаю, що довго не проживу. Д. р. 16: ще таки можно вміючи захватити (роз. хліба) дешевш протів людей. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 36: Часом улюбить таку кралю, що здасть ся маючи хоч кріпку тями, мусів би на сім миль від неї відбігти.

§ 5. У Квітки тай у Вовчка дуже часто подибуємо такі приміри, де між дієприслівником, що виступає в ролі апозиції, а присудком головного реченя стоять злучники: *і, та, тай*. На перший погляд видає ся нам така будова реченя неправильною, а злучники личною ошибкою автора. Але в дійсности нема в подібних конструкциях нічого ні випадкового ні неправильного, бо вони не стоять в теперішній мові осібняком, лишень назязують ся до давніших слів мови тай дають ся з історичного становища пояснити. В старословянській і староукраїнській мові стрічаємо багато таких примірів, особливо при дієприслівниках минувшости: О. Ев. Мат. 26. 26: приимъ Исоусъ хлѣбъ и благословивъ, и прѣломи. Ibid. Іо. 19. 13: Пилать... изведъ вѣнь Иса, и сѣде на соудици. Лавр. 7: сѣ думавше Поляне, и вдаша отъ дыма мечь. Ibid. 252: въсплакавъ и рече, ibid. 7: заоутра въставъ и рече. Акты юр. 11: жалуючи того Савки да жито ему оддали. Ibid. 19: послѣ суда... недѣлщикъ... поставя отвѣтчика да так рекъ.¹⁾ Спершу фільольоги не доцінювали як слід такого явища мови тай поясняли його в більшій або мень-

¹⁾ Потебня: Изъ зап... 185.

шій мірі невірно. Так пр. Мікльосіч¹⁾ вважає сю прояву припадковою і складас її на неувагу переписувачів. Срезневський²⁾ гадав, що в старословянських зворотах типу „въсплакавъ и рече“ опущене помічне дієслово „єсть“ і з сеї причини всунений тут злучник *и*. Буслаєв³⁾ в своїй граматиці каже, що в старину причасники або дієприслівники деколи уживали ся замість дієслова в способі прямім і в таким разі злучник виражав злуку двох речень рівнорядних; як примір наводить: градсті-и ловцы труждающесе и оскудѣвахоу. Потебня⁴⁾ не годить ся з поглядами сих учених тай каже, що в таких зворотах, як „въсплакавъ и рече“ при дієслові не опущено нічого, а причасник стоїть тут не замість дієслова, а сам за себе. Злучник між причасником а присудком не лучить двох речень рівнорядних, а робить лише нагляднішим приміт звороту, який там був і без злучника, іменно — два майже рівноважні осередки. В давній мові причасник в ролі апозиції не був так тісно звязаний з присудком, як тепер дієприслівник, що тяжить лиш до присудка і разом з ним рішучо переважує підмет, — лишень тяжів більше до підмета, так що речене з трудом утримувало свою одноцільність і наче розпадало ся на дві часті. Таким способом Потебня поясняє появу злучників браком в давнім реченю, що мало в собі причасник, рішучої переваги дієслова, а вслід за тим строгої звязкості і суцільности. Причасник становить тут щось в роді реченя і хоч він не рівний силою повному дієслову, все таки дуже близький до него і займає середній ступінь між реченем а частию реченя. Подібно як Потебня, хоч не з такою тонкостію тай глибиною, поясняє справу і Ягіч.⁵⁾ Він в розділі „Particip als Prädikat“ каже: „In den alten Perioden der slavischen Sprachen war mit dem Participium praes. act. und namentlich praet. act. eine so starke prädicative Kraft verbunden, dass ein solcher Participialsatz... schon allein für sich als ein ausreichendes Prädikat galt, als beigeordneter Satz und gleichwertiges Glied durch eine Verbindungskonjunktion mit einem Verbum finitum zusammengefasst werden konnte. Як бачимо, він кон-

1) Vrgl. Gr. IV. 827.

2) Мысли объ исторіи русскаго языка, 82—3.

3) Ист. грам., II. 205.

4) Изъ записокъ... 187.

5) Jagić V.: Beiträge zur slavischen Syntax, Wien 1899, ст. 69 і д.

статує лишень готовий факт, самий вислід сего процесу, а не входить близше в тло, на яким така сила причасника виникла. А се важне, бо инакше ми не зможемо вияснити теперішних конструкцій причасникових, що лучать ся з присудком злучниками. Річ у тім, що хоч наш дієприслівник пересунув ся із сфери підмета у сферу присудка тай тим самим розірвав той другий центр, який творив у реченю, мимо того така будова реченя, як та, серед котрої він перше стояв, пережила його і існує до нині в українській мові. Обговорене в горі явище становить отже лишень одну частину того, що можна назвати недостатком єдності реченя в мові. Злучники неначе зазначають ті шви поміж поодинокими частями реченя, що ще не зовсім зросли ся. Доказом сего є те, що злучники можуть стояти і тоді, як замість причасника стоїть розвинена гадка: Лавр. 24: яко полѣзе въ двери, *и* подъяста и два Варяга мечьми; Квітка Мар. 50: що божий день перебере горішки, що ще на весіллї, як побачились вперше, *та* він їй дав. М. в. 4: а далі, як уже бачить, що мужик потратив чималу суму гроший, *та* вже тоді *і* закричить пробі. Також часто подибуємо у Квітки приміри, де злучник *та* відділює від присудка підмет, хоч він не має при собі дієприслівника: С. п. 16: А там, чути, скрипка гра з цимбалами: Матвій Шпонь *та* продав сіль, розщитавсь і грошки вчистив тай наняв троїсту. Мар. 8: А щоб який парубок *та* посмів би її заняти! ну, ну, не знаю! Ibid.: Кажуть, що його хазяїн *та* хоче його в прийми узяти, *ibid.* 62: набігла повна хата людей, як почули, що старий Дрот *та* просватав дочку. О. т. 9: А той дідусь *та* був собі зовсім каліка, *та* ще й сліпий. *Ibid.* 9: Хома дума собі: „чому сей скарб *та* не розсипається“. К. в. 14: Се на біду вже йде, коли пан сотник *та* буде розумнійший мене. Таких примірів у Квітки і Вовчка дуже багато. Пояснити можна собі їх лише тим, що при твореню таких речень думка не біжить бистрим, безперервним ходом від початку до головного висказу, але спиноє ся на котрійсь часті реченя і привязує до неї окремий акт думки, якого в письмі не зазначає ся, але якого кождий може додумати ся. Так в декотрих з наведених примірів чуємо виразно рід легкого протиставлення присудкови зата-

єної гадки, що звязана з підметом, пр. Дрот (по котрім ніхто не сподівав ся чогось подібного) тай просватав.

Те саме бачимо і в примірах, де стоїть дієприслівник. Нераз для того, що говорить, чинність дієприслівника не така то вже маловажна, щоб перепустити її без ніякого сліду по своїй свідомости; тоді його думка через те, що спинюєть ся на ній і здає собі справу з її змісту, неначе застановлює ся в своїм ході тай тому навязує ся до головного висказу злучниками *і, та, тай*. Коли дієприслівники стоять у припустовім значіню, тоді злучники неначе кладуть нам перед очи особливу вагу чинности дієприслівника тай протиставлять її головній гадці: Кв. О. т. 28: маючи своїх мужиків, *та* на чужих кивали. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 37: такі як покійничок самі собі завинили: не питаючи броду *та* сунулись у воду (без злучника дієприслівник зійшов би на задній плян тай не торкав би нашої свідомости). При причиновій звязи дієприслівника з присудком кладемо натиск на причину, а злучник підносить сильнійше і виразнійше наслідки: Кв. К. в. 15: А тямиш, як мені підсунув лепорт, а я нічого пак не вміючи писати, *та* на ньому сторч і підписав. М. в. 11: Або може лежучи собі по домовинам, *та* позабували і дні. Б. д. 9: дяк... бачачи у Костя розум, не за велику плату його *і* вчив. Ibid. 11: Захарій трошки було зрябів; а далі, знаючи, що пан є добра... душа, *і* нічогісінько. — Колиж між дієприслівником а присудком заходить часовий стосунок, то тоді думка наче захоплює собою цілий протяг часу, що займає акция дієприслівника, а злучники навязують маркантно чинність присудка до певної хвилі підчас єї тривання: Кв. Щ. л. 10: От же Галочка було, прислухаючи ся, до чого діло іде, *і* розводить їх. Ibid. Так розговорюючи *і* дійшли до двора. Мар. 66: вже й Наум, дивлячись на неї..., *і* собі повеселішав. Ibid. 6: оттим то Настя дивлячись на худобу, *тай* журилась. К. в. 12: та сеє кажучи, *і* уліз у світлицю. Перек. 14: і дучи побіля лавки, *і* моргнула на Дениса. К. д. 54: так, усе молячи Бога, *і* пійшла з Левком. Б. д. 16: Захарій дякуючи, *та* осьмілив ся і каже. С. О. 11: та сеє кажучи, *і* кинулась до матері. Щ. л. 29: прибіра - прибіра, та прислухаючись до ахвицерових річей, *і* стане і дослуха усе.

Вовчок І. 98: коли-ж ходячи поміж копами *i* найшли Ibid. 44: та вмовляючи ньеньку *i* заснув коло неї. 205 вбачаючи диво, *та* не спитатись, звідки взялось? ЛНВ. ХЛІ. 4: Блукаючи *та й* забрів він.

§ 6. Приміри, наведені в §§ 4—5, не вичерпують всіх способів уживання дієприслівника теперішності. Апозиція, що тягне більше до підмета, не відповідає природі нашого дієприслівника, тому то й число примірів, що сюди відносять ся, не таке то дуже й велике. Найчастіше дієприслівник теперішності так тісно зв'язаний з присудком, що тратить в тій сполуці цілу свою дієсловну силу, не виражає вже майже ніякої акції таї сходить до значіння простого прислівника. Таке уживанє найбільше вірно віддає нам теперішну вдачу дієприслівника; тому то воно в творах Квітки, Вовчка, Федьковича і Стефаника таї взагалі в українській мові найширше розповсюднене. Дієприслівник сповняє в таких випадках ту саму функцію, що придає прислівниковий і подає час, місце, ступень, спосіб або иньшу яку обстанову висказу:

Кв. О. т. 12: пий-же сьнку, мовчачи та не мотай головою. К. д. 42: цілісьнюку жменю землі ззім, що його правда, а не тих суддів, що брешучи попідписували. Щ. л. 47: „Не знаю!“ сумуючи та тихенько промовила Галочка. Ibid. 56: Ішла бідна Галочка до церкви швидко, бистро і усе поспішаючи. Ibid. 10: мачуха ...хоч як хоч, а сироту не хочючи зобидить. Ibid. 13: пхніт мене на неї, буцім я нехотя її заняв. С. О. 37: ви шутячи, сміючись, відняли в мене, що було у мене дорогшого. Ibid. 11: стара, то просячи, то плачучи, довела таки дочку до того, що сказала. К. р. (Р₂) 194: отсе я ходючи вам буду казати? Мар. 86: гріх лежучи хліб їсти. Ibid. 86: поведить (Бог) іти до Марусі, піду хвалячи Бога. Б. д. 14: дуже нехотячи поїхав Скиба у город. Лист. 6: Є куди і кому пожаліти ся і зашиту получити, дякуючи добрим ...начальникам (= завдяки). К. в. 30: ось тільки пхни (роз. її) не бачучи, то зараз і залящить. Ibid. 30: го так і є: або ходючи спіткнеш ся, або за обідом подавиш ся. Вовчок І. 224: буде мені спокій, промовляє радючи. II. 159: ох-ох! Тепер його душенька в раю... Дякуючи вам, сусідонько! — озветь ся батько. — Мені дякуючи? вхо-

пить ся за те слово (= завдяки). 208: мати, як увійшовши впала на колінця, так увесь час і зостала ся молячи ся. 279: дівчина усе слухала стоючи. ЛНВ. XLIII. 300: а вже-ж старії люде охаючи йдуть на роботу. Ф. 144: волики стоя румигаючи на загородї. 70: іду служби шукаючи. 344: се менї так лиш, не хочючи, лучилось. 352: припав умліваючи до хреста сьвятого. 406: мучили та мордували Марусю невгаваючи. Стеф. М. сл. 49: дівчина плачучи вийшла. 74: підемо просючи межі люди.

Незвичайно часто любить мова пояснювати присудок дієприслівниками запереченими. На всіх таких місцях можемо з дієприслівника утворити іменник, а перед него поставити приіменник *без*, або заступити дієприслівник відповідним прислівником:

Кв. К. д. 35: говори йому усе сміливо, не боячись (= без боязни) та говори правду. Ibid. 16: який більш хвастає та величається, той і не тямить нічого і зробить не спорячи (= без спору) по твоюму. К. в. 52: та роби гаразд, не спішачи (= без поспіху = помалу). Лист. 17: коли будете усі укупі, не розлучно та не відділяючись жити, то ніхто вам нічого не зробить. Ibid. 22: хоч і робила широко, рук не покладаючи робила, та як одними руками, так чи багато-ж наробить? Мар. 46: Василю! ...слухай не перебиваючи, що я тобі скажу. Д. р. 16: у першій місці... набрали, не розбираючи ціни. Вовч. I. 26: жила в батька-матері, не знаючи горя, ані лиха. 122: не памятаючи себе, кинулась Наталя в воду. 154: любив він дуже жінку й дочку, та хотів, щоб слухали вони його, не питаючи, не озиваючись. 184: ми перебігли не зупиняючись. 215: ласку прийма не вважаючи. 229: вбирається не глядячи, що бере на себе. II. 104: вона-ж очей не піднимаючи сиділа, слова не одказуючи на питання — сиділа як камяна. ЛНВ. XLI. 7: вийде (роз. Павлютиха) і йде було не хапаючись. Ibid. 36: йшов не спочиваючи до самого їх дому. Ф. 224: лїварник нічо не кажучи (= мовчки), приступив до стола. 377: Моргало обернув кіньми тай стоїт не обзираючись. 324: але стрілець наш, не много гадаючи (= зараз), витяг ніж.

Сюди зачисляю також такі дієприслівники, що лучать ся з присудком не безпосередно, але при помочи відносних заіменників, прислівників і злучників: як, яко, що, куди, кому, скільки, за кого:

Кв. Мар. 47: треба їй такого мужика, щоб... не давав її кому зря зобиджати. К. в. 32: той було знай підписує, що попадя. Ibid. 39: хлопці деруть (роз. різками), що мога, а Явдоха своє. С. п. 21: „Але, говорить...“ кричить Домаха, та скільки зря відтіть. Ibid. 7: а сами тулимось яко мога, щоб нереготати ся. М. в. 15: там би він і вдрав куди здря. Д. р. 18: а що вже мужика свого, так велича скільки мога! Вовчок I. 199: усе світове я їй довожу гарно, беру ся розсудливо, як могучи, — та шкода мого розуму клопітного! 189: я — мати, вільно мені її за кого хоча віддати, чи за пана, чи за наймита. II. 50: постой же і розшибатимеш ся у москалях — скільки хоча. II. 211: хлопці усі ...надули щоки, як мога й як мога напилюють на усякий голос. ЛНВ. ХЛІ. 42: після нас не буде нас ...уживаймо, що мога. Федьк. 58: розважай ся, братіку, яко мога.

Такі звороти є останками давного, широко розгалуженого уживання причасників¹⁾ тай дадуть ся звести на отсі формули: *єсть, кѣто донеса; невѣдѣтъ бо сѧ, чѣто творѣще; невѣдѣхоу бо, камо бѣжаше; творить ся, акы ида.* В таких випадках причасник не лучить ся безпосередно з дієсловом у зложеній присудок, лишень відділює ся від него питайно-відносними частицями; разом з тими частицями творить відносне реченє, в якім сам займає місце присудка, а частиці місце підмета або предмета. Впрочім такі частиці не мають на причасник майже ніякого впливу: як би їх випустити, то причасник зовсім добре годив би ся з головним присудком тай доповняв би його зміст. Такі звороти становили по думці Потебні²⁾ щось посередного „*между членомъ простого предложенія и развитымъ придаточнымъ предложениемъ съ личнымъ глаголомъ (vb. finit.) въ сказуемомъ*“. Але тому що мова в пізнійшій добі свого розвитку перестала такі твори тер-

¹⁾ Mikl. Vgl. Gr. IV. 823: Vondr. Vgl. Gr. II. 411; Jagić, Beiträge 68; Потебня, Изъ зап. 205 і д.

²⁾ Изъ зап. 205 і д.

пiти, то заступила причасники в наведених зворотах або повним дiєсловом або дiєiменником, а тi, що затримала, звела до значiня простої фрази, без нiяких слiдiв колишнього строю.

§ 7. До тепер говорили ми про такi дiєприслiвники, що iх чиннiсть була привязана до iмени в першiм вiдмiнку. Однак у Квiтки, Вовчка а почасті і у Федьковича подибуємо чимало таких примiрiв, в яких дiйство дiєприслiвника виходить вiд такої особи або рiчi, що в реченю виражена третим вiдмiнком. Тому що дiєприслiвник не може годити ся з тим словом, котре стоїть у третiм вiдмiнку, то нам не раз видає ся така конструкція незалежною; в дiйсности все тут в порядку, а помилка походить звiдси, що ми вже занадто привикли до невидiмної форми дiєприслiвника привязувати завсiди особу в першiм вiдмiнку. Як з дальших примiрiв буде видно, належить до сеї групи мiж иньшим також кiлька таких конструкцій, де головне реченє збудоване безпiдметово або покладене в станi предметнiм, пр. Кв. Щ. л. 45: сеє бачучи, як мені пiйти против закону? Вовч. II. 70: слухаючи дiвчину, чув я його м у голосок iз його хати. Можливо, що автор сходив несвiдомо в таких разах гадками на тi самi реченя в своїй пiдметовiй формi, де третий вiдмiнок переходить у пiдмет: сеє бачучи, як я можу пiйти, маю пiйти, пiду проти закону? -слухаючи дiвчину, вiн чув голосок. В такiм разi творили би отсi примiри перехiд вiд дiєприслiвникiв, що вiдносять ся до пiдмету, до дiєприслiвникiв, що звязанi вже таки справдi з третим вiдмiнком:

Кв. Щ. л. 14: почервонiє (роз. Галочка), як звичайно чеснiй дiвчинi, шануючи того, перед ким стоїть. Ibid. 23: яково-то було Галочцi, сеє усе слухаючи? Ibid. 18: як-же таки Галочцi, будучи хазийцi, та не турбуватись? Б. д. 37: iдучи у службу, тяжко мені було i тебе покидати. Ibid. 12: де-ж мені, при мосму будучи одиночествi ...навчити її чому? Мар. 58: мати не казала їм нiчого; її закон велить, благословляючи дiточок, тiльки плакати. Ibid. 81: привiв мене Господь самiй, у старости, гiркими слiзоньками обливачись, просити, щоб ви проводили її дiвованьячко до темної ями. Ibid. 43: одначе, видючи iх слiзи i убивство, якось-то моторошно i нам не сказати

чого небудь. С. О. 39: Ахвицери думали, що їм велика мо-рока буде, одягаючи її по хлопячій. Ibid. 28: І бодай йому так тяжко було, як мойому серденьку, бачучи, що моє милеє дитя ...завядає. Ibid. 13: а в самих (дівчатах) аж жижки трусять, думаючи: „Коли-б оттой високий та чорнявий заняв мене!“ К. в. 53: от як коржик зпик ся, вона й дала його зїсти Оленї за три рази, за пиваючи з водяничка водою, що нашептала бабуся. На пуш. 12: мисочку млинців та буханців зо-два у смитанку обмокуючи, от чоловікові й буде. Перек. 8: не один совіт дав голові, що робити з неплатящими общественного, або отаманові, загадаючи підводи на дороги. Пер. 31: А далі... уво-всім повинив ся (роз. Денис): як, утікаючи відтіля, усюди по полю чіпляло ся йому за ноги перекотиполе. Вовч. I. 158: І справді, добра мисливши і люблячи широко, удові здавало ся. 178: забула про мене, яково тут мені дождати, боячись. 248: Мелася лягала од усіх пізнійш, бо пораючись у дідусевім хазяйстві, було їй такого діла, що ой-ой! ЛНВ. ХІ. 23: то мені весело думаючи, то сьмішки, ХІІ. 27: а турецька жінота... неслухняна... де вже отілому добродію, та ще сидячи калачем, запопасти таку дзигу. 43: іду й так вже мені в серці, згадуючи, як образила мене та катова дочка, так вже, що аж руки чешуть ся.

Нераз третього відмінка, до якого відносив би ся дієприслівник, не бачимо; тоді треба його догадати ся із тексту, а як з тексту він невідомий, в такім разі на питанє „кому“ мусимо відповісти „незвісно кому“, „без ріжниці кому“, „кому би там не було“, „всякому“:

Кв. К. д. 40: Куди таки оком нї кинеш (так розповідає Ївга про зеркала в мешканю губернатора), усюди тебе видко, усюди мов жива; аж сумно, з роду вперше таке бачачи (сумно — розуміє ся кому небудь, кождому, що (коли) вперше таке бачить). Д. р. 12: Коли на-слободу іти, то сам не піду, я вже стар чоловік; а ідучи, прийшлось би брати і жінку (з тексту видко, що „мені“ прийшлось би). Ш. л. 14: А що за оченята були!... і нї пив-би і нї їв-би нічого, усе-б у них дивив ся, бо дивлячи ся у них, так гарно, так весело! (розуміє ся кождому, що (коли) дивить ся). Ibid. 51:

добре пан-отченьку! — разом сказала Галочка, а на серце мов кусок льоду внав (розуміє ся „її“), бачачи, що усе ближше... завязуєця їй сьвіт. Д. р. 16: ще таки можно вміючи захватити (роз. хліба) дешевш протів людий (розуміє ся — можно захватити кождому, що (коли) вміє). С. О. 41: хоч і темна ніч, а приглядаючись, дорогу видно (розуміє ся кождому, що приглядає ся). Вовч. І. 205: вбачаючи диво, та не спитати (кому небудь, тому що вбачає), відки взялось? ІІ. 175: Чи хто з вас, діточки, доїздив рідненького місточка.., згадуючи разом тодішні мислоньки свої й сподіванки, де тут плакало ся й раділо ся, як прощали ся і покидали і розставали ся, усю добру і лиху годиноньку тодішню; чуючи разом — якийсь жаль тронув серце і радощі. ЛНВ. ХІІ. 4: засьміявсь та й сів коло мене. З ним гомонячи і час було не змигнуть ся. Ibid. 9: розважачу другого, не можна, щоб і своєї туги не оповістити. Ibid. 308: цокочучи безпечненько про бондаря в Ряснички аж в очах ясно було. Ibid. 484: „ой-ой“ скрикує дівчинка. „Що це за горе таке! Що це за напасть на мене! Не розуміючи мої слова та таке на мене зводити! Федьк. 297: Василь... учив їх рахувати, до чого всі охочо брали ся, бо знали, що не вміючи добре рахувати, годі теперішними часами на світі прожити.

В деяких разях не можна так певно звести подібних конструкцій на третій відмінок, що більше або меньше виразно був би звязаний з головним дієсловом. Тоді вони вже справді набирають значіня деякої самостійности тай є останками давного самостійного третого відмінка (*dativus absolutus*). Місто третього відмінка стоїть нераз в таких випадках у головнім реченю звороти „у нього“, „у неї“, подібно як се діє ся у російській мові.¹⁾

Кв. Пер. 14: Трохим надглядав їх довго і щось у нього у животі тьохнуло, чуючи щось недобре. К. д. 28: та сеє кажучи, у неї в животі так і похолонуло. Б. д. 29: Бог мені свідитель, що покидаючи вас, серце моє таки точнісінько неначе ріжетця тупим ножем. К. д. 25: Вже смеркаючи, через превелику силу, мов рачки, доповзла до

¹⁾ пор. Потебня: Изъ зап... 339.

города. Б. д. 27: і багато там такого було, що і розка-
зуючи душа болить. С. О. 39: Серце болить розказу-
ючи, як то страждала наша сердешна Оксана. Мар. 65:
Серце моє розривається, дивлячись на вас. Щ. л. 3: инь-
ший, та нігде правди діти, такі прямо скажу, і иньша, слу-
хаючи, що у вічі його, або її, похваляють... от, серденько
заграло.¹⁾ Вовч. І. 240: скільки то сліз виливало ся матуси-
них слухаючи а опісля згадуючи, скільки благало ся
благословення! Ф. 223: і яке ж то твоє життя буде, світом
блукуючи, твоє і твої донечки делікатної, котра на
міхонюшу не родилась?

§ 8. У Федьковича і Квітки подибуємо кілька примірів,
де дійство дієприслівника виходить від особи, що стоїть
у четвертім відмінку. Своім походженням такі дієприслівники
не однакі. Одні служать ближшим поясненням присудка тай
дадуть ся звести на такі приміри у старословянській мові,
де дієслова зі значінем *бачити, пізнавати, думати* вимагали
подібно як в грецькій мові предикативного причасника в че-
твертім відмінку; другі є простою апозицією до свого слова
тай з присудком не стоять в такій тісній звязі.

Федьк. 210: день і ніч видко го бувало з рускалем,
кіянев та свердлом, то під Сокільским, то у Писаного-Каменя
то на Чорногорі, кровавим потом заливаючись. 198:
тогда Михасеви румянці поблідли і козацький стан змарнів,
як се ми єго виділи ідучи за некритов домовинов по-
койного Панька а відтак сумуючи у головах над єго
гробом. 210: „Лелїє, ти що зробила, перемерзнеш!“ — крик-
нув Марко, пізнавши свою милу, несучи в руці ве-
лику ліхтарню і дрозжучи від студени. 116: дівчину
лишили куняючи на могилі, а сами пішли. 36: а учора,
йдучи з Ріжі, не боліла тебе голова? Кв. К. д. 54: бла-
гословіт-же мене у шлюб уступаючи: ви мені й батько
і отець і благодітель! К. р. (Р₂) 188: нашого братчика,
неписьменного, слухаючи, аж сльоза пройме! Б. д. 6:
Захарія та Ваську, дивлячись на се, аж сльози
проняли.

¹⁾ Сей примір можна би в крайнім випадку пояснити також зви-
чайним анаколютом.

§ 9. Вкінці згадаю про такі дієприслівники, котрі в наслідок безнастанного уживання перейшли в утерті фрази тай кладуться в реченю вже без огляду на його конструкцію. Слово, від якого акція дієприслівника виходить, невідоме, а відмінок, в яким оно могло би стояти, трудно виміркувати. Богато з таких фраз уживаємо тоді, як маємо сказати що страшного, неприличного або для другої особи шкідливого:

К. К. в. 49: та не вам кажучи, прикинула ся бешиха. Ibid. 19: тут і так, не тобі кажучи, лихо. О. т. 9: тут і почали писати — не протів ночі розказуючи — справки та очний ставки. О. т. 14: а так примером будучи сказать. М. в. 15: замісь шинкаря сидить ціловалник, не у церкві його згадуючи. Д. р. 7: а, примером кажучи, як-би з мене слідовало добрати четверть борошна, то вже звісно, що тою четвертю я недовго пропитаю ся. Вовч. ЛНВ. ХLI. 26: не вам кажучи, бачив я, як за ту цячечку дехто рідного братіка віджалував. Ibid. 27: шануючи вас, ми, грішні люде, вік свій навчаємось. Ibid. 28: от на приклад кажучи, ви добре знаєте, що ніби трохи руденькі. Ibid. 41: я, не вам хвалячись, як почув, що не продасть, то трохи не взридав. Ф. 61: „Брешете!“ (не до вас кажучи), крикнув я мов опарений. 79: починила йому сука (не до вас кажучи). 132: „Ти дурень!“ (не протів вас говорячи, четці мої любі!). 370: а бідним подорожним хто виїв і голубці і пироги і горівку випив, про книші і сало не згадуючи. 386: лежить пняий чоловік у шанци тай — не до вас кажучи — ригає.

§ 10. Вже передом (§ 1) сказано, що причасник часу теперішного не уживає ся тепер в відмінній формі. Відмінний причасник стояв найчастійше як придаток при імені; через то зачав виражати якусь прикмету свого іменника і чимраз більше і більше тратив признаки причасника, а наближав ся значінем до прикметника. В теперішній мові перейшли відмінні причасники теперішности до прикметників і мова вже не вміє уживати їх відмінно, бо стратила чуте для таких форм. А коли часом зайде потреба, що їх таки належало би поставити, то звичайно уживаємо в таких випадках описових форм через відносні реченя, пр.

Кв. К. д. 57: дві молодиці, такі що вже знали і слово, і що як у якому разу треба, сіли коло печі. С. п. 7:

чи ви, братіки, що читаєте або слухаєте сюю книжку, думаєте, що він так малював собі просто? Ibid. 13: підняли ся на місто йти бублейниці, палянишницї і ті, що ку́хликами пше́но, а ложками олію продають. Мар. 7: личком червона як панська рожа, що у саду цвигте. Д. р. 27: через те усі, хто біду терпить, усі до нас зберуться. М. в. 9: От Нечипір, тому, що біля його стоїть, хотів про се казати. Б. д. 40: Бог завжди посила свою милость тим, хто милує діточок. К. д. 58: та й сами дружечки, що бігають за Ївгою по улиці та співають весільних пісеньок, ...проміж себе тихенко сміються. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 46: Я хотів би сам оджахнути остатню памятку по булому, остатню тугу по тому, що буде. Ф. 42: а квіточки, що краєм процвітають, собі просять. 558: слуги мої вірні, що мене і в тяжких моїх муках не забуваєте! Стеф. Дор. 58: колачі спечемо і дамо таким, що не мають з чого спечи. М. Сл. 159: глянув на свою стару, що плакала межі жінками.

Закінченням прикметників, що вийшли від відмінних причасників, є -чий, -ча, -че, а деколи -ший, -ща, -ще. Се останнє закінчене уживає ся найбільше на російській Україні і зайшло, здається, до наших письменників з російської мови, де таке закінчене у відмінних причасників загально розширене. У творах Квітки, Вовчка, Федьковича і Стефаника поділав я такі причасникові прикметники:

пахучий, а, е, (згл. ший, а, е): Вовч. І. 8. 61. 63. 65. 79. 87. 106. 114. 153. 185. 255; ІІ. 64. 67. 155. 228. 233; ЛНВ. ХЛІ. 7. 41. ХЛІІІ. 298; Ф. 182. 407.- лежачий, а, е: Кв. О. т. 9; Пер. 10; Вовч. І. 18.- маючий, а, е: Ф. 91.- люблячий, а, е: Кв. Б. д. 8; Вовч. І. 2. 115. 122. 234; ІІ. 71. 85.- родючий, а, е: Вовч. ІІ. 95. 218 ЛНВ. ХЛІІ. 469.- плодючий, а, е: Стеф. М. Сл. 150.- грукучий, а, е: Вовч. ІІ. 235 (bis).- (б) лискучий, а, е: Вовч. І. 32. 59. 120. 185. 237. 240; ІІ. 66. 146; Ф. 86. 381; Стеф. Дор. 29; М. сл. 41.- пекучий, а, е: Вовч. І. 6. 130. 162. 207. 218; ІІ. 35. 198; ЛНВ. ХЛІ. 43; ХЛІІ. 473.- воня(ю)чий, а, е: Ф. 65; Стеф. Дор. 84.- смердячий, а, е: Стеф. М. сл. 15.- мовчуший, а, е: Вовч. І. 217. 245; ІІ. 98. 129. 135.- співочий, а, е: Вовч. І. 72. 115. 179.- кип(л)я(у)чий, а, е: (або -ший, а, е) Кв. К. в. 54;

О. т. 26; Вовч. II. 116. 235. 262. 263; Ф. 377. 249.- (о)с(и)-яючий, а, че (ший, ще, е): Вовч. I. 223; II. 32. 134. 225. 252; Ф. 255.- горючий, а, е (ший, а, е): Кв. Мар. 75; Вовч. ЛНВ. ХLI. 24.- палючий, а, е: Вовч. II. 173. 249.- трепечущий: Вовч. II. 12. 248. 249; ХLIИ. 479.- плачущий, а, е: Вовч. I. 30. 78; II. 66. 161.- невсипущий, а, е: Вовч. ЛНВ. ХLI. 39; Ф. 211.- невгавущий, а, е (чий, а, е): Вовч. I. 228; ЛНВ. ХLI. 12. 39.- нетерплячий, а, е: Вовч. I. 182. 225; II. 12. 70. Стеф. Дор. 20 (bis).- видючий, а, е: Кв. М. в. 10.- живлющий (живучий) а, е: Вовч. I. 213; II. 169.- (не)годящий, а, е: Вовч. I. 47; ЛНВ. ХLI. 22. 33. 484.- болющий, а, е (чий, а, е): Вовч. II. 75. 206; Стеф. Дор. 79.- настоящий, а, е: Кв. Ш. л. 8. 9.- летючий: Вовч. I. 207; Стеф. М. сл. 127.- знаючий, а, е: Вовч. II. 17.- питущий, а, е: Кв. Лист. 20 (bis).- непущий: Кв. С. О. 12.- дрожащий: Стеф. Дор. 16.- брязкучий: *ibid.* 84.- стоячий: *ibid.* 19.- колючий: Ф. 360; Вовч. 121.- шкварчачий: Кв. Лист. 16.- гулящий: Кв. Мар. 50.- незрячий: Вовч. I. 11.- котючий (вітер): Вовч. I. 285.- дрімучий: Кв. Мар. 3.- бушуючий (вітер): Вовч. II. 81.- рончучий (гомін): *ibid.* 105.- чуючий: *ibid.* 116.- томящий: *ibid.* 134.- конаючий: Стеф. М. сл. 178.- заходячий (-е сонце): *ibid.* 157.- всемогущий: Ф. 337.- незгасаючий: *ibid.* 291.- спящий: *ibid.* 224.- невірючий: Вовч. ЛНВ. ХLIИ. 475.- молящий: Ф. 73.- чаруючий: Вовч. II. 152. 242.- к(ц)вітущий: Ф. 85; Вовч. II. 140. 242. 227.- меркаючий: Вовч. II. 134.- рвучий: Стеф. М. сл. 128.- дзвенячий: Вовч. I. 75.

Не на місці вважаю відмінні форми в отсих примірах: Кв. Пер. 3: Він, знаючий наші діла, бачащий самії думки наші, Він не потерпить ніякої неправди (ліпше було-б поставити дієприслівник). Ф. 221: Софрону не тямущу ся від жалів (повинно стояти реч. відн.). Кв. Мар. 24: хмарочки стали розходитись, щоб дати дорогу для якогось пишного госьця, ніби царя якого діющого добро усьому миру (як в горі). *Ibid.* церкву новостроющу (як в горі).

Так як прикметник взагалі може стати іменником, так також деколи дієприкметник уживася в значіню іменника.

Але примірів, які сюди відносять ся, є дуже мало, а до того декотрі з них переняті з російської або церковної мови:

Кв. П. сн. 6: тут лихоманка ...так стрясне болящу, що насилу улежитьь. К. д. 29: от на другий день пійшла вона до другого судящого. Лист. 6: учи і дітей сьому і не знающого навчи. Д. р. 32: що-ж сами поїли, а що стали неймуших та проходящих обділяти. Б. д. 28: благословіт мене, сї страждущі оживуть. Пер. 8: не один совіт дав голові, що робити з неплатящими общественногo. Ibid. 35: провозжали-ж' його ...і сестра і старий батько і усі знающі. П. сн. 4: швидко стали знати її і проїзжающі. Вовч. І. 16: перехожий, проїзжачий, що їх там не кидало ся в очи, ніхто мене не заняв.

II. Дієприслівник минувшости.

§ 11. Наш дієприслівник минувшости вийшов від номінальної форми т. зв. першого причасника стану підметного минувшости, що в старословянській мові кінчив ся на -ъ, -въ. В теперішній мові прибрав він подібно як дієприслівник теперішности заkostenілу, невідмінну форму, що загально визвучує ся на -ши, -вши: пришедши, унісши, сказавши, зібравши. У Федьковича подибуємо замість голосозвука *и* у визвуку в такій самій мірі голосозвук *е*: подумавше, сказавше, лишивше, а в Квітки на двох місцях голосозвук *і*: Пер. 28: увідші; 30: пішедші.¹⁾ Окрім того стрічаємо у Квітки по шелестозвуці *д* два рази шелестозвук *ч*: Мар. 75: пришедчи; К. в. 78: ввішедчи.²⁾ Теперішню форму нашого дієприслівника вважає Мікльосіч четвертим відмінком однини на рід середний, Соболевській першим відмінком множини на рід мужеський, а Потєбня першим відмінком однини на рід женський.³⁾ Побіч граматично утворених форм сего дієприслівника, як давши, хваливши, куповавши, уживають ся також форми аналогічні, пр. плівши (кор. плет: плетши), увівши (побіч уведши), прийшовши (побіч пришедши). На утворене сих послідних форм мав вплив другий причасник

¹⁾ Не знаю, чи се не друкарська помилка, бо впрочім ні в самого Квітки ні в иньших письменників не доводило ся мені бачити такого закінчення.

²⁾ На взір швидче із швидше, пор. Стоцкий, гр. 17.

³⁾ пор. § 2.

минувшости: плів (стсл. плелъ), вів (велъ).¹⁾ Зовсім те саме явище бачимо у польській мові при твореню першого причасника стану підметного минувшости: *wpadłszy, wsiadłszy.*²⁾

§ 12. Дієприслівник минувшости творить ся звичайно від дієслів доконаних тай виражає подію довершену в минувшости перед чинністю присудка. Однак дуже часто стоять на місці дієслів доконаних дієслова протягові; тоді чинність дієприслівника відбуває ся рівночасно з дійством реченя головного, а дієприслівник минувшости має таке саме значіне, як дієприслівник теперішности:

Кв. Мар. 46: і варивши обід і подававши на стіл, Маруся заливала ся слїзюньками, відгадувавши певно, що в останне бачить свого Василечка. Ibid. 25: ви-зиравши із садочка, побачив, що дві дївчини геть-геть відстали від прочого народу. К. в. 29: а їй як не вірити, коли вона заміравши бачила, яке на тім світі є мученне. М. в. 5: далі, бачивши, що його й лайка не бере..., нічого робить, дума. Щ. л. 36: не знаю, таточку! сказала Галочка, ставивши на мисник то миски, то талїрки. Ibid. 10: Галочка... скаже по самій правді, не тягнувши руки за батьком. Ibid. 17: одначе лічивши, як сказала: „суботонька, а там і недї...“ та впять щось то зарумянилась. Д. р. 28: далі генерал, вїдїзжавши... каже Тихонові. К. д. 18: пан справник дуже втомивсь, трощивши курятину. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 4: йшовши по селу кивне кому головою (роз. дяк), — з усіх голів шапки так і поспадають. Ibid. 9: мати дорікавши мене, на руки схопила, та сварившись, добре нагодувала. Ibid. 309: а чабан проводивши її промовив. Ф. 36: „Тому не ти“, каже Іван, не тративши ані раз доброї волї; бо я старший. 385: „Нїкс, синку, Нїкс!“ каже стара, гладивше свого пестюха по голові.

Нераз до таких дієприслівників додає ся прислівник „довго“, щоби тим ще виразнійше зазначити їх протяговість: Кв. Щ. л. 36: „Не знаю і я“, сказав Олексїй, та дививши ся довго на Галочку... перехрестив її. С. О. 31: „Що се за річ така?“ думавши довго Векла і дивлячись на дочку, зпитала її. — Се лучає ся навіть тоді, як дієприслівник утво-

¹⁾ Ogonowski E.; Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache, Lemberg 1880.

²⁾ Pilat R.: Über das polnische partic. praet. act. auf -szy, Arch. f. slav. Philol., B. III.

рений від дієслова доконаного, хоч в такім разі виходить суперечність: Мар. 34: Може воно і так, довго подумавши Маруся сказала.

На двох місцях стоїть у Квітки дієслово недоконане, хоч повинно стояти доконане, бо акція дієприслівника в минушості завершила ся тай випереджує дійство присудка: Щ. л. 36: питав Олексій Галочки, провадивши з хати Семена Івановича (— провівши, бо аж тоді питав, як випровадив з хати, не при нім). К. в. 42: смутна і невесела ходила по своїй хаті, провадивши когось від себе і зачинивши двері, Конотопська відьма Зубиха (ходила по хаті по тім, як провела).

§ 13. Дієприслівника часу минувшого уживає мова далеко частійше як дієприслівника теперішности. Найбільше виступає він в ролі апозиції тай стоїть з головною гадкою в звязи часовій, причиновій, припустовій і умовній. Три послідні роди сполуки подибуємо лишень на деяких місцях; за то часова звязь виступає незвичайно часто і можемо сказати, що в сім лежить головна функція дієприслівника минушости.

а) Стосунок часу між акцією минувшого дієприслівника а дійством присудка заходить тоді, як ми при помочи дієприслівника подаємо час, що по його відбутю розвиває ся чинність головного реченя. Таким чином обі чинности відбувають ся в ріжних часах; в тім моменті, де одна, побічна, кінчить ся, навязує ся і починає ся друга, головна:

Кв. Мар. 38: Наум, позносивши мішки у комору, розпрягши кобилу і упоравши усе з Василем, ввійшли у хату. Ibid. 70: подивившись на неї і подержавши за жилу довгенько, кає. Ibid. 6: Відпочивши Приська,¹⁾ помилувала мужика і кає. Ibid. 67: Раз у Спасівку, на третій день після Спаса, віддавши вона¹⁾ обідати і поприбравши усе, пішла у бір за губами. Ibid. 24: розпукались цвіточки і порозівавши ріточки свої, надихали на всю долину таким пахом, що почувши його, забудеш про усе і тільки, здихнувши, подумаєш. С. п. 24: Кузьма-ж Трохимович тихенько собі посьміявшись

¹⁾ У Квітки, тай взагалі в письменників російської України, стоїть часто підмет не в головнім реченю, а в побічнім коло дієприслівника.

та зібравшись з патретом..., поїхав до свого пана. Б. д. 20: передивившись на сюю комедию, подякує панам. С. О. 35: сама третю чашку... узяла і, випивши, вже сидить у копитана на колінках. Ibid. 19: націлувавшись, наговорившись, побожившись ще, що будуть щиро любити ся до смерти, пішли по своїм місьцям. К. д. 19: А той, виспавшись любенько, випозіхавшись, потягнувшись разів десяток, устав та й велів себе чаєм поштувати. К. в. 48: тут зараз узявши,¹⁾ зняла з голови очіпок. К. в. 4: зараз узявши противну хату перегородив, от йому є й світлиця. Вовч. II. 109: по часі, зобачивши, що Павло „смирний“, дали йому волю ходити. 35: повечерявши, поблагословившись, біжу назад у будинок. 57: я її з далеку на vzdвір'ї пізнала, а пізнавши заплакала. Ф. 297: прийшовши з церкви і пообідавши, припочивали всі, а припочивши ішли до своєї старшини. 225: другої днини досвіта поїхали у місто, а установивше у заїздній корчмі коні, і наказавше парубчакови, аби на візок уважав, пішли до церкви. 32: або може не плакати, мавши одним одного щирого товариша, тай того скласти на лаві?! Стеф. М. Сл. 96: врешті і не міг розповідати, бо дійшовши до сего місця в оповіданю, клав наперед себе фляшку горівки. Дор. 50: пройшовши шмат дороги, він знов поставив обід на землю.

Однак мова не завсіди побічну чинність виражає дієприслівниками; можна подибати місця, де стоїть розвинене реченє часове з відповідними злучниками на чолі, хоч зовсім добре міг би стояти і дієприслівник, пр.: Ф. 39: Олена, скоро побачила Василя, то аж увяла, а Іван, узрівши Олену, аж упрівав. 362: а лукава служниця, як скоро се узріла, так зараз скочила з коня. Вовч. II. 117: вона-ж як прочитала, розгнівалась, стрівожилась. 197: а Катря, скоро випроварила Марусю за слободу, то вже й ждять почала. Кв. Б. д. 13: щож то зрадував ся він, як почув, що таке щастья трапило ся сестрі. П. сн. 6: тут лихо-

¹⁾ таких дієприслівників у Квітки дуже багато; вони властиво не вносять в реченє нічого нового і можна би без них зовсім добре обійти ся.

манка, як побачить очіпок, та так стрясне болящу, що насилу улежить. М. в. 18: гукнув вже на них Нечипір, як розгледів, що тут можна й драла дати.

б) В деяких примірах понятє часу усуває ся на дальший плян і не впадає нам в очи; тоді дієприслівники означають побічні обставини, які супроводжують головну чинність. Але таких примірів дуже мало:

Стеф. М. сл. 51: Котили по столі завзяті слова і схиливши ся слухали, що стіл говорить. Ф. 193: „Твоя правда“, каже Кліщ, шпуривши шапков у кут, а сам те вкнувшись на лаву. 226: „Тут, пане генерал!“ — обізвав ся Тоній, виступивше на перед і ви простувавшесь як свічка. Вовч. П. 51: ідем мовчки, побравшись за руки. 178: зорі, висипавши ся на чистім небі прозорім, показували ся тоді наче з срібла променистого. 250: Що таке? — скрикнув молодий козак, прокинувшись, може трохи й злякавшись і потрушуючи двері. Кв. С. п. 22: Іще з ранку, хто попродав свій товар, а хто, купивши чого кому треба і попивши могоричі, тепер, попідголювавшись любенько, понадівали, хто нову свиту..., хто ще батьківський... жупан, попідперезувавшись шпетненько хто каламайковим, а хто й суконним поясом, понадівали на підголені голови шапки козацькі. Пер. 8: „правда його, правда!“ сказав голова, що зібравши у жменю свою сіду бороду, сидів собі мовчки. С. О. 31: Так казала Оксана, сидючи у копитана на колінках, обнявши його одною рукою.

в) Частійше вже подибують ся приміри, що в них часова звязь получена з причиновою; в таких разях дієприслівники можна розв'язати на реченя побічні, що зачинають ся від „через те, що,“ „тим, що,“ „від того, що“:

Кв. М. в. 18: старому ...дали спершу добру прочуханку, що вгопив свою дочку, віддавши її за ледащо. Д. р. 32: він дуже мудро зробив, роздавши людям зерна на сійбу. Мар. 27: бо бачивши, що вона усю дорогу мовчала, думав певно, що вона на нього сердитця. Ш. л. 10: через се часто, як зйдутья та говоривши багато, частісінько і заспорять. Пер. 20: Се ти, ходивши по усім усядам, набрав ся такого духу. Ш. л. 52: то плакавши, то по-

клони б и в ш и, розкрасніла ся Галочка. К. д. 50: там (роз. у холодній) троха не пропав, нї ї в ш и, нї п и в ш и. Щ. л. 37: Не буду тобі ...розказувати, яке ти менї шастья дала, по лю б и в ш и і мене, як я тебе люблю. Ibid. 30: одначе таки, хоч крадькома, то у молодих послушниць п и т а в ш и с ь, то сама прислухаючись, переняла де-що (Галочка). Б. д. 36: наткнулись на Ляхів, що сила-силою, по б а ч и в ш и що уланів дуже не богацько, осьмілили ся і кинули ся на них. Вовч. II. 204: Галя одного разу перелякалась на віки, п р и з н а в ш и стару грушу коло хатки за хаву.

г) Не так часто виступає сама причинова звязь поміж дїєприслівником, а присудком. Подібно як в теперішности творять ся і тут дїєприслівники понайбільше від дїєслів, що означають: знати, бачити, чути:

Кв. Щ. л. 51: Я, б а ч и в ш и, що він є парень розум-ненький, перемовив його від купців. Мар. 35: ...бо з роду не б р е х а в ш и нї в чім, не знала, як і викрутитись і що сказати. О. т. 10: його жінка ч у в ш и, що з мужиком стала ся біда..., пішла ...до своєї братової. М. в. 4: нїхто й не знав, що він таке ледащо, а не з н а в ш и, тай оддали за нього Приську. Д. р. 24: Тихон, не м а в ш и за собою ніякої вини, не боячись вийшов до-нього. Б. д. 10: підійшовши, поклонивсь низенько і з н а в ш и, що пан добрий, пита його. Ф. 222: о сих листах знала і бідна Софрона, а не д і с т а в ш е від милого ніякої відомости, стала з Павуном на слюбний ко-верець 353: краля Йоанна приймила ту фляшку, а д о м і р -к у в а в ш и с ь тут провидїня божого, зробила так, як рудо-копник наказав.

д) Припустової сполуки дїєприслівники минувшости у творах Квітки, Вовчка, Федьковича і Стефаника так як би не виражають. В отсих примірах, що наводжу, вона часом така невиразна, що можна би її брати й за причинову або причиново-часову:

Кв. К. д. 27: я ще тільки вас прошу, а ви, не з н а в ш и чоловіка, зараз і посилаете його сюди та туди! Пер. 11: адже ти, із роду тут не б у в ш и, та прийшов. Мар. 52: не дуже-ж я добре зробив, що не р о з п и т а в ш и Василя, що він і що з ним, та й покликав його до себе. Ibid. 22: оттак то бідна Маруся, не х о т і в ш и і споминати про Василя,

тільки об нім одним і думала. Д. р. 26: справник сказав, що цар, таки по с л а в ш и усюди гроші на хліб і по в е л і в ш и усім порядком роздавати, ще таки послав і генералів. К. д. 29: ви читасте у книжках, як бідному треба помагати, а ви, замість того, не розпитувавшись, чого я і за чим, та стали з мене сміятись. Мар. 72: задумала ся Настя та й дума: „Чи правду-ж то Наум кає? Як-таки, ні горівши ні болівши, та й вмирати. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 34: не спитавшись броду, та сунетесь у воду.

е) За то далеко частійше стоять дієприслівники минувшости з реченем головним в умовній звязи, хоч і тут деколи тота сполука не виступає виразно на верх тай переплітує ся з часовою:

Ф. 178: мамо, коли-ж бо він такий тихий! я-б за ним бувши знудилась. 233: на Марка мусів усїгди аж грозити, хотівше, аби він его послухав. 321: если би Бог був не посолив (роз. води у морі), то би ніхто не міг і жити на світі, бо вода у нім, не мавши такої пруткої протоки, скоро би зопсувала ся. 335: хотівши всі чудеса списати, треба би дуже великої книжки. 342: а в господаря, не знавши его, не ставай сину відразу на рік. 350: домів певно що не поверне, не купивши яку добру книжку. Вовч. І. 22: не дослуживши, не сьмієш кидати. 30: бувайте-ж здорові, та не спитавши броду, не суньтесь у воду. 114: і вони чи познали-б, у послі мене побачивши? ЛНВ. ХЛІ. 4: така пасічка, що сьвятий би не засмутивсь, живши у їй. Кв. Мар. 31: як-би не гукнула ще з далека на них Олена, то-б, підкравшись тихенько, бачила-б усе. Ibid. 55: він усе буде прибавляти, бачивши моє старанне. Ц. л. 50: чи не погубиш-же ти себе, віддавши себе нелюбу, та ще і цілий вік з ним жити? Б. д. 19: тобі ...пора стати хазяїном; і мою старість звеселив би, допливши в берега, пійшов собі, як і усї добрі люди. Ibid. 29: Терешко занудивсь-би, покинувши сімю ...а жінка його звелась-би ні на-віщо!

§ 14. Межи дієприслівник минувшости, що виступає в ролі апозиції, а присудок вставляє ся часто злучники *і, та, тай*. Відки се пішло тай що означають такі злучники, про се була вже бесіда в § 5. Тут треба лиш то додати, що при

часовій сполучі дієприслівника з головною гадкою такі злучники неначе сильнійше підкреслюють наслідство часів тай в приближеню мають таке саме значінє, як „потім“, „відтак“. Коли заходить причинова звязь, то злучники вказують маркантно на наслідки причини, а при припустовій сполучі зазначають противність між чинністю присудка а чинністю дієприслівника.

Кв. Щ. л. 25: Олексій по м о в ч а в ш и *i* каже. Ibid. 5: коли-ж по л ю б и в ш и с я меж собою парень з дівкою та бачуть, що їм не можна побратись ...так він лучче на усяке горе сам піде. Мар. 49: Василь узявши Марусю за руку *i* кае. К. д. 10: у п о р а в ш и с ь із своїм ділом *i* пійшов у світличку. М. в. 3: так батько її, п о д у м а в ш и, та узяв сироту. К. в. 31: зараз, з н я в ш и шапочку *i* підійшов. Пер. 11: Адже ти, із роду тут не б у в ш и, та прийшов. Мар. 52: не дуже-ж я добре зробив, що не р о з п и т а в ш и Василя ...та й покликав його до себе. С. О. 14: а мати, з н а в ш и про свою білоручку, що вже не прийметця ні-завіщо, *i* бай-дуже. Вовч. ХЛІ. 34: не с п и т а в ш и с ь броду та сунетесь у воду. Ф. 373: отже-ж він п е р е к р е с т и в ш е с ь *i* пішов.

§ 15. Між тим як дієприслівники минувшости виступають в ролі апозиції незвичайно часто, то для близшого поясненя присудка уживає їх і Квітка і Вовчок і Федькович лишень в деяких разях. Сей дієприслівник недогідний до такої ролі головно ізза того, що виражає дійство в минувшости зачатє і скінченє. Тому то мова дала єму головну функцію означувати близше час, в яким відбуває ся головна чинність, а ролю близшого поясненя присудка призначила для дієприслівника теперішности. Коли-ж дієприслівник минувшости поясняє присудок, то виражає лиш час, стан або спосіб висказу, тай то звичайно не сам, але вкупі з словами *начє, неначє, мов* або з перечкою *не*.

Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 9: як же я довідавсь од матері, що мені така ласка та шаноба простелена, то я не довго д у м а в ш и, зараз на-втїки. Ibid. 43: зараз тебе начє з'їсть не соливши. 485: дати її зараз хлїба, то вона не вмере — каже не боявши ся хлопчик. І. 69: й на мене щось двічи поглянув, тай то ніби так, не хотївши. 202: побрали ся ми у Любчики, не гаявши часу. II. 235: другий лежить,

дивлячись байдужними очима, закинувши руки під голову, мов порішивши вже з усіма докушливими думками на віки. І. 50: не доїхавши до тїтчиної хати, Гриць спинив воли. Кв. К. р. (Р₂) 193: а опрочі, неучені, сидять та слухають, роти пороззявлювавши. Б. д. 27: а старики що? Сидять собі, понадувавшись та землю колупають. К. в. 32: от пан Уласович стоїть собі узявшись у боки. С. О. 42: не устану з її гроба, там лежати му ні ївши ні пивши, поки сама не вмру! Пер. 11: скаже слово, мов не ївши, та й відвертається від нього. С. п. 21: простяга руку, неначе не ївши. Ф. 398: каже кравець, надувшись єсь як индик.

Таких зворотів, як ми то бачили при дієприслівнику теперішности¹⁾: чумак, кого здря, так і частує, — подибуємо лишень один примір: Кв. К. д. 5: О, тай парень був на все зле! не на всі заставки, бстця, ским попавши, дївчат піддурює.

§ 16. В деяких разях відносить ся чинність дієприслівника до особи, що виражена у третім відмінку, зовсім так само як при дієприслівнику теперішности. Сего стосунку форма дієприслівника не зазначає, бо остає й далі невідмінною, але видно се добре з цілого тексту:

Кв. Мар. 28: побачивши тебе учора, світ мені перевернув ся. Ibid. 43: ох панове-сватове! не слід мені, бувши у сьому важному чину, лишне слово говорить. Ibid. тільки, бачивши їх сльози і убивство, якое моторошно й нам не сказати чого небудь. Ibid. 55: і як ні тяжко мені було, не бачивши Марусі, та памятуючи ваше слово, сам себе морив і не ходив сюди. Щ. л. 33: побачивши тебе у перше, мені здало ся, що я знайшов якое собі щасття. К. в. 26: та нехай би вже жінки: їм хоч цілий день, зібравшись у кучу, теревені правити. Ibid. 53: хорунжівні звеліла (роз. баба) сидіти на полу, підібравши ноги під себе, не жахаючись, і що вздрить, не боятись нічого. К. д. 56: писареві нічого було робити, тільки, почухавши потилицю, їти до дому. С. п. 11: він не москаль, щоб йому, покинувши жінку, дїточок і худобиньку,

¹⁾ гл. § 6.

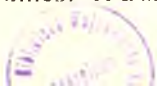
га за тисю бідною копійчиною шляться по усім усюдам. Вовч. I. 158: І справді, добра мисливши і люблячи щиро, удові здавалося, що як одбиватись од якого лиха руками, то хоч і не одібешся вже, так боїщем натішишся славно. 179: прилучалося мені, проводивши Катрю, того Чайченка зустрічати. ЛНВ. ХІ. 44: вийшовши у поле, вільнійш зітхнулося мені. Ibid. ХІІ. 470: а що вже щирому серцю то загинати уступивши.

Сюди треба також зачислити такі конструкції, в яких особа, що від неї виходить дійство, зовсім не виражена. Бо майже завжди в таких разях можна особу вишукати із тексту або означити її зовсім загальною: хтонебудь, всякий, кождий; в обох випадках треба віднести її до третього відмінка:

Кв. Б. д. 16: погостювавши там до півдня, треба і до дому збиратись (з тексту видно, що розходитьсь о Захарія і Ваську). С. О. 10: не хочу за мужика та й не хочу. Пійшовши за мужика, треба (з тексту видно, що „мені“) покинути об собі думати. Ф. 335: Хотівши всі чудеса списати, треба би дуже великої книжки (комунебудь). Вовч. II. 96: одмовлялася Варка недугою, ніби усе не здужає вона і бачивши, як зблідла вона, можна було віри поняти (комунебудь, всякому). Кв. К. в. 23: чи мало старі люде такого розказують, так що, наслухавшись, цілу ніч дрижаки спати не дадуть (всякому). Д. р. 9: в нас де-в-кого стільки хліба буде, що зібравши до купи можна буде пропитатись до нового. Лист. 12: от сими-то небогацькими зо всякого рублями, та до купи їх зібравши, от і є сума чимала. Ibid. 10: з них, от потім і потім узявши, усього виходить на год от стільки-то рублів.

На кількох місцях конструкції виглядають на цілком самостійні, але в дійсности такими не є, бо або підмет речення головного є частиною підмету дієприслівника або, противно, підмет дієприслівника є частиною підмету речення головного:

Кв. Пер. 14: поговоривши собі (Денис і циганка), циганка і пішла. Мар. 58: пов'язавши собі один одному рушники (два старости), от староста (один з них) й каже. К. в. 7: самі паничі повечеряли і докінчавши члек з терпівкою, пан хорунженко (один з паничів) хотів вже іти спати. Щ. л. 37: як зійшлися (Семен Іванович і Галочка), так буцім то цілий год не бачились. Намиловавшися... Семен

Іванович посадив Галочку біля себе. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 9: мати... мене... добре нагодувала. Потім, поплакавши обоє, узяла мене за руку тай повела. II. 163: котрого вже то вечора, у котрий то вже раз дочка мала, промовивши: — „може сьогодні“ — до неньки, обойко вони сиділи тутеньки (тут противно, підмет дієприсл. (дочка) є частию підмету реч. головного (обоє = мати і дочка).

Отсі конструкції не зможемо пояснити, коли не приймемо їх за самостійні:

Кв. Мар. 54: далі їли ковбасу, сала кусочками нарізали і крашанок облупили і порізали на тарілочки. От-сеє зкінчавши, Маруся усе прибрала із стола. Пер. 3: Такого все-непримінно і так об'явить (роз. Бог) і при такому случаю, що ти і не сподіваєш ся... Та об'явивши се, тут відкритця і усі злії діла. — Б. д. 12: Він (Бог) не дав їй (дитині) пропасти, як воно зоставши ся сиротою у пустці, мов билінка у полі, що туж-туж біда-б її постигла, та милосердний Господь послав-же нас з жінкою, і нам грішним зподобилось зполняти Його святу волю.

Такі приміри є останками давнього самостійного третого відмінка. Що вони такі рідкі, се длятого, що причасник, ставши дієприслівником, не може вже своєю формою вказувати на третій відмінок тай з тої причини уживає ся лишень в таких разях, коли єго самостійність очевидна з тексту.¹⁾ Так коли би ми примір „сеє скінчавши, Маруся поприбирала“ вирвали із тексту, то мусіли би дієприслівник віднести до підмету головного речення: Маруся, скінчивши, поприбирала; але як узгляднимо се, що перед сим реченем сказано (далі їли ковбасу, сала нарізали і т. д.), то ясно бачимо підмет дієприслівника (они) тай розуміємо, що дієприслівник поставлений самостійно.

§ 17. До четвертого відмінка відносить ся дієприслівник лишень у сім одним примірі: Кв. Ш. л. 56: душа і розум повелівали їй хоч і погинути, а недовести милого чоловіка до нещасної жизни з нерівнею побравши ся.

§ 18. На деяких місцях, особливо у Федьковича, мають дієприслівники значіне угертої фрази, що уживає ся як гадка втручена тай не стоїть в жадній звязи з конструкцією речення:

¹⁾ Потебня, изъ зап. 340.

Ф. 141 : що неділі несучи, бувало, і по вісім срібних домів, ни рахувавши, що собі досвітком на токарни зароблю. 149 : я собі легко можу на днину по десятці застрільчити, про свята та про м'ясниці і ни згадавши. 200 : Ляхи, помимо сказавши, не є злі люди, але великі дуже дурні. 266 : та, правду сказавши, і наш вїйт не був зразу такої ледашо. 224 : так звалась дочка старого Сави Чалого, котрий на Павунове слово, або — лучшє сказавшє — на Юрієве слово пристав. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 7 : як правду вам сказавши то ї досї строкати коники ще снєть ся (тут найліпше видко, що дієприслівник проста фраза, бо уживає ся, хоч на початку стоїть злучник як). Кв. Щ. л. 9 : не збрєхавши можно сказати.

§ 19. Відмінних форм дієприслівника минувшости так як би не було. На всі твори Квітки, Вовчка, Федьковича і Стефаника подибав я лишень шість таких форм. Одні з них мають значіне прикметників або іменників, другі, особливо у Квітки, утворені довільно, незгідно з духом української мови. В деяких разах чергують ся сі дієприкметники з прикметниками, утвореними від дієприкметника присудкового на — ль :

(у-, в-, по-, за-) мерши й : Кв. Мар. 64, 79, 78, 87 ; Б. д. 5 ; Щ. л. 31 ; К. д. 20 ; Вовч. II. 89 ; Ф. 257 (bis). Рїжниця між „умерший“ а „умерлий“ є відай та, що в першїм разї має ся звичайно на думцї спеціальный, відомий випадок, а в другім разї уживає ся слова у загальнім значіню : Ф. 250 : бо як же я міг знати, щоби християнин міг умерлого воскресити ; 257 : нехай воскресить того умершого, що єго вчєра поховали. Погибши й : Кв. С. О. 37 : (я погибшая на сїм сьвітї). 36 : запєкши й : Кв. Щ. л. 31 : (уста) ; Мар. 75 : (язик) ; здохши й : Кв. К. в. 58 : (про жабу) ; воскресши й Ф. 257 ; вмївши й : Кв. К. в. 31 : (Пістряк, не вмївши до ладу слова сказати).

Впрочім уживає ся в таких разах речєнь відносних, пр. : Кв. Б. д. 5 : їдучи біля того сусїда, що помер... , зайшли вони у хату. Ф. 257 : сим двом, чорнокнижнику і тому, що воскрес, зараз голови повтинати ! Кв. С. О. 27 : очицї, що грали як зірочки, тепєрєчки притухли. Щ. л. 14 : той, що питав, і остав ся як опечений.

Б) Відмінні причасники.

І. Дієприкметник стану предметного теперішності.

§ 20. Сей дієприкметник стратив в теперішній мові своє дієсловне значінє тай перейшов зовсім до прикметників :

(не)видимий : Кв. Б. д. 7. 28. 33. 35 ; Щ. л. 40. 50 ; Пер. 5 ; Вовч. І. 3 ; ЛНВ. ХЛІ. 24 ; Ф. 304 ; Стеф. Дор. 28.- любимий : Кв. Мар. 66 ; Ф. 291. 289. 294. 356 ; Вовч. ІІ. 103.- невлюбимий : Вовч. ІІ. 103.- родимий : Кв. С. О. 45 ; Ф. 313.- (не)знайомий : [(не)знаємий, (не)знакомий] : Вовч. ІІ. 74. 97. 129. 161. 176. 226. 254 ; ЛНВ. ХЛІ. 14. 16 (bis).- (не)відомий : Вовч. ІІ. 101. 119. 264 ; ЛНВ. ХЛІ. 8. 36 ; ХЛІІІ. 44.- нерухомий : Вовч. 261. 258.- питомий (питимий) : Вовч. І. 236) ; Ф. 351. 437 ; Вовч. ІІ. 76.- нещадимий : Вовч. ІІ. 16 ; ЛНВ. ХЛІІ. 480.- невмолимий : Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 39.- невгасимий : Вовч. ІІ. 34.- неспалимий : Вовч. ІІ. 238.- невиситимий : Вовч. ІІ. 74.- невпинимий : Вовч. ІІ. 75.

§ 21. Сі самі прикметники можуть уживати ся також як прислівники :

видимо-невидимо : Кв. С. п. 11 ; К. д. 11 ; П. сн. 10 ; Мар. 80 ; М. в. 9 ; О. т. 8.- (не)відомо : Вовч. 41. 183 ; ЛНВ. ХЛІ. 18 ; ХЛІІ. 27 ; Ф. 350.- нерухомо : Вовч. І. 24. 66. 183 ; Стеф. М. сл. 85.- несьвідомо : Стеф. М. сл. 145.- незлічимо : Вовч. ЛНВ. ХЛІІІ. 311.

ІІ. Дієприкметник стану предметного минушости.

§ 22. Сей дієприкметник має два закінченя : -ний, -а, -е і -тий, -а, -е. Перше закінченє додає ся звичайно до дієсловного пня при помочи наростка часу теперішного *e* : плетений, занесений, печений, кинений, хвалений. Се діє ся особливо в клясі І. (1—4 взорець), ІІ., ІV.; в клясі V. і VI. додає ся наросток безпосередно до пня дієіменника : написаний, купований. По аналогії з сими послідними дієприкметниками втиснуло сьї. -а- зперед закінченя також до таких форм, де на тім самім місція повинно стояти *e*, пр. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 8: застеляний, ів. 30: дібіляний, 27: приділяний, 32: приліпляний ; І. 222:;

не оселяний, II. 134: небачаний. Деколи -н- у закінченню подвоює ся: Кв. Ш. л. 45: данний; Б. д. 39: утиканний; Мар. 82: позолоченний; 84: нерозрізаний; Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 31: проторенний. Другий наросток -тий, -а, -е додає ся безпосередно до пня: митий, розтертий, зашитий, вбитий. Що до уживаня сих двох закінчень, то не можна з гори означити, котрі дієслова мають мати одно або друге закінченє. Мова уживає обох закінчень без різкої ріжницї; так нераз стрічаємо закінченє -тий, -а, -е там, де ухо воліло би чути закінченє -ний, -а, -е: звязатий: Вовч. I. 157; загнатий: ЛНВ. ХЛІ. 3; завдатий: Вовч. II. 113; здвигнутий: II. 114; перекинутий: 180; стиснутий: I. 208; забратий: Кв. Пер. 5; гнатий: О. т. 21; вивернутий: Б. д. 38; проколотий: Б. д. 39; замкнутий: Пер. 15.

§ 23. Дієприкметник стану предметного мунувшости творить ся в рівній мірі так від дієслів доконаних як і недоконаних. Лишень треба дивити ся на то, щоби вони були перехідні, бо від неперехідних дієслів уроблює ся сей дієприкметник незвичайно рідко: їзжаний (шлях) Вовч. II. 237; вони до сього звичені *ibid.* 25; де ваш Левко мандрований? Кв. К. д. 58; добрав ся і до настояної (розгорілки) на калган; скажений Кв. Мар. 9; неслиханий Ф. 401.

§ 24. Сей дієприкметник виступає завсіди у формі відмінній. Лиш в деяких разях прибирає він невідмінну форму в середнім роді *на-но, -не* тай уживає ся в значіню прислівника: сказано: Кв. Д. р. 9; С. О. 52; Пер. 14; М. в. 5; Б. д. 19; Мар. 43; К. р. (Р.) 188; Вовч. I. 26. 29. 30. 35. 101. 104. 137; II. 36. 39; Ф. 45. 48. 57. 61.- незліченно: Вовч. II. 24; ЛНВ. ХЛІІ. 272.- нечислено: Вовч. II. 178.- незчисленне: ЛНВ. ХЛІ. 28.- несподівано: Вовч. I. 222. 223; II. 13. 149. 230.- негадано: Вовч. II. 230.- несподівано-негадано: Вовч. II. 192.- нежданно: II. 230; Кв. Мар. 53.- ні думано — ні гадано: Кв. К. в. 13; Мар. 57.- здивовано: Вовч. II. 228.

§ 25. Зпоміж всіх причасників одинокий дієприкметник стану предметного мунувшости наділений в нашій мові всіма прикметами правдивого причасника. Мова послугує ся ним

незвичайно часто тай призначила йому далеко ширші функції як дієприслівникам теперішності і минувшости.

Так стрічаємо його передовсім в ролі придатка прикметникового. Як такий годить ся він з своїм іменником в роді, числі і відмінку. Предметне значінє, яке містить ся в дієприкметнику, можна розвинути в реченє відносне, пр. лице спалене вітром = лице, що його спалив вітер :

Кв. Б. *д. 39 : а що красної квітки, приколотої на правім боці очіпка... так-так і хоче, щоб усі бачили. Ibid. 38 : три свічки, укупі зліплениї, палали. К. д. 16 : писар підписаний лепорт схопив. Ibid. 32 : понесла вже чотири вязки бубликів, на самій олії печених і густо маком обсипаних. 50 : так мене схопили і звязаного повели у город. 46 : часів через два, везуть раба божого нарізаного так, що ледви тямить себе. С. О. 43 : принялась обома руками у канаві, на рушеній землі, копати ямку. О. т. 29 : у виворочених кожухах рачки лазять. Вовч. I. 110 : Дніпро потрощені човни носить. II. 247 : чи теж мало зїля несїяного, непроханого й некоханого ! ЛНВ. XLIII. 304 : його палила наче полумя чута розмова. II. 97 : і на здив було усякій душі оглядати, як на усю садибу їх... пала пустиня : і на ту хату нову, не білену давно, не прибрану, на той город нескопаний, необсїяний ; на той садок не прикоханий. Ф. 211 : переполошені дівчата убігли у світлицю. 453 : Ти хто ? — Слуга божий, Господом присланий, аби тебе навчити. Стеф. Дор. 36 : в стайні занановував тяжкий відпочинок, що по утомі з'ораних ланів паде на стайню як тяжкий камінь. М. сл. 149 : а спав я... посеред брудних туловищ сплетених розпустою.

Однак через те, що дієприкметник стояв при імені як його близше поясненє, почав він з часом тратити своє властиве значінє дієсловне і став тяготіти до прикметників. В отсих примірах, що зараз подам, декотрі вже лиш з трудом затримують причасникову силу, а декотрі таки зовсім перейшли до прикметників :

Кв. С. п. 13 : за ними підтупцем поспішали з печеним м'ясом, з вареними хляками. К. д. 48 : як краля йде (роз. Ївга) поперед дружечок з розпущеною косою. С. п. 15 : Тут-же біля неї продавала ся терта кабака. О. т.

22: а Масляк-же то наш, так той-то, щоб удружити свому названому батькові, так той то носитця. Мар. 8: не ходіте на тее прокляте зборище. К. р. (Р₂) 192: учені люде завжди так роблять. Вовч. І. 14: їдьте з нами, тіточко наша кохана, їдьте! 54: нехай Господь боронить всякого хрещеного чоловіка. II. 202: несподівані радощі усіх обхопили. 183: втікає і битим шляхом і навпростець. ЛНВ. ХІ. 42: отсе розносивсь з тим півнем, як з писаною торбою. Ф. 18: ся (дівка) мала подерті чоботи. 80: Господи, як уфатить свій келеф позолочуваний. 193: убий мя довбнев, як того пса скаженого. 339: з пещеного сина батькови чорна година. Стеф. М. сл. 122: кропила її (корову) сьвяченою водою. Дор. 73: то не штука зробити з чоловіка нічо тай піти собі на зломану голову.

В отсих разях перейшов дієприкметник з прикметника у іменник:

Кв. Щ. л. 53: Галочка і не глянула на свого суженого. Ф. 364: він гадав, що то єго нарічена. Кв. Мар. 82: нащо мені тес придане її? Щ. л. 44: ваші таки поддані будуть пострікати. Щ. л. 62: якось-то прийшло ся, що новорожденному дали імя Семеном. Пер. 29: заприсягли і поняті. Ф. 254: відречи ся лиш твого Рознятого. Кв. Мар. 54: прийняли ся за печене. Ф. 305: Чорт най щезає від нас хрещених. Вовч. І. 92: вольному воля, спасеному рай. Кв. Мар. 53: принесла усе сьвячене. М. в. 6: за битого двох небитих дають. Стеф. Дор. 61: Вітки такого проклятого пхати межі люди?! Ibid. 47: воно (роз. дитя) ніколи добре не знало та краденим хоче натішити си.

§ 26. Дієприкметник стану предметного минувшости виступав в старословянськїм в номінальній формі дуже часто в ролі апозиції. В теперішній мові сей дієприкметник не уживає ся апозитивно; на се вплинула відай та обставина, що він може тепер приймати лишень окінчення деклінації зложеної. На всі твори Квітки, Федьковича, Вовчка і Стефаніка подибуємо лишень три приміри апозитивного ужиття дієприкметника, але і вони не зовсім виразні:

Кв. Б. д. 39: дружко та піддружий, покончивши своє діло і за те перевязані рушниками, ідуть і весело собі

розмовляють. Ф. 194: шапка, прошита двома кулями, бризла далеко. Стеф. Дор. 43: руками досягали хліб..., але і руки найрадше не рухали би ся, лишень спочивали би, зігнені в кулак на колінах.

§ 27. Сей дієприкметник може також служити до ближшого пояснення присудка. Але тому що він в відмінній формі не все може стояти безпосередно коло дієслова як его пояснене, то мова порадила собі тут в такий спосіб, що по більшій часті прилучує дієприкметник до присудка при помочи порівнюючої частиці „як“, „неначе“, „мов“:

Кв. С. О. 39: згубила свою славу, ходи-ж обстрижена. Мар. 65: А Василь? стоїть як укопаний! Щ. л. 55: вона дивуетця, чого се люди позходили ся і поперевязувані ходять? Вовч. І. 59: вози вже стоять запряжені. ІІ. 75: Вона приходить не прошена, моя дитино! 150: дружина сидить у хаті немов із хреста знята. 172: бачить Остап — лежить при дорозі козак убитий: молодий, міцний, у самій силі своїй, лежить згублений на віки. 216: сиділи усі за думані. Ф. 238: діти аж попереполюшують ся, такий прийде замурзаний та замащений та обшарпаний. 269: забрали ся як вибиті. Стеф. М. сл. 25: хліб стояв від десять років немолочений. Ibid. 103: Андрійко виглядав як скупаний. Ibid. 156: мав у поясі хибу, бо все ходив схилений. Дор, 57: вітер вив як гнаний пес. 23: станув як підстрілений. М. сл. 80: хлопці били ся як скажені.

§ 28. Всі доси наведені способи уживання становлять лишень підрядні функції дієприкметника стану предметного. Головна його задача полягає на тім, що він в злучі з відповідними формами помічного дієслова становить присудок при твореню декотрих форм стану предметного:

а) Дієприкметник стану предметного в злучі з теперішністю помічного дієслова служить до того, щоби виразити властиве perfectum passivi. Се таке perfectum, що означає чинність, котра в минувшости довершила ся, але в своїм ідеальнім істнованю продовжає ся ще і в теперішність. Помічне дієслово звичайно опускає ся, але его завсїгди можна догадати ся з тексту. Коли реченє ужите безпідметово, то дієприкметник стоїть в середнім роді тай кінчить ся на -но або -то:

Кв. С. п. 19: скиндячки на головах усе по харківськи положені, коси у дрібушки позаплітувані і жовтими гвоздиками та барвінком позаквіччувані; у сорочок і рукава і ляхівки повишивані то повимержувані. К. р. (Р₂) 194: За чим прошені, того і позабували. К. в. 27: посеред ставу у бито чотири палі товстеньких, а у горі позв'язувано верьовками, та впять, якое то хитро та мудро попереплутувано. Лист. 22: А тут... знято з него свитину... узято і пояс. К. д. 32: у ранці пускали, а тепер не велено! *ibid.* 50: ви є у нас від самого царя постановлені. Вовч. І. 236: Чи у нас з вами поле діточок засіяно? ІІ. 97: з пів сніпка чи з бито, чи не з бито, а забуто й покинуто. 202: та чого-ж се комір розірваний, чого-ж се волосє покльочене? 235: З першого погляду на його видно ясно, що сповнена його голова смутних мислоньок, а серденько сповнено туги та ще гіркої притуги. Ф. 162: я его проведу у пасіку, там уже постелено. 260: кожда днина є вкрадена у Бога, котра без щирої праці змарнована. 307: великий пожиток будете мати, як схочете послухати того, що у них написано є. Стеф. Дор. 14: Ще й тепер дес попід сволоками заткнені „Божі листи.“ М. сл. 38: Ти, Доцько, діда навчи підписати намено, най дід панам горло не напихає, бо воно напхане. *Ibid.* 139: Як рана ноги, бо покалічені, посічені, поорані. *Ibid.* 167: там є вібито і твоє намено.

б) Дієприкметник стану предм. в злуці з часом минувшим помічного дієслова означає *perfectum passivi*, яке Мікльосіч називає *praeteritum perf. pass.* Ріжниця між сею описовою формою а попередною полягає в тім, що *praet. perf. pass.* означає дійство, котре в минувшости і зачало ся і скінчило ся, а в даній хвилі вже більше не існує. Помічного дієслова не можна ніколи опустити, бо в такім разі зворот нічим би не ріжнив ся від зворотів під а). Коли конструкція неособова, тоді і помічне дієслово і дієприкметник стоять в середнім роді:

Кв. Пер. 32: хоч як кінці були заховані, так Бог об'явив. Д. р. 35: далі звелів справникові усе добро Тихоново, що тут було вже привезено і з-під закладу викуплено, віддати Тихонові. К. в.: вози, плуги, борони, рала,

де були з вечера полагоджувані, так собі і стоять. Вовч. I. 7: матусина небога була оддана туди за коваля Ляща. 164: у садочку позрубувані були старі дерева, де які понасаджувані молоденькі; у городі иньші квітки позасіювані були сієї весни. 208: мабуть, вже перечула що таке, або вже то заподіяно було. ЛНВ. ХІІ. 32: висіло на стрічках багато воскресних яечок...; приліпляно було свічок воскових і горіла лямпадка. Ф. 55: в шинку було набито людей. 303: а у світлиці було усе так, як першого разу, лиш що було дві помостині виважені і великий гріб укопаний. 376: доки пан у кариту сів, то коні уже були впряжені. Стеф. М. сл. 117: була запряжена як вівця.

в) Дієприкметник стану предметного вкупі із способом можливим¹⁾ дієслова *бути* служить до творення способу можливого в стані предметнім:

Кв. Мар. 35: иньше діло, як-би я посватана була, тогді-б і нічого. М. в. 15: Нечипір добравсь-би до неї (роз. горілки), де-б вона ні була захована! Ibid. 23: а як-би він її (роз. шапку) заніс, як-би церква не відчинена була? Лист. 19: Я-ж кажу, що коли-б вам деяким... сімям приказано було від началства, щоб не розіходили ся... то аж побожу ся вам, що через скільки годів усї-б приступили. Ф. 277: кождий фармазон повинен заповіді божі так докладно виповняти, як би се єму вже гріб був укопаний і домовина утесана.

г) Дієприкм. минувш. стану предм. в злуці з часом будучим помічного дієслова служить до творення будучности стану предм.:

Кв. Мар. 63: молебень наньмали, що Маруся обіцяла ся, коли буде посватана за Василя. Б. д. 32: я тобі казав, що ми, Божі діти, не будемо зоставлені. Вовч. ЛНВ. ХІІ. 9: так якось мені здавало ся, що хоч я не звязаний буду, а вискочити таки не вискочу. Ф. 162: ти ще будеш битий від мене. 287: аби мені ніхто у корчму не повернув, бо буде караний.

д) Дієприкметник стану предм. в злуці з дієменником помічного дієслова творить дієменник стану предметного:

¹⁾ Про спосіб можливий гл. § 31. г.

Кв. Лист. 7: йому (роз. салдатові) не страшно і в битому бути. Ф. 297: годі на світі так прожити, аби не бути ошуканим. Стеф. Дор. 63: гріх, люде, гріх не минає, він має бути відкуплений. 67: такий чоловік аж має бути спасений.

е) Вкінці в двох разях виражає дієприкметник стану предм. минувш. при помочи помічного дієслова спосіб приказовий стану предметного :

Кв. С. О. 37: будь проклят він (роз. чай) від мене! Вовч. II. 107: нехай він буде в нас скажений — се безпечніше.

Дієприкметник присудковий минувшости.

§ 29. Про дієприкметник присудковий минувшости треба окремо говорити з тої причини, бо в теперішній мові набрав він в себе так багато предикативности, що вже зовсім затратив свій давний причасниковий характер тай грає в нашім почуттю мовнім ролю правдивого дієслова.

Се той сам причасник, що в старословянській мові творив ся наростоком *-лъ, -ла, -ло*. В теперішній мові затримало ся наросткове *-л* у формах на женський і середний рід однини тай на всі три роди в множині: дала, дало, дали. За те в однині на мужеський рід його не бачимо; воно або зовсім щезло, як стояло по шелестозвуках: віз із везлъ, міг із моглъ, або перейшло в наслідок великої голосистости у голосозвук *у*,¹⁾ коли стояло враз з колишнім глухим голосозвуком *-ъ* на кінці слова по голосозвуках: дав із далъ. Іншими словами кінцеве *-в* у наших формах є явищем того самого типу, що й переміна давньої фонеми „пълный“ на повний. Таке поясненє приняте загально в ученім світі. Лишень один Кримський²⁾ гадає, що такі форми як „дав“ зовсім не вийшли фонетичною дорогою із „далъ“, лишень є давними причасниками стану підметного минувшости на *-въ (-ъ)*: давъ, давъша; ведъ, ведъша. По його думці Українці вже в XI. в. творили зложену минувшість (т. зв. *grae-titum activi*) в рівній мірі від одного як і другого причасника

¹⁾ Се властиво лишень напів голосозвук, що завсїди враз з попереднім голосозвуком лучить ся в двозвук.

²⁾ Украинская грамматика, том I., вип. 1., Москва 1907, ст. 91. і д.

стану підметного минувшости (на -лъ і на -въ); але з бігом часу форми на -лъ зачали щораз більше виходити з ужитку на користь форм на -въ, а при кінці середних віків майже всі Українці стали уживати вже лишень одної форми на -въ. Але на таке пояснене годі згодити ся, бо в дійсности ми бачимо якраз противний перебіг справи: причасники на -въ вже дуже рано стратили свою дієсловну силу тай з бігом часу якраз чимраз рідше уживали ся в злучі з помічним дієсловом до твореня минувшости. Сей факт ствердив вже Потєбня,¹⁾ який на таку сполуку найшов всего кілька примірів. Тай сам Кримський не наводить на множину ні одного приміру, а ті приміри, що наведені на однину, се власне по нашому не причасники на -въ, лишень на -лъ.

§ 30. Уже в непамятні часи стояв дієприкметник присудковий в номінальній формі на місці присудка і в полученю з ріжними часами дієслова ес- і бы- давав зложені форми минувшости. За те в ролі атрибута та апозиції виступав дієприкметник на -лъ вже в старословянській мові дуже рідко. А в теперішній нашій мові подибуємо заледви невиразні сліди такого уживаня дієприкметника. Кождий причасник, що колись був атрибутом, перевела тепер мова вже цілком в область прикметника; а так як не часто лучали ся в давній мові приміри атрибутивної злучки причасника з своїм іменем, так і не багато маємо тепер прикметників, що вийшли від причасника на -лъ:

(в) мерлий: Вовч. I. 212. 226; II. 88; ЛНВ. ХІІ. 52; Ф. 224. 226. 257. 276. 336; Стеф. Дор. 67. — (за-, у-, до-, з-) рослий: Вовч. II. 217. 239. 280; ЛНВ. ХІІ. 33; Ф. 227; Стеф. 17. — (за-) млілий: Кв. С. О. 45; Пер. 9; Б. д. 24. 25; Лист. 17; Вовч. I. 248; II. 77. 158. 180; Ф. 12. 194. — (по-, зо-) вялий: Вовч. II. 241. 273; Ф. 121; Стеф. Дор. 54. 55. — небувалий: Вовч. II. 152. 230. — булий: Вовч. ЛНВ. ХІІ. 46. — минулий: Стеф. Дор. 33. — здумілий: Ф. 199. — погорілий: Кв. С. О. 7. — (не-) умілий: Кв. К. в. 29; Вовч. II. 224. — (за-) мерзлий: Кв. Д. р. 5; Ф. 134. 152; Стеф. М. сл. 166; Дор. 57. — служалий: Ф. 398. 420. — (пона-, о-) пилий: Ф. 160. 287.

¹⁾ Изъ зап... 132, 2.

312. 342. 387. — спілий: Кв. Щ. л. 14. — (про-, при-, під-, в-)палій: Вовч. II. 141. 166. 203; Ф. 287. — (при-, за-)йшлий: Вовч. II. 252; ЛНВ. ХІІ. 5; Ф. 92. — здохлий: Ф. 38. 404. — (при-, в-)тихлий: Вовч. I. 206; ЛНВ. ХІІ. 29. — (над-)гнилий: Вовч. ЛНВ. ХІІ. 23; Ф. 214; Стеф. М. сл. 48. 165. — пригаслий: Вовч. ЛНВ. ХІІ. 43; Стеф. Дор. 54. — стеклий: Стеф. М. сл. 42. 167. — отілий: Вовч. ЛНВ. ХІІ. 27. — здалий: Стеф. М. сл. 89; Ф. 433. — біглий: Кв. К. д. 58. — похилий: Вовч. I. 18; II. 66. 208; ЛНВ. 9. 11. — запеклий: Кв. С. О. 37. — прилеглий: Вовч. II. 159. — вицьвілий: Вовч. II. 141. — збілілий: Вовч. II. 86. 84. — поблідлий: Вовч. I. 36. — наболілий: Вовч. ЛНВ. 311. — подурілий: Стеф. М. сл. 165. — полинялий: Стеф. Дор. 2. — скостенілий: Стеф. Дор. 84.

Ще менше примірів, де дієприкметник присудковий виступав би в ролі апозиції. На весь матеріал їх всего три:

Вовч. ЛНВ. ХІІ. 8: Кожному, хто веселив ся, треба колись посмутувати! А тож як! Покоштував солодкого, споживляйся гірким! I. 12: То дитина плаче, бо нічого не розуміє; а доросла, то повинна собі раду дати. Кв. Щ. л. 6: Там за Лопанню, зараз за річкою, де тепер хороші і великі хороми, там були озера, очеретом поросли.

Можна би сперечати ся, чи справді брати дієприкметники на сих місцях за апозицію головної гадки. Так перший і другий примір міг би хтось пояснити простим пропущенем злучника, що часто в нашій мові лучає ся,¹⁾ тай читати: коли ти покоштував, як вже доросла, — або бачити тут те саме явище, що в російській мові, де такі дієприкметники не є причасниками на -ль, лишень на -въ, тай читати: покоштувавши, дорісши. В третьім примірі ще менше апозитивности: тут дієприкметник можна би розв'язати на речені відносно: що очеретом поросли. Одним словом: як вже там не будемо накручувати сі приміри, завсіди в них за багато буде дієсловної сили, щоб бути простою апозицією, завсіди будуть дієприкметники дієсловними присудками речень, все одно, чи злучник поставити чи випустити.

¹⁾ Гл. § 31. г.

§ 31. Оттак вже в давних часах обмежилась роля дієприкметника присудкового минувшости до того, що він в злучі з помічним дієсловом творив присудок у формах часу минушого і budouчого:

а) Причасник на -лъ в злучі з часом теперішнім помічного дієслова давав вже в старословянській, а ще частійше в староукраїнській мові форми т. зв. зложеної минувшости стану підметного: даль есмь. Звичайно називають сю описову форму *praeteritum activi*, а в Мікльосіча¹⁾ носить вона назву: *perfectum activi*. Зразу уживало ся помічне дієслово у всіх особах. Але тому, що імя взагалі, а в части і причасник, є самі по собі третою особою, то найблизше було до того, щоби не класти помічного дієслова в третій особі. Таку частинну затрату помічного дієслова подибуємо вже в супрасльській рукописі. Опісля діє ся воно чимраз частійше. В новгородських грамотах XIII.—XIV. вв. дієслово есть при причаснику на -лъ опускає ся вже стало. Сей процес переносить ся опісля на першу і другу особу. В теперішній мові помічне дієслово зовсім затратило ся і вся дієсловна сила звороту з'осереджує ся в причаснику, що тим самим і перестає бути причасником, а переміняє ся в правдиве дієслово. Могло се стати ся тому, що причасник на -лъ мав з усіх причасників найбільшу предикативність, то є спосібність бути присудком і в полученю з помічним дієсловом сходити на ступінь дієслів. Ся предикативність була так велика, що ослаблювала помічне дієслово есмь і переміняла його на чисто формальне. Сим дає ся пояснити затрата помічного дієслова.²⁾

В міру того, як щезало, а з часом і зовсім щезло помічне дієслово есмь при дієприкметнику присудковим на -лъ, то мова зачала уживати особового заіменника на те, щоби означити особу:

Вовч. II. 235: чого то я не чув, чого то я не бачив? Кв. Мар. 32: може чи не загубив я чого? Ф. 77: Оттож я забарилась! Стеф. М. сл. 86: Не знати, нашю я квіток тобі на купувала? Кв. Мар. 86: Де ти его бачив?

¹⁾ Vrgl. Gr., V. III. 127; V. IV. 800.

²⁾ Потебня, Изъ зап., 243 і д.

Вовч. І. 44: А ти чого прийшла? Ф. 161: Ти відколи так умяк? Стеф. М. сл. 79: Та ци ти здуріла? Вовч. І. 225: Де-ж вона пішла? Де вона поділа ся? Вовч. І. 175: Попращались ми і пішли з Катрею до дому. Кв. К. д. 33: А що, секретарю, зачим ми його не допрошували? Стеф. М. сл. 85: Ми, Катрусю, гет з усього чисто вішли. Вовч. І. 243: Хиба ви ще не чули? Кв. Мар. 55: Правду ви казали! Ф. 216: Там они по-побули, попоплакали, поговорили тай розійшлись.

Але особові заіменники не мусять стояти завсіди коло дієприкметника; звичайно їх опускає ся, коли з тексту видно, про котру особу бесіда:

Кв. Мар. 73: Простіть мене, може коли вас не послухала (роз. я). С. О. 15: Чого мати нї спита (роз. дочку): Не знаю. Не бачила (роз. я). Не чула (роз. я). Не доглядалась (роз. я). Мар. 13: Чого так зажурились (роз. ти), Семенович? Вовч. ІІ. 54: Чи добре натомилась (роз. ти), Усте? І. 39: Масте од пана листи... що там мій чоловік, Іван?... Чи привик (роз. він), пані милостива, чи здоровий? І. 45: Тільки й чули (роз. ми) — кажуть — що дуже твого Семена катували. ІІ. 4: от захотіли (роз. ви) знати; добре вам, бабуню, було тут жити...; а що я витерпіла! Кв. Пер. 29: Як-же роззули (роз. вони) чоботи і онучі, то і знайшли (роз. вони)... пять золотих.

Оттак в нашій мові затратило ся зовсім помічне дієслово. Лишень денекуди в поодиноких рідких випадках зберегло ся воно в другій особі однини і множини. На всі твори, які я в сій праці використую, подибують ся лиш отсі приміри:

Кв. К. д. 16: Але, у суд! а те забули есте, що пан справник повелївав. С. О. 52: Спасибі Господу..., що покинула єси свого урага. П. сн. 9: ти сї гроші, що вивередував єси, проласуй на чім хочеш. Щ. л. 30: Ти вже до старости доходиш, так позабував єси, що то є молод чоловік. Мар. 24: Боже милосерний! Усе... Ти тільки по єдиному милосердію Своему для чоловіка сотворил¹⁾ єси. Вовч. І. 33: що навпослі буде, не подумав

¹⁾ Шелестозвук -ль втиснув ся у визвук очевидно під впливом церковної мови.

є си тай запропастив дівчину. П. 40: Устино серце! Зв'язала є си мені руки! Ф. 259: За муки, котрі приймив єси, по царски тебе нагороджу. Ibid. 807: Ви не істе ані ліпшої страви як є сте за панщини їли.

Однак в такім сьвітлі представляє ся річ лиш тоді, коли маємо на думці тоту українську мову, що нею говорять в центрі України. В поодиноких говорах нашої мови, а особливо в Гуцульщині і на Підгір'ю помічне дієслово не затратило ся, але зберегло ся і то в такій формі:

В першій особі однини: -єм, -їм, по голосозвуках звичайно -м; у Гуцулів -сми, (-сме) і -єх. В другій особі однини: -єсь, -єс, -їсь, -ис, по голосозвуках -сь або с. В першій особі множини -сьмо (-сьми), -смо (-сми), по голосозвуках -м; в другій особі множини -сьте, -сте. Отсі неповні закінчення помічного дієслова є енклітичні тай прилучують ся не лиш до дієслова, але і до прикметника, заіменника, прислівника, злучника, котрі стоять перед дієсловом. Ось кілька примірів з творів Стефаника і Федьковича:

Стеф. М. сл. 160: Як-єм видів, шо однако нї мут отут на старість гризти, як не піду, тай-єм продав усе шо до крішки. Ibid. 116: Вже-м відай спокутувала усі гріхи, шо-м нагрішила. Ibid. 50: Вернула-м си до хати. Ibid. 158: Був-сми наймитом, а потім вібув-сми десіть рік у воську. Ibid. 50: Молитви старецкі говорила сми у твої хаті. Ф. 166: таже кажи бо Маріє, так як-єсь мені казала. Стеф. М. сл. 9: Мой, грунт прісцев-єс! Ibid. 162: Була-с порьидна газдиня, тьжко-с працювала, не гайнувала-с, але на старість у далеку дорогу вібрала-с си? Ibid. 109: Був-ис плохий. Ibid. 74: Тото-м діждала си! Ibid. 110: А то запобігали-м обоє, ячка жьилували на яшницю. Ibid. 162: Слюб-сми перед людьми брали! Ibid. 164: Були-сте порьидний чоловік, не дізли-сте натарапом на нікого. Ф. 362: Коли-сте згоріли води пити, то зачерніг собі сами. Стеф. Дор. 63: Пирого викинув псам, шо-сьте не хотіли з ним пити.

От до якого вигляду звела тепер мова давну сполуку причасника на -ль з теперішністю помічного дієслова. Шо се описова форма, сего звичайний читач тепер вже не знає тай не відчуває, бо в його сьвідомости наділені такі форми

повною дієсловною силою тай не потребують ніякого скріплення. Через те теперішній дієприкметник присудковий став одною з найголовніших і найзвичайніших форм дієсловного висказу, бо скрізь там, де переносимо чинність стану підметного у звичайну минувшість, можемо її віддати лишень одинокою сею формою. Давнійше мала мова в таких випадках до розпорядимости ще imperfectum тай аорист, але відколи сі форми вигибли, сплинули їх функції на теперішній дієприкметник присудковий тай поширили в двоє або й в троє рамці, серед яких він первісно уживав ся. Оттим то в моїм матеріялі тай взагалі в теперішній мові так багато примірів на сей дієприкметник, що мені не можна тай зрештою таки й не потрібно їх наводити. В наслідок того виберу тай обговорю лишень такі явища, що відступають від звичайного способу уживання тай вносять в працю щось нового.

Оттак в деяких разях уживають Квітка тай Вовчок сего дієприкметника в доконаній формі до означеня такої будучої чинности, що не привязана до одного конкретного випадку, але любить часто і то серед даних обставин звичайно повторювати ся. Се явище стрічаємо завсїгди на таких місцях, де бачимо цілий ряд подій, що виражені самими будучими, далеко рідше теперішними часами, так що дієприкметник минувшости вступає на місце будучности що найменше аж на другім місці. Такі приміри на перший погляд можуть видавати ся дивними; тимчасом в дійсности тота будуча чинність, що виражена дієприкметником, є лишень для того, що стоїть з боку (читача), будучою, за те тому, що говорить, представляє ся вона в сам момент оповіданя уже минувшою. Причина лежить в тім, що на даній чинности скуплює ся більше уваги, як на всіх иньших, що стоять поруч з нею; через те проста будучність і ще в додатку розкавалкована на кілька звичайних випадків, виходить за слаба тай за бліда для того, що оповідає; тоді він в своїй уяві мов би вибирає тай окружає сильнішою увагою один зпоміж тих всіх звичайних в будучности випадків, що складають ся на зміст одної форми тай таким чином змушений класти його в минувшість так само як кождий одиничний факт в оповіданю. Найліпше говорити муть за себе самі приміри :

Мар. 6: Наум перехреститця, прочита Отче-наш, то йому і стане веселіш і пішов за своїм ділом, чи в поле, чи на тік. *ibid.* 8: Вона й не лягти-метця і ні слова й не скаже, а тільки подивитця на нього так пильно та буцім і жалібно і сердитенько, та хоч-би який був, то зараз шапку з голови схопе, поклонивсь звичайненько і ні пари з уст не мовить і відійде дальш. С. О. 6: Нехай-же мати хоч трохи зморщитця, що або недужа чим або що таке; вже Оксани з хати і не виженеш, вже усе з абула і вже хоч у дружки сама перша приятелька кликати-ме, не піде ні-за-що. *ibid.* 11: Хиба-ж усі хороші ідуть за паничів або купців? Потурай, буде хороша як тая квітка, а таки йде за хлібороба: і у полі з ним робить і дома порастця, і краса її не пропала; вона породила діточок і дякує Богу. *ibid.* 14: Мати стане на неї гримати, а вона жартує, регочетця... тай розвадить матір. Се-ж така була сьогодні. Завтра-ж то як увійшла у хату, так неначе і не вона: смутна, невесела, очі понурить, сидить — ні з місця, і мовчить як стіна. Б. д. 3: Воно (роз. дитятко) дивитця на тебе приятненько, любязно, всміхаетця; хоч ти його і зобидиш, пхнеш, поскубеш, — воно заплакало, відійшло, побачило кошеня-точко..., вже воно і там, вже возитця коло нього, вже до тебе лізе. Щ. л. 14: (Галочка на забаві) тільки добіга (= було) до такого (роз. парня), що вже зна (роз. вона), що хоч словом її зачепить, як раз тут і відвернула ся чого-небудь подругу зпитати буцім-то. *ibid.* 14: Зачепи-ж її хто словом, зпитай об чім-небудь; зараз зирк! з під своїх війок, вже й догадала ся, з якою думкою питають її, вже такий і одвіт дасть. *ibid.* 14: вона гляне на нього, мов та королівна, та не кажучи нічого... ніби усміхнетця; то той, що питав, і остав ся як опечений, почервоніс... і стане ховати ся за людей. *ibid.* 8: тільки що не так думаєш з нею (роз. дівчиною) обіходитця, зараз відвернула ся, не дивитця. К. д. 4 Там така була (роз. Івга) розумна, бойка, моторна: ще ти її тільки стань надогад закидати, а вона вже й розкомпонувала, що куди іде і до чого. Щ. л. 30: Семен Іванович вдарить себе рукою, затулить очі, припаде на стіл, довго так полежить...¹⁾ підняв ся...¹⁾

¹⁾ Точки з тексту.

видно було, що сльозинка-друга в очах його блищить... обітер ся, устав, походить по хаті і впять сяде. Пер. 17: Зараз куплю шапу, справлю віз, і пійшов луччий заробіток, чим від пішого! Жінці накуплю льону... Лист. 22: Ну, нехай по тверезу і очуствується і жалкує і плаче; вже відцурав ся, не хоче пити, вже буде робить: достав позавтрішню сокиру, зкинув її на плече, пішов з двора. Вовч. ЛНВ. ХЛІ. 10: Лукаш було приступить до брата, приступить до матери, постоїть, кашляне — тай одійшов: стоїть оддалеки.

В деім схожі функції виконує в грецькій мові гномічний аорист, а в латинській гномічне perfectum.

На закінчене сего розділу треба зазначити, що спосіб прямий дієприкметника присудкового може сам собою без частини „би“ бути виразом бажання, що висказане в теперішності, а має сповнитися в будучності. Сюди причисляю такі приміри;

Вовч. II. 241: Се ти? Здоров був! Здоров був! I. 172: Здоровенька була, Марусенько! ЛНВ. ХЛІ. 43: Здорові були, дядьку! II. 11: І така і онака і геть пішла¹⁾ і знов сюди поступай; і пхати мене і наскакувати на мене — аж я злякалась.

Але через таку функцію затерло ся в дієприкметнику значіне минувшости, так що ми в наведених примірах про неї зовсім не думаємо. Таким способом „здоров був“ значить тільки, що „здоров будь“ тепер і взагалі, а не: (щоб) ти був вже в сю хвилию здоров. Перехід до таких форм становлять приміри, де дієприкметник стоїть по прислівнику „бодай“ (= Бог дай):

Вовч. I. 39: Бодай ти добра не дождала! II. 16: Бодай ви виказились! ЛНВ. ХЛІ. 307: Бодай його з корнем вигладило! Стеф. М. сл. 31: А я до того паршивого Срулика, бодай його шлях трафив!

Тут також виражене бажанє, лиш з тою ріжницею, що в дієприкметнику ще відчуває ся закраску минувшости; „бодай ти добра не діждала“ значить: (щоб) ти в сю хвилию

¹⁾ Геть пішов! геть пішла! — се загально утерті звороти у нашій мові, але в використанім матеріялі найшов ся випадковно лишень отсей один тай то не прямий примір.

вже добра не діждала. Що тут так само як в попередній групі не опущена частиця „би“, се доказують тоті приміри, де „би“ при дієприкметнику стоїть, але через те вносить ся вже в реченє иньший відтінок думки: Вовч. I. 131: Б о д а й б и я не д і ж д а л а т в о г о с л о в а п о ч у т и !¹⁾

б) Дієприкметник присудковий у злуці з часом минувшим помічного дієслова виражає час давноминувший, plusquamperfectum activi, пр. дальь былъ есмь. Помічне дієслово -єс у звороті былъ есмь або затрачує ся, а дотичні особи означає ся заіменником особовим, або виступає в скорочених формах, так як се вже сказано під а). В деяких разях, особливо у Квітки, замість відмінної форми (був, була, було, були) подибуємо невідмінну в середнім роді для всіх осіб і чисел: було. Давноминувшого часу уживає мова звичайно тоді, коли лучить реченя, що собі змістом є противні; в наслідок того ми набираємо вражіня, що чинність не доходить до свого кінця тай не потягає за собою тих наслідків, які повинна мати. Найліпше показують се самі приміри:

Кв. Щ. л. 58: І х о т і в б у л о б і г т и з а Г а л о ч к о ю , т а к О л е к с і ї з о п и н и в й о г о . Ibid. 59: С е м е н І в а н о в и ч к и н у в с я б у л о я к с т р і л а д о н е ї , я к з и р к . . . й о г о Г а л о ч к а в ж е м о л о д и ц е ю . Ibid. (Р₂) 504: О л е к с і ї х о т і в б у л о к а з а т и , т а к Г а л о ч к а з o п и н и л а й o г o . Мар. 52: т а к о д ж е з а т и т л у б у л о з а ч е п и в с я , т а ї р о з і б р а в п o - т р о х у . К. д. 23: с т а р и ї М а к у х а д o б р а в с я й д o н а с т о я н н о ї н а к а л г а н , щ o Ї в г а б у л а п р и д б а л а д л я п р о ї з ж а ю щ и х п o л у п а н к і в . Ibid. 51: Т и м о х а в ж е п р o т в е р е з и в с я , х o т і в б у в п o в е р н у т и y Б р e x у н і в к у , т а к у в і з в а л и Ї в г у , т а к т а й o м у з а р а з б а к и й з а б и л а . Вовч. I. 9: д o з н а в с я б у в в л a d и k a , щ o с л і п и ї с т a р e ц ь ч и н и т ь o d п р а в y , і з a б o р o н и в . II. 210: Н a в і т ь с т a р ш и ї б р a т б у в c п e р ш y п o в p a з и в с ь . 215: А Л a c y н б у в і п o г o д и в с ь і з o c т a в с ь y ї х , т a к o л и z a r a з n a п a л a й o г o т y г a . ЛНВ. ХІІ. 36: п o б а ч и л a м e н e , c х o п и л a с я б у л a , к р и к н у л a , т a p a з o м з м o в k л a . Ibid. 41: П р a в d a , п o c в a р и в с я б у в з І в a н o м Л e м і ш k o ю , т a c в a p k a т a н e z a ш k o д и л a . Стеф. М. сл. 77: А ш k o d a , щ o - c б у в y p і c я к д y б . Ф. 152: я c і в c o б і б у в n a з a y л k y п р и п o ч a т и . 290: д в o м ч и t p o м z т я ж k o ю б і d o ю п p o п e k л o с я , k o t p и x z a k o p т і л o б у л o , г p o m a d y п p o т и в

¹⁾ Пор. Потебня: Изъ зап. 275.

нової установи бунтувати. 357: Я хотів було в миску обмочити, та не влізла. Стеф. М. сл. 149: Я занімів був з болю.

в) Дієприкметник присудковий від дієслова *бути* в середнім роді (*було, бувало*) можна без огляду на рід, особу і число додавати так як прислівник до головного висказу таї таким способом переставляти чинности з одного часу у другий, а з одного виду у другий. Коли присудкове дієслово стоїть у теперішности, то через доданє такого дієприкметника переміщує ся висказ у минувшість, а дієслово доконане стає наворотовим; коли-ж присудкове дієслово стоїть у минувшости, тоді така сполука набирає значіня або звичайної давноминувшости (як під б) або означає нераз чинність, що в минувшині повторювала ся:

Кв. С. п. 7: А ще було як намалює що небудь та підпише... що се не кавун, а слива: так таки точнісінько слива. Б. д. 17: усе було без сорома розказує. С. О. 4: Сама-ж було не ходить до волости і ніколи не розпитує. Вовч. II. 8: Було і квесілю зовсім приберуть ся і будинки поставляють камяні і коний вороних позапрягають, — аж лихо! Ibid. 70: Бувало, чоґо вже вона не почує, чоґо він не скаже, як не зневажить, а вона: — „голубе мій! серце моє!“ ЛНВ. ХЛІ. 4: Було усе коло чіїхсь воріт із люлькою сидить та говорить розказує. Ф. 48: Кілько, бувало, увійде у кліть, та гляне на Стефанові убори, тільки, бувало, й заголосить, припаде, обцілує кожду штучку, зросить кривавими слізеньками. 94: Було капраль мині ні покаже, а я вже і вдав. Стеф. М. сл. 94: А мама, бувало, припадають коло мене та приповідають. Ibid. 111: Бувало біжу з міста на-голову. Ibid. 16: Дес давно то, бувало, ксьондзи гійкали на нарід. Ibid. 17: То, бувало, так бігли як коні. Кв. Пер. 31: Як обіськували, та він було де сам ворівські вєщі знаходив.

Нераз приставляє ся такі дієприкметники присудкові також до дієіменників; тоді цілий зворот має характер чоґось посередного поміж приказом а радою, що їх визказує ся вже *post festum*, як не зроблено чоґось такого, що по думці того, що говорить, належало було зробити. На примірах легко завважити, що та чинність, яку в минувшости треба

було виконати, є прямо протилежна до тої, яку в дійсности виконано :

Кв. Щ. л. 55: І жупан було одягти. К. д. 23: Ну й дарма! піймали на злодійстві, так було дома й дати прочуханку. Вовч. П. 7: Було... віддати до міста. Ф. 345: Було тобі не брати пусті та зачаровані якісь кошелі, але було тобі таки муки правити. Ibid. 311: Та щож, хлопче — каже опир, було тобі у неділю не йти стрільчити. Стеф. Дор. 73: Доїдай, було не зачинати. Ibid. М. сл. 63: То було ні не брати, як мала-м дигину. Ibid. 110: Було понабирати банків та векслів, та добре поїдати та попивати, та жити по панцки.

г) Дієприкметник присудковий минувшости лучить ся в теперішній мові із закостенілою, невідмінною формою помічного дієслова *би* тай переносить в той спосіб присудкову чинність з обсягу дійсности у межі можливости або цілковитої недійсности. Такі сполуки заступають в українській мові усі форми способу можливого тай сповняють подібні функції, як в иньших мовах *coniunctivus* тай *optativus*. В церковнословянській тай староукраїнській мові подибуємо на місці теперішнього невідмінного *би* ще повні форми аориста *быхъ*, що правильно відміняють ся до кінця XIV. в. у всіх особах і числах,¹⁾ пр. Сл. о полку Іг.: Игорьь... сойма шоломъ, погна опять къ полкомъ того дѣля, что быша познали князя и возворотили ся быша. Але з бігом часу зачинають чимраз більше втискати ся до мови закостенілі форми з другої і третої особи однини (*бы*), що вже не годять ся з своїм причасником тай підметом, лишень сходять до ролі простих злучників. Через те затратила ся в них предикативна, дієсловна сила, а мова мусіла від тепер додавати до причасника теперішні форми помічного дієслова: *есмь, еси, есть* і т. д., пр. Іп. 135: не могу поѣхати одинъ, а полкъ мой пѣшь; вы бы есте мнѣ повѣдалѣ дома, же дотолѣйти. Таким чином перейшла мова від фонем *„даль быхъ“* до фонем: *„даль бы есмь“* для можливости в теперішности, а *„даль бы былъ есмь“* для можливости в минувшости. Опісля стало помічне дієслово *есмь, еси, есть* і т. д. або зовсім затрачувати *ся* або затримало ся в скорочених формах, як

¹⁾ Vondrak: Vgl. Gr. II. 181; Потебня: Изъ зап... 278 і д.

се сказано в розділі *а*), а ціла сила дієсловна з'осередила ся на дієприкметнику, так що з давної повної будови лишив ся сам дієприкметник з куцою частицею *би*.

Оттаку дорогу перейшли форми можливости в історії мови. Тепер вже лиш в однім-одніськім випадку заховав ся давний аорист *быхъ* з повною дієсловною силою, а то в формі способу можливого на першу особу однини, якої уживають часто в карпацьких таїй підгірських околицях: Стеф. М. сл. 43: *Иду до другого, бо бих умер*; Ф. 207: *А ж би тут стояла...*, *як бих тебе не любила*. Впрочім частиця *би* вже мертва; вона причіпляє ся звичайно до всіляких злучників і творить нераз з ними одно слово: *аби, щоби, щоб, коби, як би, нехай би, коли би, если би, наче би, мов би, будьто би* і т. д.

Можливий спосіб подибуємо в українській мові у таких випадках:

а) В реченнях умовних недійсних, коли умову, від якої залежить чинність, означаємо як несповнену. Умовний період складає ся завсіди з двох частин, що тісно з собою звязані; в першій частині стоїть та чинність, яка щось робить умовним або умова в тіснійшій змислі (передник), а в другій зависима чинність, яка є вислідом умовности (слідник). В обох частях стоїть спосіб можливий теперішности, як умова відноситься до теперішности, або спосіб можливий минувшости, як умова відноситься до минувшости. Передник зачинає ся злучниками: *як би, коби, щоби, аби, нехай би, если би, коли би* таїй лучить ся часом з слідником злучниками *то, таїй, так*. Невідмінну форму *би* можна в одній і тій самій половині умовного речення класти два або й три рази, коли лишень дасть ся вона зручно причіпити до відповідних слів в реченю:

Кв. С. О. 17: *Оксано! Оксано! Як-би ти більше панів знала, ти-б сього ніколи не сказала; ти-б з першого слова відбігла-б від нього, як від лихої години*. Мар. 22: *Коли-б було знала, не ходила-б на те весілля!* Вовч. II. 38: *Коли-б тепер ти вдруге мене любила, то-б і лапки полизала єси*. 173: *Я знаю, що як-би з нас, з вас та з мене, почали люди так чи так кепкувати, то-б ми засоромились — страх почервоніли, усе покинули, втікли й сховали ся; я знаю, ді-*

тоньки, що як-би ми, ви та я, кого такеньки засмутили, або перелякали, то-б ми хутесенько й заспокоїли ся — та Остап, бачте, не такий був. Ф. 422: Були би собі файний гріш склали, як би не були були такі ледащі. 321: єсли би Бог був не посоловив (роз. моря), то би ніхто не міг жити на сьвітї. 27: Хіба мене рука забула-б, щоби я вас забув. Стеф. Дор. 16: Аби розрізав груди та аби ту запеклу кров відти викинув, то може би ще прожив трохи. Ibid. 75: Цес (роз. злодій) якби лучив на слабого, та й взяв би жите коло власної хати.

Умовне реченє може бути нераз дуже довге через те, що або в слїднику вичисляє ся подрїбно усї можливі наслїдки умови, або в переднику розбиває ся саму умову на єї складові части, щоб тим яркїйше вийшла на верх чинність в слїднику. Часом знов один і той сам слїдник належить рївночасно до двох передників перед і за собою; тоді нам здає ся, що умовний період складає ся з трох частий:

Кв. О. т. 21: Не хай-би де у дистанції так розташувались, дали-б їм зараз перцю, хоч-би і перчорт був: зараз-би потаскали у полицю та затасували-б у яму та к допросу... пляшки-б і усяка посудина порозпропадала-б і вже й не шукай, а сам, хоч-би самий старшенний чорт, сидїв-би поти у ямі, аж поки не знїс-би грошей за усяку пляшку. Стеф. Дор. 36: Як-би хто з села повибирав що найгірші хатки, а до них загнав що найобдертїйших мужиків... і додав ще голої дробини-дїтей і все те поставив близько себе на купу, то мав-би правдивий образ тих хаток. Ibid. М. сл. 49: Як-би не він (роз. був), та й-би нї аж на весні найшли, як-би сопуха з печи аж на дорогу вдарила.

Нераз стоїть в умовнім реченю лиш самий передник без слїдника або самий слїдник без передника; тоді треба собі самому доповнити після тексту ту частину, котрої бракує:

Кв. С. О. 43: "О-о-о! Як-би менї попалась каменя! (роз. — то вдарив-би нею). Щ. л. 11: Частїсїнько дякував собі, що не оженив ся у друге: „не було-б такого порядку у господарстві, а може-б мачуха... загризла-б бідну Галочку (роз. — як-би я оженивсь був у друге.)

Вовч. І. 29: Щоб то для жінок раду скликати! Вже-б то й громада була, як синиця, без глузду! (роз. як-би жінок на раду скликала!). Стеф. Дор. 36: Старе вогниво, тай вікинули, бо ланцюх серед дороги урвав-би си (роз. як-би вогниво не вікинули). Ibid. 45: Най їх (роз. жінку і діти) і зараз віфатає тай мене з ними! Овва, ото-бисми втратили рай на землі і маетки лишили (роз. як-би ми повмирили).

В деяких разях бачимо в переднику замість чинности подуманої протилежну до неї чинність в способі прямім, котру виконує присудок тоді, як зняти з него умовність. Се можливе лиш тоді, як в умовнім реченю слідник стоїть перед передником:

Кв. Мар. 84: Василь би-то може-б і не зійшов-би з місця, бо в нього і памяти не було, так його вели два старости (ми очікуємо: якби його не вели два старости). К. д. 7: (люди) покинули-б їх були й зовсім, так Горпина схаменулась. С. О. 31: Я давно узяв-би тебе, та бумага... не прийшла. Ibid. 24: Ми-б тебе, Уласівно Векло, і не зачіпляли, так-бо сьогодні приходив сам копитан. Б. д. 4: Навідались-би сусіди, так і в них лихо.

Як ліпше в такі приміри вдумати ся, то зараз стане ясно, що в них властиво збиті до купи частини двох повних гадок, з яких одна кладе перед очі чинність в подуманім виді, а друга показує то саме дійство в протилежнім осьвітленю, так як воно в дійсности в данім випадку відбуває ся або відбуло ся:

1. Ми-б тебе... і не зачіпляли, як-би не приходив сьогодні сам копитан;

Але в дійсности:

2. Прийшов сьогодні сам копитан і ми тебе зачіпили.

Однак такий повний хід думок стоїть у того, що говорить, десь аж на заднім пляні свідомости; в дійсности висказує ся словами лиш слідник з першої гадки (подуманої) тай передник з другої (дійсної), а решту зовсім промовчує ся. Щоби обі частини краще з собою вязали ся, злучує ся їх злучником *так, та*, які маркантнійше підносять дійсний ви-

падок тай надають висказови закраску оправданя, причини, чому инакше робить ся, як се зазначено в попередній умовній частині.

Противно знов стоїть на кількох місцях у сліднику способ прямиий, хоч в обох частинах умовного реченя маємо рішучо до діла з самими чинностями подуманими, недійсними. На перший погляд здає ся, що в таких примірах лишень через помилку опущена невідмінна форма *би*; однак в дійсности такі конструкції уложені з розмислом тай мають в мові своє окреме значіне. Вони стоять завсіди в таких випадках, як той, що говорить, підносить з особливим натиском чинність слідника тай хоче якимсь способом зазначити, що дані наслідки наступлять напевно, так як два а два є чотири, коли лиш сповнить ся вперед дійство, висказане в переднику. Серед тої певности забуває, що чинність, о яку розходить ся, лиш подумана і залежна від умови тай бачить її в своїй уяві вже сповненою, дійсною: звідси в сліднику замість способу можливого способ прямиий:

Ф. 56: Ледве неледве ми парубка уборонили, а з його так тирба і точитця! Як би були не ми, то парубка уби в а ли. 130: „А що“, кажу, „сестрички: ви, бачу, вашу неню гарно дозираєте, ні що казати! — як би не я був на годив ся, то зо студени гибли, і сами і дитина. Кв. Щ. л. 57: (Галочка) вже і не змогла сама по собі іти, а шепнула старшій дружечці: „Веди мене... бо впаду...“ І справді: як би не дружечка, та ще один з дядьків повели її, то тут і впаала. Вовч. ЛНВ. XLII. 95: Приятелів так зненавидів, що приміг би — з сьвіта згладив. II. 47: Як не заговорить чоловік, як не пожалує, то часом так прийде, що приміг-би — крізь землю пішов¹⁾.

Зовсім так само кладуть і иньші мови у сліднику способ прямиий замість можливого, пр. німецька: *Mit diesem zweiten Pfeil durchschoss ich Euch, wenn ich mein liebes*

¹⁾ В послідних двох примірах не бачимо злучника, яким звичайно зачинає ся передник умовних речень. Се явище доволі пізного походження, бо в старословянській і староукраїнській мові не міг ніколи передник в умовних реченях обійти ся без злучника (пор. Потебня: *Изъ зап...* 270). Хоч таких примірів в теперішній мові багато, то в моїм матеріялі найшло ся їх випадково всего на всего лишень три, всі в Вовчка. Два вже наведено; третий такий: Вовч. II. 257: Не пив би горівки, не проворонив би коней!

Kind getroffen hätte (Schiller, „Wilhelm Tell“), або латинська: Vincerebat auxilio loci paucitas (scil. Fabiorum ad Cremeram), nisi Veientes in verticem collis evasisse-
nt. (Livius II. 50). В грецькій мові стоїть в таких разях сам indicativus без частинці ἄν: ἦ τ' ἔχου νόμῳ μὲντοι, εἰ ἢ πρὸ πολέμου γε ἔντος ἐξ ἑπ' αὐτῆ θ' ἔχου.

β) Ще частіше як в умовних реченнях уживаємо можливого способу в гадках бажання. З формального боку можна висказувати якесь бажанє або самим дієприкметником з частицею би або при помочи всіляких злучників, як ко би, щоби, аби, коли би, нехай би і т. д., котрі складаються з частинці би і всіляких заїменникових пнів. Висказані бажання можуть мати всілякі можливі відтінки, відповідно до того, з яким чутєм ставить себе підмет до предмету бажання. Так можна собі лиш байдужно бажати, аби щось стало ся або не стало ся, але можна також класти на бажанню такий притиск, що воно наближить ся до приказу або закаузу. Бажанє може сьвідчити о великім забуренню душевнім тай називати ся проклоном, коли в злости бажаємо другому чогось такого, що небезпечне для його житя або здоровля. Вкінці можна також самому заклинати ся, коли, хочачи переконати другого, бажаємо самі собі чогось злого на випадок, як не додержимо обіцянки або не говоримо правди. У всіх випадках мають бажання той самий характер і то саме значінє так в реченнях залежних як і в незалежних :

Стеф. М. сл. 43: Коби ти, брате Василю і ви, мамо, аби сте за мої діти дбали... Аби вони чорні не ходили, аби їх нендза не їла. А найдуше, аби ви, мамо, на найменьшу Марійку позір дали. Аби воно, маленьке, не слинило сорочки та аби воно не плакало. Ibid. 41: Мой, Іване, аби я тебе не виділа більше на лаві. Ibid. 164: Просю я вас за це дуже грешно, аби-сте минї мого хреста ніколи не минали. Кв. Мар. 8: Пішла-б, донцю, на вулицю... Пограла-б з подруженьками у хрещика, пісеньок би посьпівала! К. в. 66: Та будь я шельмовська, анахтемська дочка! щоби мені очи повилазили, щоби мені руки і ноги покорчило, щоби на моїй тварі сіло сімсот пістрячок та болячок... коли не зроблю так, що ти з Оленою завтра обвінчаєш ся. Пер. 10: Зпитай ся,

синку, його, нехай-би нараяв, куди тобі пійти. К. д. 54: Дай Боже, щоб нї вам, нї діточкам вашим не лучилось такої напасти терпіти і щоб з роду не знали судящих! Пер. 12: Хазяїн... сказав, щоб ішли собі гуляти ...а над вечір щоб приходили на хватирю. Вовч. II. 254: Я, щоб ви знали, провідав того сьвіта! Ibid. 249: О Боже, Боже! Коли-б же Михайло спав, не прокинувся, коли-б же! Ф. 21: „От і не говорив би таке“ — каже брат. 97: що-ж би то заячика печеного попоїла! 33: А неволя-ж би вас утяла та укрила, солоната тяжка!

Сюди належать також такі приміри, де спосіб можливий залежить від дієслів боязни і остороги, бо ми тоді бажаємо, щоби чинність побічного речення не наступила:

Кв. С. О. 3: Вже і боїтця (роз. мати), щоб ще дужче не занедужало (роз. дитя), або... щоб ще і не вмерло! Щ. л. 42: Глядїт, щоб опісля на себе не жалкували! Вовч. I. 15: Мабуть побоялася, щоб брат не сварився. Ibid. 19: Гляди, щоб з тебе добрі люди не сьміялись! Ф. 294: Стережіть ся єго, аби вас знов не підюдив, аби ви вашу присягу не зломили, а відтак ще глибоше у пекло не попали! Стеф. М. сл. 118: Боялися, аби тато не бив.

;) Не так часто стоїть спосіб можливий в реченнях замірових, бо тут він ділиться своїми функціями пів на пів з дієменником. Повести докладні границі, коли має стояти дієменник, а коли спосіб можливий, не можна ніяким способом, бо нераз стоїть дієменник там, де ми сподіваємося способу можливого, або спосіб можливий там, де скорше випадало би покласти дієменник. Лишень як підмети головного і побічного речення однакові, тоді можемо з гори сказати, що в реченні заміровім мусить стояти спосіб можливий; але з сего нема ніякої користи, бо в таких разях без можливого способу не годен ніяким чином виразити тої гадки, о котру розходить ся, навіть як би хотїв.

Способом можливим зазначаємо в заміровім реченні чинність, яку що йно забирає ся викликати підмет головного речення через те, що сам виконує або не виконує рівночасно якусь иньшу чинність. Таким способом становить побічна гадка в момент акції головного підмету ще лиш предмет

бажання тай через те означена способом можливим. Коли хочемо сказати, що замір не може сповнитися, тоді звичайно заперечуємо або обмежуємо головне речення:

Ф. 45: А отце я тобі мою донечку на того дала, щоби ти так з нею обходився? 193: ідїт з ним манівцями, щоби вас ніхто не видїв. 335: Жовнірів післав у темницю, щоби там копіями Димитрія на смерть закололи. 237: Василь сокотив себе, аби де не повалятися або не обідрався. 291: Жид... не дасть їм навіть приступити до своєї хати, аби зморожені ручки загірїти. Вовч. II. 263: Забратъ би вас на роботу, щоби ви попоорали і поборонили, а до того по побідкувалися, щонїчим засїяти, та пішли, горюючи, до дому. I. 18: треба жити, то треба й робити, щоби не було від Бога гріха. Кв. Б. д. 20: (дївка) грибішок свій у косї підтопирює, щоби ще вище стояв; та ніженьками переступа, щоби побачив, що вона у червоних черевичках. П. сн. 10: Зібралась молодиця і покрилась дальше, щоби купець не роздумав та не прикинув би їй товару. Пер. 27: Голова самих надежних людей послав, щоби біля того зарізаного калавурили і щоби ні сами до нього не підходили і нікого не допускали. К. д. 52: вони на те судящі, щоби підписувати, а на те секретарі, щоби писати. Стеф. М. сл. 76: В головах поклав сьвічку, аби горїла за страчену душу. Ibid. 151: Сто раз розпускаю сили своєї душі, аби далекими сьвітами відшукали менї щастє мос.

б) В припустових реченнях кладемо можливий спосіб тоді, коли хочемо зазначити, що чинність головного речення, відбудеся (або відбула би ся) на всякий випадок, навіть тоді, як уявимо собі найбільш непригідні для неї обставини, а не відбудеся, як видумасмо хочби самі найліпші причини. Побічні речення зачинають ся злучниками: хоч би, хоть би, як би ні (= хоч би як), який (а, е) би ні (= хоч би який, а, е), щоби хто (= хоть би хто), аби:

Кв. Щ. л. 40: Опісля, хоч би що з ним ні зробилося, хоч би він і постраждав що через мене, хоч би і покинув мене, а я собі байдуже! К. д. 43: Хоть би у рідного батька брав, та без спросу, та одбивши сундук, так усе вор. Лист. 16: Нїяк не треба відділювати ся від сімї, хоч би в тебе десятеро дїтей

було. Щ. л. 9: Я ка-б вона (роз. друга жінка) добра ні була, а усе буде не рідна мати. Пер. 18: Трохим... вже при- томив ся, і як-би ні поспішав, Денис його нажене. Мар. 30: Хоч би йому тут з пушок палили, хоч би хто його ні кликав, нічим-би не вважив, тільки що роз- гляда свою Марусеньку. Щ. л. 29: Олексій не дуже в його очі заглядав; він би і не розібрав нічого, хоч би і подивив ся в них. Ф. 334: Щоби хто бувало з ним до боротьби став, то він його перемиг. 373: А хоть би і кинули, де-ж такого воза дібрати, аби під ним на шка- мут не розсипавсь. Стеф. М. сл. 47: А хоть би-м про- дав си, то топлива... не дістану, а хоть би-м украв, тай імуг. Дор. 22: Я аби хотїв що попови дати, то не дам, бо не маю, а він аби хотїв здерти, то не зідре, бо не має що здерти.

є) Також в питайних гадках подибуємо від часу до часу можливий спосіб, але лиш в таких випадках, як ми не питаємо ся за тим, що діє ся в дійсности, лиш за тим, що могло би діяти ся серед зазначених в реченю обставин:

Вовч. II. 264: Скажіть, будь ласка, як би ви мойому лиху за побігли? I. 176: Щоб я не вийшла? До його щоб я не вийшла? II. 4: Вони тільки й думають, як би їм гроші виплатили, а ми думаємо, як би хутче нас на волю випустили. Кв. Д. р. 32: Щоб тепер робили? і як би підняли ся впять з біди? М. в. 17: Розкажи моїй Прісії, чи не схаменулась-би вона хоч трохи, та чи не пере- стала-б вона мною орудувати. Ф. 404: Котру страву ніхто би з вас не їв? Стеф. М. сл. 5: Ба, хто би мені сказав, ци я ще з бабов дочикаю, аби їх (бузьків) назад видіти?

є) Дуже часто послугуємо ся можливим способом на те, щоби порівнати стан, в яким хтось находить ся в наслідок тої чинности, котру дійсно виконує, із тим станом, в яким находила би ся та сама особа тоді, як би її дотикала якась иньша, далеко нагляднійша чинність. Се діє ся в реченях порівнюючих, що тоді зачинають ся злучниками: як би, наче би, неначе би, мов би, гей би, як коли би, хоч би:

Стеф. М. сл. 128: Чогось йому так стало, як коли би йому хто тяжкий камінь поклав на груди. Ibid. 164: Як

коли би хотів рядном простелити ся, як коли би добрими, сивими очима хотів на віки закопати в серцях гостей свою просьбу (з тексту догадати ся головної гадки: так просив). Ibid. 10: так реву, як би з ні хто паси дер. Ф. 318: Пяниці замовкли всі нараз, гей би се хто косов підтяв. 221: Аж підскочив з серця, не наче-б его люта гадюка в кусила. Вовч. II. 145: Мина село Лани вже так потихеньку, наче-б недужого віз. 75: Він... по дворі ходити став, думаючи, сумуючи, озираючись, наче-б то якусь собі здобичу стеріг. Кв. Щ. л. 56: Се усе ровно, як би вона вибрала ніж і просила-б, щоб її... зарізали.

Нераз замість порівнюючих злучників з присудком в способі можливим кладе ся по головнім реченю спосіб можливий від дієслів казати, гадати, а відтак речене висказове або головне в способі прямім. Такої конструкції уживають письменники тоді, коли хочуть наглядніше поставити читачеві перед очи цілу ситуацію:

Ф. 44: Ще голосочок прекрасної співанки відбивав ся гаєм, ти казав би, кожде дерево співало з безталанною молодичкою. 14: Нічого не говорив цілий вечер, ти-б казав, що хтось его замовив. 42: Путилівка річка брениць по білому камінню, ти-б гадав, що срібло розсипалось та задзвеніло. Вовч. I. 217: став піклуватий такий, казав би ніжний. ЛНВ. ХLI. 469: А ласкаві, сказав би — тітки рідні.

Властиво маємо тут до діла з умовним реченем, з котрого зазначений лиш слідник, а передника треба догадати ся: ти би казав, ти би гадав, як би ти то бачив, як би ти то чув.

γ) У висказових тай відносних реченях може стояти можливий спосіб лиш тоді, як зміст головної гадки або зовсім заперечений або лиш до певного степеня обмежений. В наслідок того чинність побічного реченя зависає в воздуху тай мусить безумовно перейти із способу прямого у можливий:

Кв. Б. д. 3: Чи є-ж такий чоловік на сьвітї, хто-б не любу в діточок? Мар. 47: Треба їй такого мужика, щоб їй був як отець; щоб він її кохав, жалував, щоб, коли і трапилось якеє худо..., так він-би її відводив, в чив би її на усе добре, не давав-би її... з'обиждати. Вовч. I. 17: А чи нема тут такої молодиці, щоб місячно

є годилась? Ф. 371: Та як-жеж, то аби в вашім селі ні одного господаря не було, що би коні тримав? Стеф. Дор. 64: Дивила ся ними (роз. очима) так, як би на цілім сьвітї не було такого кутика, а би вона його не знала. — Кв. С. О. 52: Де таки сьому статись, що б пан та узяв мужичку? Вовч. І. 115: З роду-віку не чули, що б кого обмовила, чи осудила. Ф. 335: Вже ніхто не казав, а би він коли подужав на сьвітї.

*) Вкінці уживаємо можливого способу в реченнях головних, коли висказуємо перед другими свою думку в осторожній, ввічливій формі:

Ф. 159: Ага! — А я би вам щось уповів бадічку! 273: Не міг би ти мені хоть трохи що про тих фармазонів уповісти? Стеф. М. сл. 162: Та бим просив вас, абисте за нас наймили служебку. Ibid. 21: Я би, люде, казав аби таку бідну одову не карати.

д) Дієприкметник присудковий минувшости лучив ся в старословянській тай староукраїнській мові з відповідними формами часу теперішного від пня боуд- тай заступав в такий спосіб будучий час доконаний (futurum exactum після Мікльосіча¹⁾), як дієслово було доконане, або поединчу будучність (futurum simplex¹⁾), як дієслово було недоконане. В дальшій історії мови зачав на місце дієприкметника втискати ся в такі сполуки чимраз частїйше дієменник, а рівночасно з тим у формах з дієприкметником брали недоконані дієслова перевагу над доконаними. В теперішній мові сей процес вже зовсім закінчив ся: на цілім просторі, де говорить ся українською мовою, перебрав тепер дієменник функції дієприкметника, лише ту і там в підкарпацьких околицях затримали ся давні конструкції з дієприкметником, але лиш від дієслів недоконаних.

В моїм матеріялі стоїть скрізь дієменник. Вправді подибуємо у Федьковича на чотирох місцях замість дієменника дієприкметник від дієслова мусїти, а раз від дієслова хотїти, але тут рішали закони евфонїї, щоб оминати два дієменники безпосередно коло себе, які своїми закінченнями на *-ти* неприємно вражають наше ухо тай занадто викручують язиком:

¹⁾ Vgl. Gr. IV. 806. 8.

Ф. 53: Ти йому будеш мусїв честь вести. 289: громада буде мусїла відтак їх платити. 195: Старий Оман буде мусїв Марусю за Тимофія дати. 370: А я вже думав, що завтра буду мусїв пішки дорогу до пекла бити. 325: Преси його дуже, бо він не буде хотїв тобі його дати.

§ 32. Деякі форми дієприкметника присудкового або вже зовсім стали прислівниками або справилися на ту дорогу:

Вовч. I. 162: Катре, а як тебе батько віддасть за того, мовляла, гайдамаку. II. 124: Панї не має права жадного на нас. У неї землі, мовляв, не має. ЛНВ. ХLI. 25: Та ще жупанина славна, — що мовляли вашому роду гетьмани оджалували. I. 167: Чому-б тобі і не взяти, — одкаже Грицько Лепех, що сам, славили, кохав нишком молоду. ЛНВ. ХLI. 23: А знахар той, славили, такий був здатний, що всяку хворобу здіймав. Ф. 80: Він щось невеселий, не так як бувало, коли гуля собі, як той орел сизий. 32: Лежить собі, фудульний, як бувало. Стеф. М. сл. 101: Ба не знав, де бахур подїв си?

* * *

Отсе подрібний розбір причасників у творах Квітки, Вовчка, Федьковича і Стефаніка. На підставі спостережень, які я набув підчас збирання тай укладання матеріялу, мушу сказати, що сї форми тепер далеко вже не так улюблені, як се було в староукраїнській мові. Багато конструкцій, яких давно уживалося загально, тепер або зовсім затратилися або показують ся в незвичайно рідких випадках. Але се ще не було би так дивне, бо прецінь в кожній мові, що жиє і розвиває ся, мусять бути безперестанні зміни в формах і конструкціях; далеко більше вражає нас ся обставина, що теперішні причасники стратили майже зовсім свій властивий, основний характер і попереходили або в область прикметників або прислівників або правдивих дієслів. Сей процес захопив вже до самого краю дієприкметник присудковий минувшости, що став тепер правдивим дієсловом з повною силою висказу, тай дієприкметник стану предметного теперішности, що в усіх випадках зрівнав ся з прикметниками. Подібна доля стрїнула дієприслівники стану підметного теперішности і минувшости, лиш що тут мова не посунула форм

в однім напрямі, але порозділювала їх по ріжним областям. Так одні з них стали прикметниками, як довший час стояли в ролі атрибута коло свого іменника, другі прислівниками, як стояли коло самого огнища висказу, а треті зависли на границі обох сфер, між іменами а дієсловом, тай ще не рішили ся, в котрий бік остаточно їм піти. Один-одніський дієприкметник стану предметного минувшости задержав в собі — як на теперішні часи — найбільше причасникової сили, хоч і тут багато форм перейшло вже до прикметників.

Ми не сьміємо ані на хвилю спускати з ока сего зміненого, новітнього характеру наших причасників, коли хочемо згідно з духом мови уживати їх в теперішній літературній мові. З сим фактом мусимо числити ся тим більше, що вже від молодих літ вчимо ся по школах всїляких чужих мов, де причасники затримали вповні питомий собі характер, тай через те мимоволі переносимо з них на наші причасники такі способи уживаня, яких в нас зовсім нема. Найбільше терплять на тім дієприслівники стану підметного теперішности і минувшости. В нас закорінив ся твердо той звичай, що побіч невідмінних форм у тих дієприслівників творить ся від тих самих дієслів при помочи закінчень -чий, а, е і -ший, а, е ще й відмінні форми у всіх відмінках і числах, пр. йдучий чоловік, прийшовша жінка, листи до учачої ся молодіжи і т. д. Такі форми зовсім неможливі в нашій мові. Вже при подрібнім розборі зазначено з цілим притиском, що мова не творить в теперішнім своїм стані нових відмінних причасників стану підметного теперішности і минувшости на -чий, -а, -е і -ший, -а, -е, лишень утримує в характері прикметників тоті, що вже через довге уживанє загально утерли ся. Коли проте прийде ся кому після старого звичаю творити відмінну форму причасника від першого-ліпшого дієслова для власної хвилевої потреби, то може її оминати дуже легко в той спосіб, як згідно з духом мови покладе замість причасника реченє відносне: чоловік, що йде, жінка, що прийшла.

Відповідно до нового характеру причасників в теперішній мові мусіли також попересувати ся тай позвужувати ся ті функції, які вони виконують в реченю. Вже з самої природи дієприслівника виходить, що йому доля присудила

стояти на службі присудка тай доповнювати головний висказ в тій точці, в якій се серед даних обставин потрібне. Сі функції розділила мова поміж оба дієприслівники так, що дієприслівник теперішности поставила близше до присудка тай дала йому ролю додатка прислівникового, а дієприслівник минувшости відсунула трохи дальше і звела до значіня апозиції. Дієприслівник теперішности подає час, місце, степень, спосіб або які иньші обставини, серед яких відбуває ся чинність присудка, на взір: пішов плачучи. В ролі апозиції виступає рідше; а хоч виступає, то малює переважно лишень стан, в яким находить ся якась особа підчас акції присудка, а час, причину, припуст або умову зазначає лишень в деяких разях. Зовсім противно має ся справа при дієприслівнику минувшости, який заступає по-найбільше в ролі апозиції реченя побічні і то часові, на взір: прийшовши, сказав. За то рідко служить до близшого поясненя чинности присудка. Ширші вже функції дієприкметника стану предметного минувшости. Мова послугує ся ним далеко частійше, як обома дієприслівниками. Дуже часто стоїть він в реченю як атрибут; але через се стратив в багато випадках свою дієсловну силу тай перейшов в область прикметників. До ролі додатка прислівникового через свою відмінність не надає ся; за те в злуці з помічним дієсловом творить всі форми стану предметного, які наша мова в теперішній хвилі допускає. Найширші функції визначила мова дієприкметникови присудковому минувшости, бо він в наслідок повної сили дієсловної дає нам в злуці з ріжними видами помічного дієслова всі форми висказові на минувшість стану підметного. За те про дієприкметник стану предметного теперішности нема що й говорити, бо його форми вже давно вийшли з уживаня, а ті що лишили ся, стали зовсім прикметниками.

Урядова часть.

I. Учительський збір.

А) До збору учительського належали від 1-го вересня 1904. р. до кінця шкільного року 1911 12.

1. Шпойнаровський Сергій, провізоричний управитель від заложень закладу до 24. XII. 1904. р. (Р. Р. Шк. Кр. з 30. VIII. 1904 ч. 7560); директор Найвищим Рішенням з 25. XII. 1904 (М. Р. з 31. XII. 1904 ч. 45281, Р. Р. Шк. Кр. з 8. I. 1905 ч. 67); помер 25. IX. 1909.

2. Федорович Ілярій, ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1904 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. IX. 1904 ч. 7.746); ц. к. професор (Р. Р. Шк. Кр. з 21. VI. 1907 ч. 5.151); з кінцем шкільного року 1907 8 (Р. Р. Шк. Кр. з 7. VII. 1908 ч. 7.743) перенесений до Черновець.

3. Ярчевський Сильвестер, заступник учителя від 1. IX. 1904 (Р. Р. Шк. Кр. з 21. IX. 1904 ч. 7.337) до кінця шкільного р. 1905 6 (Р. Р. Шк. Кр. з 28. VIII. 1906 ч. 7.947).

4. о. Сімігінювич Іван, гр.-пр. сотрудинок, заступник учителя (Р. Р. Шк. Кр. з 4. XII. 1904 ч. 11.143) від 1904. р. до 18. V. 1910 р. (Р. Р. Шк. Кр. з 18. V. 1910 ч. 16.229 9).

5. о. Сімович Апольон, адміністратор гр.-кат. парохії, заступник учителя від 1. IX. 1904 (Р. Р. Шк. Кр. з 4. XII. 1904 ч. 11.144); ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1907 (М. Р. з 30. VIII. 1907 ч. 31.125; Р. Р. Шк. Кр. з 25. IX. 1907 ч. 8.987); від 6. IX. 1910 ц. к. професор (Р. Р. Шк. Кр. з 6. IX. 1910 ч. 9.668).

6. Прокопович Іван, над'учитель; учив безплатно гімнастики від заложень гімназії до шк. р. 1906 7, а рисунків від 1. IX. 1906 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. XI. 1906 ч. 10.684).

7. Прийма Іван, ц. к. професор (М. Р. з 19. VI. 1905 ч. 22.595, Р. Р. Шк. Кр. з 4. VII. 1905 ч. 5.393) в VIII. ранзі (М. Р. з 4. VIII. 1908 ч. 24.609, Р. Р. Шк. Кр. з 15. VIII. 1908 ч. 9.810). Учив при закладі від 1. IX. 1905 до кінця цвітня 1907; відтак перенесений до Чернівців (М. Р. з 3. IV. 1907 ч. 9.969, Р. Р. Шк. Кр. з 26. IV. 1907 ч. 1.921).

8. Попович Олександр, заступник учителя від 1. IX. 1905 (Р. Р. Шк. Кр. з 16. VIII. 1905 ч. 6.743 до кінця шкільного року 1907 8 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. IX. 1908 ч. 10.413).

9. Токарик Лев, заступник учителя від 1. IX. 1905 (Р. Р. Шк. Кр. з 19. IX. 1905 ч. 7.911) до 31. 8. 1907 (Р. Р. Шк. Кр. з 28. IX. 1907 ч. 7.331).

10. о. Штайнбах Осип, р.-кат. парох, учив релігії зразу приватно, а як заступник учителя від 1. IX. 1906 (Р. Р. Шк. Кр. з 10. X. 1906 ч. 9.206).

11. Вальнер Едвард, заступник учителя від 1. IX. 1906 (Р. Р. Шк. Кр. з 3. IX. 1906 ч. 7.921), ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1909 (М. Р. з 26. VI. 1909 ч. 16.927, Р. Р. Шк. Кр. з 8. VII. 1909 ч. 8.670), ц. к. професор від 1. XII. 1911 (Р. Р. Шк. Кр. з 19. XII. 1911 ч. 15.921).

12. Гошовський Іван, заступник учителя від 1. IX. 1906 (Р. Р. Шк. Кр. з 3. IX. 1906 ч. 7.922), ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1908 (Р. М. з 17. VI. 1908 ч. 24.844, Р. Р. Шк. Кр. з 7. VII. 1908 ч. 7.743), ц. к. професор від 9. III. 1911 (Р. Р. Шк. Кр. з 5. III. 1911 ч. 183), заступав директора від 25. IX. 1909 до 4. III. 1910.

13. Хемійчук Микола, учитель приготівки від 1. IX. 1906 (М. Р. з 1. II. 1907 ч. 711, Р. Р. Шк. Кр. з 26. II. 1907 ч. 1.442); учитель гімнастики від 24. V. 1906.

14. Калинович Володимир, заступник учителя від 1. II. 1906 (Р. Р. Шк. Кр. з 12. IV. 1907 ч. 2.830) до 31. VIII. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 12. IX. 1908 ч. 10.769).

15. Лукіянович Денис, Др. прав, заступник учителя від 1. II. 1907 (Р. Р. Шк. Кр. з 19. X. 1907 ч. 9.240) до 31. VIII. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 3. VIII. 1908 ч. 8.778).

16. Полек Микола, заступник учителя від 1. II. 1907 (Р. Р. Шк. Кр. з 21. III. 1907 ч. 1909) до 31. VIII. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 12. IX. 1908 ч. 10.769).

17. Равлюк Микола, заступник учителя від 1. IX. 1907 (Р. Р. Шк. Кр. з 23. IX. 1907 ч. 7.316).

18. Доспіль Осип, заступник учителя від 1. IX. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. IX. 1908 ч. 10.731), ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1911 (М. Р. з 16. VI. 1911 ч. 23.537, Р. Р. Шк. Кр. з 11. VII. 1911 ч. 8.531).

19. Галензовський Евзебій, заступник учителя від 1. IX. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. IX. 1908 ч. 10.731), ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1911 (М. Р. з 17. VI. 1911 ч. 23.520, Р. Р. Шк. Кр. з 12. VII. 1911 ч. 8.339).

20. Яцевюк Василь, заступник учителя від 1. IX. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. IX. 1908 ч. 10.731) до 31. VIII. 1911.

21. о. Катеринюк Петро, гр.-прав. сотрудник, заступник учителя від 1. IX. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. IX. 1908 ч. 10.731) ц. к. дійсний учитель релігії від 4. XI. 1909 (М. Р. з 4. XI. 1909 ч. 43.424, Р. Р. Шк. Кр. з 16. XI. 1909 ч. 15.073).

22. Войнович Дмитро, заступник учителя від 1. IX. 1908 (Р. Р. Шк. Кр. з 8. IX. 1908 ч. 7.110), ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1911 (М. Р. з 17. VI. 1911 ч. 23.520, Р. Р. Шк. Кр. з 12. VII. 1911 ч. 8.339).

23. Рудницький Лев, заступник учителя від 3. IX. 1909 (Р. Р. Шк. Кр. з 10. IX. 1909 ч. 11.494), ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1911 (М. Р. з 16. VI. 1911 ч. 23.704, Р. Р. Шк. Кр. з 22. VII. 1911 ч. 8.528).

24. Бекул Іван, заступник учителя від 1. IX. 1909 (Р. Р. Шк. Кр. з 16. IX. 1909 ч. 11.494).

25. Артимович Агенор, Др. філзоофії, директор від 5. III.

1910 (М. Р. з 9. II. 1910 ч. 4.223, Найвисшим Рішенем з дня 1. II. 1910, Р. Р. Шк. Кр. з 28. II. 1910 ч. 2.064).

26. Голубович Євген, провізоричний учитель від 1. X. 1910 (Р. Р. Шк. Кр. з 19. IX. 1910 ч. 9.260), ц. к. дійсний учитель від 1. IX. 1911 (М. Р. з 29. VIII. 1911, ч. 27.598, (Р. Р. Шк. Кр. з 14. IX. 1911, ч. 11.593).

27. Цісник Омелян, заступник учителя від 1. IX. 1910 (Р. Р. Шк. Кр. з 19. IX. 1910 ч. 9.260).

28. Корженьовський Іван, заступник учителя від 1. IX. 1910 (Р. Р. Шк. Кр. з 21. IX. 1910 ч. 12.614).

29. Ковбуз Лесь, заступник учителя від 7. IX. 1911 (Р. Р. Шк. Кр. з 7. IX. 1911 ч. 8.717) до 28. II. 1912.

30. Дяків Павло, заступник учителя від 1. IX. 1911 (Р. Р. Шк. Кр. з 7. IX. 1911 ч. 8.759).

31. Орелєцький Іван, заступник учителя від 1. IX. 1911 (Р. Р. Шк. Кр. з 7. IX. 1911 ч. 10.597).

32. Вацик Євген, заступник учителя від 1. IX. 1911 (Р. Р. Шк. Кр. з 7. IX. 1911 ч. 9.353).

33. Бриндзан Ілярій, заступник учителя від 1. IX. 1911 (Р. Р. Шк. Кр. з 30. X. 15.176).

34. Бажан Василь, народний учитель, від 30. IV. 1912 тимчасовий заступник учителя гімнастики (Р. Р. Шк. Кр. з 30. III. 1912 ч. 8.702).

Б) Учительський збір з кінцем шкільного року 1911/12.

а) Директор:

Артимович Агенор, др. філос., учив пропедевтики філософії в VII. і VIII. кл., а від 1. III. 1912 ще й грецької мови в IV. класі; тижнево 8 годин.

б) Ц. к. професори і дійсні учителі:

1. Вальнер Едвард, ц. к. професор, завідає іст.-геогр. кабінету і бібліотеки для учеників, господар VI. класи, учив історії і географії в VI. і VIII. класі, географії в I. б кл., математики в III. а і III. б, а латинської мови в I. б класі; тижнево 23 годині.

2. Войнович Дмитро, ц. к. дійсний учитель, завідає археологічного кабінету, господар VII. кл., учив латинської мови в III. б, VII. і VIII. кл., а грецької мови в VII. класі; тижнево 20 годин.

3. Голубович Іван Євген, ц. к. дійсний учитель, завідає бібліотеки для бідних учеників, господар II. б кл., учив німецької мови в II. а, II. б, IV., V. і VIII. кл.; тижнево 19 годин.

4. Гошовський Іван, ц. к. професор, завідає природничого кабінету і господар IV. класи (від 1. III. 1912), учив натуральної історії в I. а, I. б, I. в, II. а, II. б, IV, V, VI. кл. і фізики в III. б класі; тижнево 20 годин.

5. Галензовський Евзебій, ц. к. дійсний учитель, через цілий рік на відпустці.

6. Доспіль Осип, ц. к. дійсний учитель, завідатель фізикального кабінету і господар VIII. кл., вчив математики в II. б, VI., VII. і VIII. класі, а фізики в VII. і VIII. кл.; тижнево 19 годин.

7. о. Катеринюк Петро, ц. к. дійсний учитель, вчив гр. прав. релігії в I.—VIII. кл. і в приготівці; тижнево з ексортами 26 годин.

8. Рудницький Лев, ц. к. професор, господар II. а кл., вчив географії в I. а, I. б, II. а, II. б, IV. кл., а історії в II. а, II. б, IV. і VII. кл.; тижнево 19 годин.

9. о. Сімович Анольон, ц. к. професор, учив гр.-кат. релігії в I.—VIII. кл. і в приготівці; тижнево з ексортами 22 години.

в) Заступники учителів:

10. Бекул Іван, испитов. з історії і географії на цілу гімназію, господар III. б кл., вчив німецької мови в I. а і III. б кл., історії в III. а і III. б і географії в III. а і III. б, а історії і географії в V. кл.; тижнево 21 годин.

11. Бриндзан Ілярій, господар I. а кл., вчив української і латинської мови в I. а і греки в III. а кл., а від I. III. 1912 ще і мови грецької в III. б кл.; тижнево 20 годин.

12. Вацик Євген, вчив математики в I. а, I. б, II. а, IV. і V. кл., а фізики в III. а кл.; тижнево 20 годин.

13. Дяків Павло, господар I. б кл., вчив німецької мови в I. б і I. в кл., а української мови в I. б кл., III. а і III. б, а від I. III. 1912 ще і української мови в I. в кл.; тижнево 22 годин.

14. Ковбуз Лесь, до I. III. 1912 господар IV. кл., вчив до 28. II. 1912 латинської мови в IV. і VI. кл., а грецької в III. б і IV. кл.; тижнево 21 годин.

15. Корженьовський Іван, господар I. в кл., вчив латинської мови в I. в і II. б кл., української мови в I. в кл., а від I. III. 1912 замість української мови в I. в латинської мови в IV. кл. і української мови в II. б кл.; тижнево 23 годин.

16. Орелецький Іван, господар III. а кл., вчив латинської мови в III. а кл., а грецької в III. а, VI. і VII. кл.; тижнево 21 годин.

17. Равлюк Микола, испитов. з української мови на цілу гімназію, а з латини і греки на визшу гімн., господар V. кл., вчив латинської мови в II. а кл. і в V. кл., а української мови в VI., VII. і VIII. кл., від I. III. 1912 латинської мови в II. а, V. і VI. кл., а української в VII. і VIII. кл.; тижнево 25 годин.

18. Цісик Омелян, учив німецької мови в III. а, VI. і VII. кл., а української в II. а, IV. і V. кл.; а від I. III. 1912 ще і української мови в VI. кл.; тижнево 22 годин.

19. о. Штайнбах Осип, учив рим.-кат. релігії в I.—VIII. кл. і в приготівці тижнево з ексортою 18 годин.

г) Учитель гімнастики:

20. Бажан Василь, заступник учителя гімнастики, учив гімнастики від I. IV. 1912 в I.—VIII. кл.; тижнево 24 годин.

д) Учитель приготівки :

21. Хеміійчук Микола, ц. к. дійсний учитель, учив в приготівці всіх предметів крім релігії, а в самім закладі гімнастики; тижнево 26 + 14 годин; релігії вчили в приготівці о. Катеришок у гр.-ор., о. Сімович у гр.-кат., а о. Штайнбах у рим.-кат. учеників.

е) Помічні учителі :

22. Бриндзан Глярій (див. ч. 12) учив сьвіцького сьніву в трох курсах, тижнево 6 годин, а гр.-ор. церковного сьніву в 1 курсі тижнево 1 годину. Разом 7 годин.

23. Вальнер Едвард (див. ч. 1) учив стенографії в 1 курсі; тижнево 2 години.

24. Доспіль Осип (див. ч. 6) учив французької мови в 2 курсах; тижнево 4 години.

25. Прокопович Іван, надучитель хлопячої народньої школи, учив обовязк. рисунків в I.—III. кл., каліграфії в I. а, б і в; тижнево 17 годин; також вільноручних рисунків в IV.—VIII. класі тижнево 2 години. Разом 19 годин.

26. о. Сімович Аполлон. (див. ч. 9) учив гр.-кат. церковного сьніву тижнево 1 годину.

ж) Учитель моїс. релігії :

1. Майзельман Вольф, народний учитель, учив моїс. релігії тижнево в 4 годинах.

Відпустки :

1. Галензовський Евзебій, для поратования здоровля цілий рік на відпустці (М. Р. з 12. X. 1911, ч. 42080., Р. Р. Шк. кр. з 26. X. 1911 і М. Р. з 12. II. 1912, ч. 5470, і Р. Р. Шк. кр. з 28. II. 1912, ч. 3189).

2. Бекул Іван, від 13. II.—12. III. 1912 (Р. Р. Шк. кр. з 5. I. 1912, ч. 160).

3. Др. Артимович Агенор, ц. к. директор, від 24. III.—8. IV. 1912 (Р. Р. Шк. кр. з 28. IV. 1812, ч. 5367).

II. Плян науки.

Наука відбувала ся: а) в приготівці після пляну, заведеного розпорядком міністерства просьвіти з дня 22. 10. 1901, ч. 26.548 таї розп. з 19. I. 1904, ч. 29; б) у всіх иньших клясах після пляну, приписаного розп. мін. з 20. 3. 1909, ч. 11.662 таї розп. з 30. 4. 1910, ч. 3957.

Викладовою мовою для православної і гр.-кат. релігії, далі для української і латинської мови таї математики була мова українська, для всіх иньних предметів німецька. При науці рим.-кат. релігії послуговував ся катехит відповідно до Р. М. з 25. I. 1905, ч. 4278 в разі потреби також польською мовою. Побіч німецького підручника географії для I. кл. (Umlauf, I. Kursus) можна було за дозволом мінст. з 4. I. 1905, ч. 44.308 із 1904 користувати ся також українським перекладом д-ра Мирона Кордуби.

Наука рисунків була для I.—III. кл. (2 год. тижн.) обов'язковою. Обов'язкову науку гімнастики (2 год. тижн.) для всіх класів заведено аж 30. 4. 1912 через те, що скорше не можна було приладити гімнаст. салі.

Надобов'язкові предмети були такі:

1. Французька мова, в 2 відділах по 2 год. тижнево, разом 4 год. тижнево.
2. Вільноручні рисунки для IV.—VIII. кл. в однім курсі по 2 год. тижн.
3. Сьвіцький сьпів, в трох курсах по 2 год. тижн.
4. Православний церковний сьпів в однім курсі по 2 год. тижнево.
5. Гр.-кат. церковний сьпів так само.
6. Стенографія в однім відділі по 2 години тижнево.

III. Виказ лектури.

а) Обов'язкова лектура.

Українська мова:

V. класа: Окрім уступів поміщених в шкільнім підручнику читано: Марко Вовчок: Народні оповідання; домашня лектура: Іван Франко: Захар Беркут, Микола Устиянович: Повісти.

VI. класа: Окрім уступів з читанки вибрані оповідання Григорія Квітки-Основ'яненка; домашня лектура: О. Кобилянська: Земля.

VII. класа: Крім уступів з читанки оповідання Федьковича; домашня лектура: І. Нечуй-Левицький: Повісти; І. Франко: Мойсей.

VIII. класа: Крім уступів з читанки оповідання Стефанька і трудніші поезії Шевченка; дом. лект.: Оповідання Коцюбинського.

Німецька мова:

V. класа: Вибрані уступи з найстаршої і середньовічної літератури після читанки.

VI. класа: Lessing: Minna v. Barnhelm, Nathan der Weise; Göthe: Goetz, Egmont; Schiller: Räuber.

VII. класа: Göthe: Iphigenie in Tauris, Herman und Dorothea, Torquato Tasso; Grillparzer: Sappho; Schiller: Don Carlos, Wilhelm Tell, Wallenstein.

VIII. класа: Göthe: Faust (I. Teil); Schiller: Jungfrau von Orleans, die Braut von Messina; Grillparzer: das goldene Vlies; II. v. Kleist: Prinz v. Homburg.

Латина:

III. класа: Cornelius Nepos: Miltiades, Themistocles, Epaminondas, Alcibiades, Hannibal; Curtius Rufus: Memorabilia Alexandri Magni: I, II, XIII, XIV.

IV. класа: C. J. Caesar: de bello Gallico I, III, VI, VII.

V. класа: P. Ovidius Naso: Metamorph.: quattuor aetates, Deucalion et Pyrrha, Phaeton, de raptu Proserpinae, Niobe, Daedalus, Orpheus;

Fasti: Hercules et Cacus, Matronalia; Tristia: автобіографія, ultima pox; Livius: Вибір з книги II, IV., XXI.

VI. кляса: Sallustius: bellum Jugurth.; Cicero: Catil. I.; Vergilius: Aeneis: I.—II. в виборі.

VII. кляса: Cicero: Tuscul. I, Somnium Scipionis; Plinii epistulae: III., IV., V., VI., XXVIII., XXX., XXXI., XXXII., XXXIX.; Vergilii Aen. VI. і IX.

VIII. кляса: Tacitus: Germania cap. 1—27; Annales I. 1—15; II. 27—61; вибір з інших книг; Horatius: Carmina I.: 1, 3, 4, 8, 11, 18, 22; II.: 3, 13, 18; III.: 1, 9, 13, 30; IV.: 3, 7, 12; Epod. 2, 13; Sermon. I.: 1, 6, 9; II.: 2, 6; Epist. I.: 2, 6, 10, 20.

Грека:

V. кляса: Аріян: I. 3 (1—8), 14 (1—9); III. 3 (1—11), 16 (1—10), 19 (1—22); VII. 1 (1—16), 4 (4—8); Гомер: Іліяда I., VI.

VI. кляса: Гомер: Іліяда IX., XVI., XVIII., XXI., XXII., XXIV.; Геродот VIII.: 1—26, 40—96, 121—125, 140—144; IX.: 1—88, 90—106.

VII. кляса: Гомер: Одисея I., VI., VII., IX., XIV., XIX.; Демостен: Олімп. I; Плятон: Оборона.

VIII. кляса: Плятон: Горгіяс; Софокль: Антигона.

б) Приватна лектура.

Українська мова:

V. кляса: Гоголь: Вії (1); Тарас Бульба (2); Стороженко: Марко Проклятий (3); Устиянович: Мечь Верховинця (1); Чайковський: З ласки родини (1); Франко: Маїшулянтка (2), Перехресні стежки (2); Лукіянович: За кадильну (1); Нечуй-Левицький: Микола Джеря (1), Хмари (1); Рогова: Син Гетьмана (1).

VI. кляса: Федькович: Твори (1); Франко: Мойсей (1), Перехресні стежки (4); Кобилянська: В неділю рано зїле копала (3); Грінченко: На розпутьї (2), Соняшний промінь (2), Ясні зорі (1), Серед бурі (1); Вишнеченко: Вибрані твори (4); Нечуй-Левицький: Хмари (2), Над Чорним морем (3), Причепа (2), Кайдашева сім'я (1); Яцків: Вибрані твори (2); Пачовський: Сон української ночі (2); Чайковський: Своїми силами (1); Стефаник: Вибрані оповідання (2); Устиянович: Твори (1); Воробкевич: Твори (1); Куліш: Чорна рада (1); Гоголь: Тарас Бульба (1); Костомарів: Чернигівка (1).

VII. кляса: Іван Франко: Перехресні стежки (8); Основи суспільности (2); Із днів журби (6); Панські жарти (8); Пангалаха і н. опов. (5); Маїшулянтка і н. опов. (7); Воа Constrictor (10); Малий Мирон і н. опов. (7); Великий шум (2); Бориславські оповідання (12); Місія і н. опов. (2); Полуйка і н. опов. (3); З вершин і низин (1); Мій ізмарагд (3). Іван Вишнєвський (1); Жіноча неволя (2); З бурливих літ (2). П. Мирний: всі твори (6); Морозенко (7); Хиба ревуть воли, як ясла повні (11); Лихі люди (6). Коцюбинський: Дебют (2); В путях шайтана (4); У грішний світ (3); Поєдинок (1). Стефаник: Моє слово (15); Дорога (8). Винни-

ченко : Повісті і оповідання (5); Брехня (7); Базар (4); Краса і сила (12). Куліш : Оповідання (9); Чорна Рада (4). Грінченко : Драми (3); Соняшний промінь (4); На розпущті (3). Чайківський : Своїми силами (8); З ласки родини (7); В чужім гнізді (3); Оповідання (2). Кобилянська : В неділю рано зліє копала (4); Царівна (1); Ніоба (3); Людина (2). Олесь : По дорозі в казку (4); Поезії (2). Драгоманів : Переписка з Франком (8); Переписка з Павликом (3). Козловський : Мірти і кипариси (1). Євшан : Тарас Шевченко (1). Гринюк : Весняні вечери (1). Старицька-Черняхівська : Дорошенко (1). Пачовський В. : Сон української ночі (2); Сонце руїни (6). Костомарів : Чернигівка (2). Тобілевич : Драми (8). Крушельницький : Орли (1); Артистка (1). Старицький : Драми (2); Поезії (1); Кармелюк (2). Карманський : Ой люлі смутку (1); Пливем по морю тьми (1). Мартович : Не-читальник (2). Яцків : Чорні крила (2); В царстві сатани (5); Казка про перстень (1); Adagio Consolante (1). Самійленко : Україні (3). Кропивницький : Драми (2). Стороженко : Оповідання (3). Шухевич : Гуцульщина (1). Лукіянович : За кадильну (1); Від кривди (1). Кобринська : Дух часу (1); Ядзя і Катруся (2). Барвінський : Скошений цвіт (2). Воробкевич : Оповідання (3). Ганна Барвінок : Оповідання (1). Маковей : Оповідання (3); Залісе (1); Жите Федьковича (3). Ковалів : Похресник (1); Риболови (1); Громацькі промисловці (2); Дезертир (1). Яновська : Дзвін для церкви скликає... (1); Городянка (1). Галичанка О. : Спомини з подорожі (1). Філянський : Поезії (1). Чупринка : Поезії (1). Ю. Кміт : В за-тінку й на сонці (2). Бордуляк : Ближні (3).

VIII. кляса : 1. Франко : Зівяле листе (2); Мій ізмарагд (6); На лоні природи (5); Украдене щастє (5); Поеми (2); Учитель (4); Молода Україна (2); Великий шум (2); Основи суспільности (2); Маніпулянтка (4); Добрий заробок (2); Перехресні стежки (6); Панталаха (3); Захар Беркут (3); В поті чола (2). Антонович : Бесіди про часи козацькі (1). Костомарів : Монографії (1); Кудеяр (2); Чернигівка (3). Старицька-Черняхівська : Дорошенко (5). Степ. Смаль-Стоцький : Буковинська Русь (3). Кривецький : Корифеї російської критики а українське письменство (2). Студинський : Літературні замітки (1). Маковей : П. О. Куліш (10); Жите Федьковича (12); Залісе (1); Ярошенко (1). Євшан : Т. Шевченко (2). Кониський : Т. Шевченко (7). Шевченко Т. : Оповідання (8). Окуневський : Листи з чужини (5). Шухевич : Гуцульщина (1). Ол. Грушевський : Сучасне українське письменство... (2). Вересаєв : Записки лікаря П. Заревич : Хлопська дитина (1). Чайківський : З ласки родини (4). Щоголів : Слобжанщина (3). Олесь : По дорозі в казку (2); Поезії (6). Чупринка : Сон-Трава (6); Ураган (1). Драгоманів : Переписка Драгоманова з Франком (4). Кобилянська : В неділю рано (8); Ніоба (4); Природа (2). Грінченко : Драми (4). Стороженко : Оповідання (5); Марко проклятий (4). Пачовський : Сонце руїни (8); Сон української ночі (1); Розсипані перли (1). Ібзен : Драми (3). Шекспір : Драми (1). Винниченко : Оповідання (10); Базар (6); Брехня (3); Дізгармонія (3); Краса і сила (6). Яцків : Adagio consolante (1); Казка про перстень (1). Куліш : Твори (8). Ярошинська : Перекінчики (4). Лепкий : З життя (2). Мартович : Хитрий Панько (3). Сви-

дницький: Люборацькі (8). Школиценко: На селі (2). Самійленко: Україні (5). Тобілевич: Драми (2).

Німецька мова:

V. кляса: Schiller: Wallenstein (Trilogie) (3), Kabale und Liebe (2), Räuber (3), Jungfrau von Orleans (1), Wilhelm Tell (1); Goethe: Egmont (1).

VI. кляса: Lessing: Miß Sara Sampson (4), Freigeist (1), Emilia Galotti (5); Schiller: Wilhelm Tell (1), Braut v. Messina (3), Maria Stuart (3); Goethe: Faust (1); Shakespeare: Julius Caesar (3), Hamlet (3), Othello (1); Grillparzer: Des Meeres u. der Liebe Wellen (5), Das goldene Vlies (2), Sappho (7), Ahnfrau (2), Libussa (1); Hebbel: Judith (1); Kleist: Kätchen von Heilbronn (1); Ebers: Ägyptische Königstochter (1); Heine: Almansor (1).

VII. кляса: Hebbel: Demetrius (1), Gyges u. sein Ring (1), Maria Magdalena (2), Judith (3), Herodes u. Mariamne (2), Nibelungen (2); Kleist: Familie Schroffenstein (2), Kätchen von Heilbronn (2), Prinz von Homburg (1), Hermannsschlacht (1), Der zerbrochene Krug (1), Sämtliche Werke (2); Grillparzer: Das goldene Vlies (1), Ein treuer Diener... (1), Des Meeres und der Liebe Wellen (2), Der Traum ein Leben (1), Jüdin von Toledo (1), Ahnfrau (1); Schiller: Räuber (2), Iphigenie in Aulis (1), Fiesco (1), Maria Stuart (5); Shakespeare: Julius Caesar (3), Othello (1); Goethe: Lehrjahre (1); Gozzi: Turandot (1), Hölderlin: Hyperion (1); Ibsen: Dramen in Auswahl (2); Hauptmann: Dramen in Auswahl (2); Lessing: Nathan der Weise (1).

VIII. кляса: Spielhagen: Problematische Naturen (1); John Henry Machay: Der Sybarit (1), Die Wasserratte (1), Das weiße Haus (1); H. Ibsen: Kaiser und Galiläer (1), Nora (ein Puppenheim) (1); Grillparzer: Ahnfrau (1), Sappho (1).

Латина:

III. Б. кляса: Cornelius Nepos: Aristides (25); Pelopidas (18); Cimon (1); Thrasybulus (1). Q. Curtius Rufus: Memorabilia Alexandri Magni: III. (28), IV. (1), V. (20), VI. (1), VII. (18), VIII. (1), IX. (10).

III. А. кляса: Cornelius Nepos: Cimon (24), Pelopidas (6); Q. Curtius Rufus: Memorabilia Alexandri Magni: III. (24), IV. (14), V. (10), VII. (4), IX. (1).

IV. кляса: C. I. Caesar: De bello Gallico com.: IV. (3), II. (3); De bello civili: I. (2).

V. кляса: P. Ovidius Naso: Philemon et Baucis (5); Pentheus (3); De Fabiorum interitu (1); De Aiakis et Ulixis certamine (1). T. Livius: I. cap. 1—10 (6); III. 33—45 (1).

VI. кляса: Vergilius M.: Aeneis: IV. (5); VI. (2); III. 1—400 (1).

VII. кляса: M. T. Cicero: Catil. II. (2). Vergilius: Aeneis: II. (2), III. (1); V. (1).

VIII. кляса: —

Грека:

V. кляса: Аріян: I. 13 cap. 1—14 (44), III. 1 cap. 1—7 (47), III. 8 cap. 1—11 (21), VII. 28 cap. 1—10 (21). Гомер: Іліяда: II. 1—265 (48), III. (1).

VI. кляса: Гомер: Іліяда: II. (7), VI. (6); Одисея: XVI. (1). Геродот: II. 2 (2), III. cap. 1—3, 14—15, 39—43, 119—125, 153—159 (4), VI. cap. 1—21, 25—31, 43—45, 94—120 (1), VII. cap. 198—288 (1).

VII. кляса: Гомер: Одисея: I. (1), V. (2). Демостен: Про мир (1); проти Филипа (1); про вінець (1).

VIII. кляса: Арістотель: Про державний устрій в Атенях (3). Гомер: Іліяда: II. (3), IX. (1); Одисея: VIII. (2), IX. (3), XVII. (1), XX. (2), XXI. (1), XXIII. (6). Демостен: Про вінець (2). Ксенофонт: Спомини (1). Плятон: Про державні устрої (4), Федон (в виборі) (23).

IV. Шкільні підручники в шк. р. 1911/12.

Приготівка: Schuster: Bibl. Geschichte (altes u. neues Testament). — Kleiner Katechismus der katholischen Religion. — Більший катехізм. — Торонський-Рудович: Коротка історія біблійна. — Монастирський: Коротка сьвященна історія. — Іванович: Малий катехізм. — Künmer-Branku: Deutsches Lesebuch, 2 Teil. — Попович: Руська граматика, 2 ч., 2 вид. — Попович: Книжка рахункова, ч. 4. —

I. кляса: Grosser Katechismus. — Більший катехізм. — Семака: Історія біблійна старого завіта. — Wolf: Geschichte Israels 1, 15. Aufl. — Гавлер-Кобилянський: Вправи латинські, ч. I. — Самолевич: Граматики латинська, ч. I. для 1. і 2. кл. — Stritof: Deutsches Lesebuch, 2 Aufl. für 1. u. 2. Kl. — Willomitzer: Deutsche Grammatik, 13 Aufl. für 1. bis 5. Kl. — Шпойнаровський: Руська читанка, ч. 1. — Смаль-Стоцький: Руська граматики для 1. до 5. кл. — Umlauf: Lehrbuch der Geogr., 1. Kurs, 7. (6.) Aufl. — Умлафт-Кордуба: Географія. — Kotzenn: Geograph. Atlas, 41. Aufl., für 1. bis 6. Kl. — Огоновський: Арифметика, ч. 1., для 1. і 2. кляси. — Мочник-Савицький: Наука геометрії ч. 1., для 1. і 2. кляси. — Schmeil-Scholz: Tierreich, 2 Aufl., für 1. und 2. Kl. — Schmeil-Scholz: Pflanzenreich, 2. Aufl., für 1. und 2. Kl.

II. кляса: Grosser Katechismus. — Більший катехізм. — Семака: Історія біблійна нового завіта. — Wolf: Geschichte Israels, 2., 15. Aufl. — Гавлер-Ґірон: Вправи лат. — Шпойнаровський: Руська читанка. — Imendörffer: Erdkunde, 2 Teil. — Mayer: Geschichte des Altertums, 6. Aufl. — Schubert-Schmidt: Historischer Atlas.

III. кляса: Zitter: Liturgik, 5. Aufl., für 3. und 4. Kl. — Fischer: Offenbarung des alten Bundes, 10. (9.) Aufl. — Торонський: Історія біблійна старого завіта, ч. 1. — Торонський: Літургіка гр. кат. церкви, для 3. і 4. кл. — Семака: Христ. віра і моральність. — Wolf-Pollak: Geschichte Israels, 3, 10. Aufl. — Кміцікевич: Cornelius Nepos. — Самолевич-Огоновський: Граматики лат., ч. 2., для 3. до 5. кл. — Прухійський-Огоновський: Вправи лат., ч. 3. — Curtius-Weigel: Griech. Schulgrammatik, 25. Aufl., für 3. bis 8. Kl. — Schenkel-Weigel: Griech. Elementarbuch, 20. Aufl., für 3. und 4. Kl. — Stritof: Deutsches Lesebuch, ч. 3. — Руська читанка для 3. кляси. — Imendörffer: Erdkunde, 3. — Mayer: Geschichte ч. 2 (Mittelalter), 7. Aufl. — Огоновський: Арифметика, ч. 2. — Савицький: Геометрія ч. 2. — Rosenberg: Physik, 2. (1.) Aufl., für 3. u. 4. Kl.

IV. кляса: Fischer: Offenbarung des neuen Bundes, 10. (9.) Aufl. — Торонський: Історія біблійна нового завіта, 2. — Семака: Літургіка православної церкви. — Wolf-Pollak: Geschichte Israels 4. 10. (9.) Aufl. — Макарунка: Caesar de bello Gallico, für 4. und 5. Kl. — Прухніцький-Ороновський: Вправи лат., 4. — Stritof: Deutsches Lesebuch, 4. — Руська читанка для 4. кляси. — Mayer: Geographie der österr. ung. Monarchie, 8, (7.) Aufl. — Mayer: Geschichte, 3. (Neuzeit) 5. (4.) Aufl. — Ficker: Mineralogie. — Левицький: Альгебра ч. 1, для 4. до 6. кл. — Савицький: Геометрия для висших кляс до 8. кл.

V. кляса: König: Allgemeine Glaubenslehre 11. 12. (9. 10.) Aufl. — Торонський: Христ. кат. догматика 2. (1) вид. — Семака: Наука догматики. — Zingerle: Livius ab urbe condita 7. Aufl. — Golling: Ovidii Nasonis carmina selecta 5. (4.) Aufl. — Heidrich: Arrians Anabasis 1., für 5. u. 6. Kl. — Schenkel-Weigel: Griech. Übungsb., 11. Aufl. für 5. u. 6. Kl. — Christ: Homers Ilias, 3. Aufl. für 5. bis 8. Kl. — Lampel: Deutsches Lesebuch I. Teil, 6. Aufl. — Langer: Grundriss der deutschen Lit. Gesch. — Tumlirz: Deutsche Grammatik, 5. Aufl., für 5. bis 8. Kl. — Ороновський: Староруська христ., для 5. і 6. кл. — Барвінський: Віймки з укр. слов., 3. вид. — Müllner: Erdkunde 4. Teil. — Bauer: Geschichte (Altertum). — Wettstein: Botanik, 3. Aufl. — Scharitzer: Mineralogie, 6. Aufl. — Кобилянський: Українсько-латинський словарь.

VI. кляса: König: Besondere Glaubenslehre 3. 11. 12. Aufl. — Торонський: Догматика частна науки віри. — Семака: Учебник науки моральної. — Макарунка: Sallustii bell. Jugurth. — Cicero: Reden gegen Cat., ed. Nohl. — Vergil: Bucolica et Georgica, ed. Klouček 7. — Herodot, ed. Scheindler, 2. Aufl. — Lampel: Deutsches Lesebuch 2. — Langer: Grundriss der deutschen Literatur. — Müllner: Geographie 5. — Барвінський: Огляд істор. укр. літер. — Zeehe: Geschichte 2, 5. Aufl. — Левицький: Альгебра ч. 2., для 6. до 8. кл. — Jellinek: Logarithmische Tafeln, 7. Aufl. für 6. bis 8. Kl. — Schmeil-Scholz: Zoologie.

VII. кляса: König: Die Sittenlehre. — Дорожинський: Етика. — Семака: Церковна історія. — Cicero: Philosoph. Schriften, von Schieche. — Plinius: Briefe in Auswahl, von Schuster. — Biese: Römische Elegiker. — Homers Odyssee, von Cauer, 4. Aufl. — Demosthenes: Ausgewählte Reden von Wotke, 5. Aufl. — Platonis Apologia et Krito, von Krahl. — Lampel: Deutsches Lesebuch 3. — Langer: Grundriss der deutschen Literatur. — Барвінський: Віймки з народної української літератури ч. 1. — Zeehe: Geschichte 3. — Rosenberg: Lehrbuch der Physik, 4. Aufl. für 7. u. 8. Kl. — Lindner: Lehrbuch der allgemeinen Logik.

VIII. кляса: Bader: Lehrbuch der Kirchengeschichte. — Стефанович: Історія христ. кат. церкви. — Семака: Аполюгетика. — Müller-Christ: Tacitus: Annalen 1. — Müller-Christ: Tacitus: Germania. — Keller: Horatius Flaccus. — Christ: Platons Gorgias. — Christ: Platons Phaidon. — Schubert: Sophokles Antigone. — Lampel: Deutsches Lesebuch 4. — Барвінський: Віймки 2. — Лучаковський: Взори поезії. — Hannak: Österr. Vaterlandskunde. — Lindner: Psychologie.

V. Теми до письменних задач в висших класах :

а) в українській мові :

V. *кляса*: 1. Мова і письмо у давних Слов'ян (шк.). — 2. Вражінє з прогульки до фабрики в Лужанах (дом.). — 3. Що то є устна словесність? Найдавніші свідощтва про неї (шк.). — 4. На чім основуєть ся віра людей у старі добрі часи? (дом.). — 5. Вплив фабрик на культурне жите людей (шк.). — 6. Перші початки староукраїнського письменства (шк.). — 7. Боярин Тугар Вовк у Франковій повісти „Захар Беркут“ (дом.). — 8. Якою мовою говорять до нас позовклі листки старих пам'ятників? (шк.). 9. Кріпацтво в творах М. Вовчка (дом.). — 10. Песторова літопись, її генеза і значіне.

VI. *кляса*: 1. Образ некла в апокрифі: „Хождение Богородиць по моукамъ“ (шк.). — 2. До вибору: а) Жіночі тини в оповіданях Григорія Квітки-Основаценка; б) Якими прикметами своєї вдачі здобули собі Римляни панованє над старинним свѣтом? в) Добрі і злі сторони цікавости (дом.). — 3. На яким тлі зросла поема 12. в.: „Слово о пълкоу Ігоревѣ“? (шк.). — 4. До вибору: а) Ріжниця між українськими а російськими літописями; б) Вдача, свѣтогляд і громацький устрій у наших предків перед заснованєм кївської держави; в) Пояснити двовірін Франка :

Скупий не пан своїх засѣків повних,
А сторож і приставник і невольник. (дом.)

5. Пісня про евшан-зіля (шк.). — 6. Вплив географічного положеня України на єї розвиток і долю (шк.). — 7. Народні звичаї на Великдень (з текстом і поясненями гагілок (дом.). — 8. Як треба читати твори красної літератури? (шк.). — 9. Характеристика головних постатів у повісти О. Кобилянської „Земля“ (дом.). — 10. Кївська академія, єї вплив і значіне для культурного розвитку України (шк.).

VII. *кляса*: 1. Початки української драми (шк.). — 2. До вибору: а) Історія вірші в другій добі українського письменства; б) О скільки корисним або шкідливим показав ся вплив західно-європейської освьіти і письменства на українську літературу другої доби? в) Пояснити слова Шевченка :

Найду долю, одружу ся,
Не найду, втоплю ся;
Та не продам ся нікому,
В найми не наймлю ся. (дом.). —

3. Що робить Енеїду Котляревського національною поемою? (шк.). — 4. До вибору: а) Чому називаємо Котляревського творцем нової доби в українській літературі? б) Початки козацьчини; в) Пояснити слова Шевченка :

Учіте ся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь? (дом.). —

5. Школа Котляревського (шк.). — 6. Які течії склали ся на романтичний напрям в українськiм письменствi (шк.). — 7. До вибору: а) Докладний розбiр тай характеристика приказок Гребiнки; б) Київ — серце України; в) Могучiсть слова (дом.). — 8. Про дiяльнiсть письменникiв харкiвського кружка (шк.). — 9. До вибору: а) Генеза лiтературного вiдродження на галицькiй Україні; б) Часи Руїни на Україні; в) Пояснити чотиростих Гринченка:

Говорять люди: не зiтхай!
Чого нема, то й так нехай!
А я говорю: не зiтхай!
Коли нема, — борись, придбай! (дом.). —

10. Головнi осередки просвiтного i лiтературного життя на Україні в першiй половинi 19-го в.

VIII. класа: 1. Естетичний розбiр Шевченкового вiрша „Гамалiя“ (шк.). — 2. До вибору: а) Зрiст нацiональної свiдомостi у письменникiв вiд Котляревського до Шевченка; б) Наслiдки переяславського договору; в) Значiне плуга, меча i пера в розвою лющкостi (дом.). — 3. Промова ученика VIII. кл., що заохочує товаришiв до нильнiйшої науки рiдної лiтератури (шк.). — До вибору: а) Запорожцi в творах Шевченка; б) Вплив Америки на українське село; в) Пояснити чотиростих Франка:

Мужню силу хоч похилить горе,
Та не зломить, в пiдлiсть не поверне;
Так i свiчку хоч схили до долу,
Свого свiтла в низ вона не зверне! (дом.). —

5. Генеза, програма i доля Кирило-методiєвого брацтва (шк.). — 6. Промова ученика VIII. кл. на тему: Нам треба плекати всеукраїнськi, братнi почуваня без огляду на кордони i рiжницi в мiсцевiм побутi (шк.). — 7. До вибору: а) Мазепа в iсторiї i лiтературi; б) Погляди Кулiша на українську iсторiю XVI—XVIII. вв.; в) Вплив географiчного положеня на полiтичне i культурне жите народiв (дом.). — 8. Характеристика лiтературної дiяльностi Щоголева.

б) в нiмецькiй мовi:

V. класа: 1. Die Bedeutung der Ströme für die Kultur. (H.) 2. Der Unterschied zwischen der älteren und der jüngeren Nibelungensage. (S.) 3. Die ältesten Literaturdenkmäler der Deutschen. (S.) 4. Die Licht- und Schattenseiten des Winters. (S.) 5. Die Bedeutung des Eisens. (H.) 6. Die lateinische Hofdichtung im 10. Jahrhunderte. (H.)

7. Willst du geehrt durch's Leben geh'n,
Blick' über dich!
Willst du nicht fremd im Leben steh'n,
Blicke um dich!
Willst du dich selbst in deinem Werte seh'n,
Blicke in dich! (S.)

8. Des Vögleins Fleiß uns zur Lehre,
Des Vögleins Lied uns zur Freude,
Des Vögleins Flug unsere Sehnsucht. (S.).

9. Die Anfänge der mittelhochdeutschen Lyrik. (S.). 10. Walther von der Vogelweide ein Sänger des Frauendienstes. (H.).

VI. кляса: 1. Der Humanismus und die Reformation (H.). 2. Was treibt den Menschen in die Ferne? (S.). 3. Der allgemeine Charakter der deutschen Literatur im XVII. Jh. (H.). 4. Was ist das die Exposition und das erregende Moment in einem Drama? welchen Zwecken dienen sie? (S.) 5. Welche Rolle spielt der Ring in Lessings Minna von Barnhelm? (S.). 6. Weshalb verehren wir unsere Helden? (H.). 7. Welche Vorteile hat das Leben in der ländlichen Zurückgezogenheit von dem unruhigen Treiben in den Städten? (Auf Grund der Haller'schen „Alpen“). (S.). 8. Die Charakteristik Egmonts. (H.). 9. Das Bardentum in der deutschen Literatur des XVIII. Jh. (S.).

VII. кляса: 1. Goethes Werther, seine Genesis und sein Einfluß auf die zeitgenössische Welt. (S.). 2. Es bildet ein Talent sich in der Stille, sich ein Charakter in dem Strom der Welt. (H.). 3. Die Verkehrsmittel der Neuzeit. (S.). 4. Welchen Zweck hat das Studium der Dichterbiographien? (S.). 5. Iphigenie — das Muster ethischer Vollkommenheit. (S.). 6. „Weh dem, der zu der Wahrheit geht durch Schuld! Sie wird ihm nimmermehr erfreulich sein.“ (Erklärung der Sentenz an der Hand des Gedichtes „Das verschleierte Bild zu Sais“). (H.). 7. Der Nutzen u. Schaden des Feuers (in Anlehnung an das Gedicht „Das Lied v. d. Glocke“). (S.). 8. Die vaterländische Lyrik in Deutschland zur Zeit Napoleons. (S.). 9. Die Charakteristik des Marquis v. Posa im Schiller'schen Drama „Don Carlos“. (H.).

VIII. кляса: 1. Das Meer als Freund und Feind des Menschen. (H.). 2. Die Tierwelt im Dienste des Menschen. (S.). 3. Die Glocke, eine Begleiterin des Menschen von der Wiege bis zum Grabe. (S.). 4. Wie überwindet der Mensch Zeit und Raum. (S.). 5. Der Ehrgeiz eine Quelle des Ruhmes und des Unglücks. (H.). 6. Stürmen muß es, soll es Frühling werden. (S.). 7. Zur Auswahl: a) Familie und Staat als Erzieher des Menschen; b) Schaffen und Zerstören — der ewige Kreislauf der Natur. (S.). 8. Taras Ševčenko ein Dichter des geknechteten ukrainischen Volkes. (H.).

VI. Прибори до науки.

a) Бібліотека для учителів:

Приріст творів в поодиноких роках від основаня закладу до тепер:

Шкільний рік	Набуто закупном		Набуто даром		
	томів	зошитів	томів	зошитів	програми
1904 5	366	—	1	—	87
1905 6	268	10	—	9	135
1906 7	151	—	—	—	103
1907 8	175	3	—	5	177
1908 9	239	—	—	—	202
1909 10	291	59	1	—	216
1910 11	328	98	—	1	229
1911 12	98	164	—	—	—
Разом	1916	532	2	15	1149

Після поодиноких галузей знання представляє ся стан бібліотеки так:

	Томів	Зошитів
Енциклопедія	78	—
Філософія і педагогіка	84	—
Релігія	97	—
Клясична філологія	488	71
Індогерманська філологія	3	—
Модерна філологія крім української	314	8
Українська мова і література	633	168
Історія і географія	108	6
Природописні науки	70	48
Математика	17	12
Гімнастика і гігієна	23	36
Стенографія	3	—
Разом . . .	1918	349

б) Бібліотека для учеників:

Розвій і теперішній стан бібліотеки:

Шкільний рік	Український відділ				Німецький відділ				Разом всїх	
	Куплено		Даром		Куплено		Даром		Творів	Томів
	Творів	Томів	Твор.	Томів	Творів	Томів	Твор.	Томів		
1904 5	84	84	—	—	168	169	4	7	256	260
1905 6	29	29	2	2	32	33	1	1	64	65
1906 7	85	61	1	1	9	12	—	—	95	74
1907 8	12	12	—	—	14	16	—	—	26	28
1908 9	21	21	1	1	41	50	2	2	65	74
1909 10	178	189	2	2	93	123	1	1	274	315
1910 11	63	70	—	—	36	37	9	9	108	116
1911 12	643	552	—	—	65	88	8	8	716	648
Разом	1115	1018	6	6	458	528	25	28	1604	1580

в) Географічний і історичний кабінет:

В шкільнім році	Атласи		Стінні карти		Звичайні карти		Горо-різди	Глоби	Моделі	Образки			Поясненя до образків і моделів		
	геог.	іст.	геог.	іст.	геог.	іст.	геог.	геог.	геог.	геог.	іст.	геог.	іст.	геог.	іст.
1904 5	2	—	20	4	—	—	—	1	2	29	12	2	—	—	—
1905 6	1	—	9	12	—	—	—	—	—	19	12	1	4	—	—
1906 7	—	—	1	2	—	—	1	—	6	9	17	—	—	—	—
1907 8	2	—	4	—	—	—	—	1	—	38	4	10	—	—	—
1908 9	—	—	3	2	—	—	—	—	1	12	—	—	—	—	—
1909 10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	—	—	—	—
1910 11	—	—	6	2	39	—	—	—	—	9	3	1	—	—	—
1911 12	—	—	—	—	—	—	1	—	1	3	1	—	—	—	—
Разом	5	—	43	22	39	—	2	2	10	138	53	14	4	—	—

г) Кабінет старинностей :

Шкільний рік	Образи	Моделі	Бюсти
1904 5	30	—	—
1905 6	17	—	—
1906 7	5	—	—
1907 8	30	—	—
1908 9	36	—	—
1909 10	—	—	1
1910 11	146	—	—
1911 12	—	28	1
Разом	264	28	2

д) Фізикальний кабінет :

В роках	Механіка	Тепло	Акустика	Оптика	Магнетизм	Електричність	Хемія	Знаряди
1906 7	10	12	—	—	11	7	71	—
1907 8	41	2	—	—	—	27	45	10
1908 9	6	—	7	11	—	1	—	—
1909 10	11	—	—	—	—	—	—	—
1910 11	23	4	1	5	1	4	—	—
1911 12	8	6	5	20	3	11	2	1
Разом	99	24	13	36	15	50	118	11

е) Математичні прибори :

В році 1904 5	закуплено	7	приборів
" " 1905 6	"	4	"
" " 1906 7	"	16	"
" " 1907 8	"	—	"
" " 1908 9	"	15	"
" " 1909 10	"	1	"
" " 1910 11	"	54	"
" " 1911 12	"	23	"

Разом закуплено 120 приборів.

ж) Прибори до рисунків :

Моделі до рисованя з природи	77
Посудини	39
Взірці	56
Інші прибори	1

з) Природописний кабінет:

а) Зоологія.

В роках	Окази ссавців	Окази птахів	Окази інших звірят	Збірники	Образи	Окази до соматології	Образи до соматології	Прибори зоологічні	Зошити
1904 5	21	20	14	5	48
1905 6	13	13 ^{1*}	50 ¹	.	31
1906 7	3	30	16	1	1
1907 8	.	8	1	1	.	.	.	1	.
1908 9	2	1	.	.	7	8	9 ^{***}	.	.
1909 10	7	2 ²	5	.	24	2	9	.	.
1910 11	1	9	1	2
1911 12	1 ¹	1 ²	1 ²	.	11 ^{**}	2	.	.	1

*) Маленькі числа означають окази одержані даром.

**) Між тим 9 мікрофотограмів.

***) Всі мікроскопічні.

б) Ботаніка:

В роках	Збірники	Біологічні окази	Моделі	Апарати	Образи	Прибори	Книжки і зошити
1904 5
1905 6	2	.	.	.	5	.	.
1906 7	1	.	2	.	36	1	2
1907 8	.	2	.	18	60	.	1
1908 9	.	.	4	.	2	.	.
1909 10	.	.	9	.	.	4	1
1910 11
1911 12	20*	.	.

*) Між тим 19 мікрофотограмів.

в) Мінеральогія і Геологія:

В роках	Мінерали	Моделі	Скамені-лости	Образи	Інструменти
1904 5	.	—	.	.	.
1905 6	200	32	.	.	.
1906/7	150	9	.	.	.
1907 8
1908 9	138	59	.	7	2
1909 10
1910 11
1911 12	0 ⁵	.	50	.	.

VII. Поміч для бідних учеників.

А) Стипендії:

Ч.	Імя ученика	Кляса	Назва стипендії	Сума	
				К	с
1	Манкевич Василь	III. Б.	Стипендія цісаря Франца Йосифа I.	160	—
2	Тріска Іван	III. Б.	Стипендія православного релігійного фонду	160	—
3	Іванович Онуфрій	VI.	Стипендія Клявдія Ясінського	300	—
4	Варварюк Дмитро	VIII.	Стипендія православного релігійного фонду	160	—
5	Гнатюк Михайло	VIII.	т. с.	160	—
6	Олексюк Василь	VIII.	Стипендія Андрія Гафенка	100	—
7	Халус Василь	VIII.	Стипендія православного релігійного фонду	160	—

Б) Товариство „Шкільна Поміч“.

1. Розвій товариства від початку до тепер:

Рік шкільний	Ч. членів основателів	Ч. членів звичайних	Доходи		Розходи	
			Кор.	сот.	Кор.	сот.
1907 8	—	98	1311	18	1162	90
1908 9	5	75	438	68	348	48
1909 10	—	71	1109	83	823	84
1910 11	3	75				
1911 12	2	77	1606	31	871	—

2. Касовий стан товариства в році 1911 12.

Доходи:

Стан майна при кінці 1910 11 року	285 Кор.	99 сот.
Членські вкладки	257	40 "
Добровільні датки	144	03 "
Збірка між учениками	325	30 "
Дохід з концерту Шашкевича	124	40 "
Дохід з концерту Шевченка	300	31 "
Дохід з Маланки від тов. „Боян“ в Кіцмані	126	38 "
Збірка на сходинах тов. ім. Сковороди	42	50 "
Разом	1606 Кор.	31 сот.

Розходи:

Запомоги для учеників	865 Кор. — сот.
Гімназійній службі за убиране салі	6 " — "
Разом	871 Кор. — сот.

Лишає ся в касі 735 Кор. 31 сот.; сі гроші зложені в кіцманецькій Райфайзенці (число книжочки 134).

3. Список членів товариства за роки 1907 8—1911 12.

а) Почесні члени:

1. о. Драчинський Теофіль
2. о. Іванович Стефан †
3. Шпойнаровський Сергій †

б) Члени-основателі:

1. Др. Арнольд Ізак	50 Корон
2. Др. Артимович Агенор	50 "
3. Гошовський Іван	56 "
4. о. Драчинський Теофіль	50 "
5. Зибачинський Андрій	50 "
6. о. Іванович Ілярій	50 "
7. о. Іванович Стефан †	50 "
8. Краль Максиміліян	50 "
9. о. Сімігінович Іван	50 "
10. о. Сімович Апольон	50 "

в) Звичайні члени:

Чл.	Був чл. в роках	Імя і прізвище	Заплатив до р. 1910 11	Заплатив в р. 1911 12
1.	1907	Арнольд Юлії	2 Кор. — с	— Кор. — с
2.	1907—11	Бажан Дмитро	6 " — "	2 " — "
3.	1907—11	Байн Герман	6 " — "	2 " — "
4.	1911	Байрак Дмитро	2 " — "	2 " — "
5.	1908—9	Др. Бекер Фердинанд	4 " — "	— " — "
6.	1910—11	Бекул Іван	4 " — "	— " — "
7.	1907—11	Бенсдорф Казимір	6 " — "	2 " — "
8.	1907—11	Беслер Густав	6 " — "	— " — "
9.	1908	Блюм Осип	5 " — "	— " — "
10.	1908	Богданович Богдан	2 " — "	— " — "
11.	1908	Богданович Казимір	10 " — "	— " — "
12.	1907	Бойчук Семен	2 " — "	— " — "
13.	1907—11	Борович Антін	6 " — "	2 " — "
14.	1912	Братковський Станислав	— " — "	2 " — "
15.	1912	Бриндзан Ілярій	— " — "	2 " — "
16.	1912	Булавка Георгій Андріїв	— " — "	2 " — "
17.	1908—9	Бурачинський Осип	4 " — "	— " — "
18.	1908—9	Будз Іван	4 " — "	— " — "

Ч. бiж.	Був чл. в роках	Імя і прiзвище	Заплатив до р. 1910 11		Заплатив в р. 1911 12	
			Кор.	— с	Кор.	— с
19.	1908—11	Вайнтрауб Артур . . .	6	—	—	—
20.	1908—9	Вайс Семен . . .	4	—	—	—
21.	1908	Вайсман Адольф . . .	2	—	—	—
22.	1907—10	Вальнер Едвард . . .	6	—	—	—
23.	1907—11	Варанка Антон . . .	6	—	1	—
24.	1912	Вацик Евген . . .	—	—	—	1
25.	1907—9	Вiльтавський Фердинанд	4	—	—	—
26.	1907—9	Вiльмицер Осип . . .	4	—	—	—
27.	1907	Бiнцентович Август . . .	2	—	—	—
28.	1907—11	Влад Микола . . .	6	—	—	—
29.	1907—11	Др. Воевiдка Лев . . .	8	—	2	—
30.	1911	п-нi Воевiдка Теофiля . . .	2	—	2	—
31.	1909—10	Войнович Дмитро . . .	4	—	2	—
32.	1911	п-нi Войнович Юлiя . . .	2	—	—	—
33.	1908	п-нi Гайхерт Софiя . . .	2	—	—	—
34.	1907—11	Гардт Осип . . .	6	—	2	—
35.	1907—11	Гаснер Морiц . . .	6	—	2	—
36.	1907—11	Гендлер Матiй . . .	6	—	2	—
37.	1907—9	Гендлер Семен . . .	4	—	—	—
38.	1907—11	Герцан Осип . . .	6	—	2	—
39.	1907—11	Гишка Дмитро . . .	6	—	2	—
40.	1911	Голубович Евген . . .	5	—	1	40
41.	1911	Др. Горовiц Зигмунд . . .	2	—	3	—
42.	1908	Григорович Омелян . . .	2	—	—	—
43.	1912	Губiх Франц . . .	—	—	2	—
44.	1908—9	Гоменко Микола . . .	4	—	—	—
45.	1908	Гавдуник Олекса . . .	2	—	—	—
46.	1909—10	Галензовський Евзевiй . . .	4	—	—	—
47.	1908—9	Гойлаф Роберт . . .	4	—	—	—
48.	1911	Гольд Рудольф . . .	2	—	—	—
49.	1908	Гольднер Отто . . .	10	—	—	—
50.	1912	Горчинський Омелян . . .	—	—	2	—
51.	1908	Готесман Маркус . . .	2	—	—	—
52.	1907—11	Готесман Мендель . . .	12	—	5	—
53.	1910	Готесман Саломон . . .	2	—	—	—
54.	1908	Грайф Гаврило . . .	2	—	—	—
55.	1907	Грiбовський Микола . . .	2	—	—	—
56.	1907—10	Грiгоца Андрiй . . .	6	—	4	—
57.	1908—11	Грiгоца Iвiн . . .	6	—	2	—
58.	1911	Давидович Якiв . . .	2	—	—	—
59.	1911	Джосан Оскар . . .	2	—	2	—
60.	1908—10	Доспiль Осип . . .	6	—	2	—
61.	1911	Драма Юрiй . . .	2	—	—	—
62.	1907—11	Дресель Емiль . . .	6	—	2	—
63.	1908	Дуфек Франц . . .	10	—	—	—

Ч. біж.	Був чл. в роках	Імя і прізвище	Заплатив до р. 1910 11		Заплатив в р. 1911 12	
			—	Кор. — с	2	Кор. — с
64.	1912	Дяків Павло	—	—	—	—
65.	1907—8	Др. Ебнер Жигмонт	30	—	—	—
66.	1908—9	п-ні Ебнер Роза	26	—	—	—
67.	1908—11	Евстафійевич Денис	6	—	—	—
68.	1907—11	Евстафійевич Зосим	6	—	2	—
69.	1908	Ельтес Яків	2	—	—	—
70.	1908	Екелес Мендель	5	—	—	—
71.	1907	Жугаєвич Андрій	2	—	—	—
72.	1907—9	Жуковський Евген	4	—	—	—
73.	1907—9	Др. Зайдман Карло	4	—	—	—
74.	1907	Зента Кость	2	—	—	—
75.	1908—11	Іванець Филип	6	—	2	—
76.	1908	Івасюк Віктор	2	—	—	—
77.	1912	Ілюк Іван Годосїїв	—	—	2	—
78.	1908	Ілюк Онуфрій	2	—	—	—
79.	1907—9	Інтерн Самуель	4	—	—	—
80.	1907	Калинович Володимир	2	—	—	—
81.	1912	Кантемір Дмитро Іванів	—	—	—	2
82.	1908	Карпюк Іван	10	—	—	—
83.	1910	п-ні Катеринюк Іванна	2	—	—	—
84.	1908—10	о. Катеринюк Петро	4	—	2	—
85.	1907	Кляйн Людвик	2	—	—	—
86.	1907—11	Клеш Іорій	6	—	—	—
87.	1907—9	Клюка Алойс	4	—	—	—
88.	1907	Коблянянський Олекса	2	—	—	—
89.	1908	Колотилюк Михайло	2	—	—	—
90.	1907—11	Копачинський Микола	6	—	2	—
91.	1911	Корженьовський Іван	2	—	2	—
92.	1908	Корн Мордко	10	—	20	—
93.	1907—11	Костінський Осип	8	—	2	—
94.	1912	Костинюк Григорій	—	—	2	—
95.	1907—9	Крайц Франц	4	—	4	—
96.	1907	Красняк Василь	2	—	—	—
97.	1907—11	Крудовський Станислав	7	—	—	—
98.	1907—9	Кубелька Юлій	4	—	—	—
99.	1908—11	Курц Герш	6	—	2	—
100.	1907	Лїнке Іван †	4	—	—	—
101.	1907—11	Лоюк Антін	6	—	2	—
102.	1907	Лукіянович Денніс	2	—	—	—
103.	1912	Лучанський Омелян	—	—	3	—
104.	1911	Маєр Отто	2	—	2	—
105.	1907	Маєр Зальман	2	—	—	—
106.	1911	Майзельман Вольф	2	—	2	—
107.	1907—9	Малікевич Карло	4	—	—	—
108.	1908	Мандичевський Іван	2	—	—	—

Ч. бж.	Був чл. в роках	Імя і прізвище	Заплатив до р. 1910	11	Заплатив в р. 1911	12
			3 Кор.	— с	2 Кор.	— с
109.	1911	Маркевич Григорій . . .	3	—	2	—
110.	1910	Др. Маркус Осип . . .	2	—	—	—
111.	1908	Марянчук Дмитро . . .	2	—	—	—
112.	1907	Мелітка Антін . . .	10	—	—	—
113.	1908—11	Мельцер Арон . . .	6	—	2	—
114.	1908	Михальчук Іван . . .	10	—	—	—
115.	1908	Міхеліні Антін . . .	2	—	—	—
116.	1907—11	Моргенштерн А. . . .	6	—	—	—
117.	1907—8	Моргоч Юрій	4	—	—	—
118.	1908	Немчевський Володисл.	5	—	—	—
119.	1908	Нукуляк Осип	2	—	—	—
120.	1908	п-на Нікитович Адріанна	2	—	—	—
121.	1907—11	Нір Герш	6	—	2	—
122.	1908	Окуневський Кирило † .	5	—	—	—
123.	1912	Орелецький Іван . . .	—	—	2	—
124.	1911	Оробко Віктор	2	—	—	—
125.	1907—9	Оробко Омелян	4	—	—	—
126.	1907—9	Павлюк Іван	4	—	—	—
127.	1908	Павнелъ Дмитро . . .	2	—	—	—
128.	1908	Панчек Дмитро	10	—	—	—
129.	1908	Панчук Микола	10	—	—	—
130.	1911	Перегінський Михайло .	2	—	1	—
131.	1907	Петрик Михайло	2	—	—	—
132.	1907	Др. Петровський А. . . .	2	—	—	—
133.	1911	Піцул Юліян	2	—	2	—
134.	1907	Полек Микола	3	—	—	—
135.	1907	Попович Олександр . . .	2	—	—	—
136.	1908—11	Попович Остап	6	—	2	—
137.	1908—11	Прокопович Іван	6	—	2	—
138.	1911	Прокопович Параска . . .	2	—	—	—
139.	1908	Равлюк Василь	2	—	—	—
140.	1907—11	Равлюк Микола	6	—	—	—
141.	1908	Радик Василь	2	—	—	—
142.	1908—11	Райш Еміль	6	—	2	—
143.	1907—11	Розенблат Лайбіш	7	—	2	—
144.	1907—11	Розенгек Генрик	4	—	2	—
145.	1907—11	Ростоцький Василь	8	—	2	—
146.	1910	Рудницький Лев	2	—	2	—
147.	1912	Сандулович Аксентій . . .	—	—	2	—
148.	1908	Санільський Володислав .	2	—	—	—
149.	1907—11	Секот Іван	6	—	2	—
150.	1907—9	Секот Карло	4	—	—	—
151.	1907—9	Семенюк Іван	4	—	—	—
152.	1907—9	п-ні Сімович Володим.	4	—	2	—
153.	1907—9	Сінгалеви́ч Станіслав . . .	4	—	1	—

Ч. бiж.	Був чл. в роках	Імя і прiзвище	Заплатив до р. 1910 11		Заплатив в р. 1911 12	
			2	Кор. — с	—	Кор. — с
154.	1908	Скакун Микола	2	Кор. — с	—	Кор. — с
155.	1908	Соботкевич Едвард	2	" " — "	" " — "	" " — "
156.	1907—11	Стратийчук Ілярій	6	" " — "	2	" " — "
157.	1912	Стрийський Евген	—	" " — "	2	" " — "
158.	1912	п-нi Стрийська Емiлія	—	" " — "	2	" " — "
159.	1911	Стрийський Іван	2	" " — "	2	" " — "
160.	1907—11	Таненбавм Мойсей	6	" " — "	2	" " — "
161.	1918	Тевтул Юрiй	2	" " — "	—	" " — "
162.	1907—8	Тененблят Альтер	2	" " — "	—	" " — "
163.	1907	Тененблят Вольф	4	" " — "	—	" " — "
164.	1907—11	Др. Тiтiнгер Герман	8	" " — "	2	" " — "
165.	1907—11	Ткачук Василь	6	" " — "	2	" " — "
166.	1907	Ткачук Гаврило	2	" " — "	—	" " — "
167.	1908	Ткачук Онуфрiй	2	" " — "	—	" " — "
168.	1907—11	Ткачук Петро	6	" " — "	2	" " — "
169.	1907—9	Томоруг Дмитро	4	" " — "	—	" " — "
170.	1907	Томоруг Ізидор	20	" " — "	—	" " — "
171.	1907—9	Томюк Петро	4	" " — "	—	" " — "
172.	1908	Требiч Павло	2	" " — "	—	" " — "
173.	1910	Фаєрштайн Ізраель	2	" " — "	2	" " — "
174.	1908	Федорович Ілярій	2	" " — "	—	" " — "
175.	1908	п-ї Федорович Стефанія	2	" " — "	—	" " — "
176.	1907—9	Фляйшер Герман	4	" " — "	—	" " — "
177.	1908	Фодчук Семен	2	" " — "	—	" " — "
178.	1907	Фрiцль Альойс	2	" " — "	—	" " — "
179.	1907—10	Хемійчук Микола	6	" " — "	2	" " — "
180.	1908	Холоднюк Франц	2	" " — "	—	" " — "
181.	1908	Циганюк Онезіфор	2	" " — "	—	" " — "
182.	1911	Цісик Омелян	2	" " — "	1	" " — "
183.	1907—9	Чепан Раймунд	4	" " — "	—	" " — "
184.	1908	Черкавський Леонард	2	" " — "	—	" " — "
185.	1907—9	Чермак Богуслав	4	" " — "	2	" " — "
186.	1907—11	Шатнер Берль	6	" 50 " — "	—	" " — "
187.	1907—11	Шатнер Мешулем	6	" 50 " — "	—	" " — "
188.	1911	Шпацінер Соломон	2	" " — "	2	" " — "
189.	1907	Шпойнарівський Сергій †	10	" " — "	—	" " — "
190.	1907—10	Штайнбах Осип	19	" " — "	—	" " — "
191.	1907—9	Шульман Герман	4	" " — "	—	" " — "
192.	1907	Шульман Маєр	2	" " — "	—	" " — "
193.	1911	Ярошинський Евзебій	2	" " — "	20	" " — "
194.	1912	п-ї Ярошинська Наталія	—	" " — "	2	" " — "
195.	1911	Яцевюк Василь	2	" " — "	—	" " — "

3. Добровільні датки передали :

а) Добродії:

Бауер (збірка) 26 К. Бенсдорф Казимір 2 К. о. Боярський з Ново-стїлки Костюкової 10 К. Будз Іван 1 К. Буцура Іван 1 К. Вальнер 0'40 К. Вільтавський 0'20 К. Григорович М. 1'20 К. Гронський І. 1'50 К. Данчул 5 К. о. Драчинський (збірка) 46 К. Іванець Филип 1 К. Олексюк В. 0'50 К. Тов. Педагогічне у Львові 4'70. Тов. „Січ“ в Кіцмані 10 К. Сobotкевич Едвард 1 К. Стрийський Евген (збірка) 15'53 К. Ткачук Петро 1 К. Чермак Богуслав 1 К. Шкраба Василь 1 К. Ярошинський Евзебій 20 К. Ученики VII. кл. з нагоди концерту Шевченка 10 К. Каса в Шипинцях 2 К. — Разом 144 К 3 с.

б) Ученики :

Приготівка: Гоменко 20 с. Грігоца 50 с. Дмитрюк 20 с. Жуковський 88 с. Іванович 2'50 К. Касянчук 20 с. Оницук 48 с. Ракоче 1 К. Ткачук 20 с. Шевчук 80 с. Шелепницький 20 с. Окрім того зложило еще 12 учеників 92 с. — Разом 8'24 К.

І. А класа: Абрагамович 1 К. Альбота 80 с. Андрійчук 1 К. Антоноук 60 с. Арійчук Борис 1 К. Арійчук Дмитро 1'20 К. Ахтемійчук 1 К. Баєр 1 К. Бербюк 20 с. Бережан 1 К. Березка 60 с. Бицик 10 с. Богдан 1 К. Братаніч 60 с. Бортник 20 с. Булавка Михайло 1 К. Буцура 1 К. Гарас 1 К. Гарматюк 1 К. Гніданік 1 К. Грималюк 40 с. Громко 20 с. Гудима 1 К. Гаврилюк 1 К. Гайзлер 1 К. Гелка 2 К. Гідух 40 с. Грекул 1 К. Грін 40 с. Діба 1 К. Димка 1 К. Драгінда 1 К. Дрицан 40 с. Дронік 20 с. Жуковський 2 К. Іванович 50 с. Никуляк 1 К. — Разом 30'80 К.

І. Б кл.: Кавецкий 21 с. Маковійчук 1 К. Мандзюк 40 с. Нічай 20 с. Крім того дало 3 учеників 39 с. — Разом 2'20 К.

І. В кл.: Мартинюк 60 с. Паладійчук 30 с. Поштар 20 с. Розенгек 2 К. Романко Д. 20 с. Романко М. 20 с. Сакалюк 40 с. Семенюк 20 с. Сімович 40 с. Сухолотюк 20 с. Томюк 1 К. Ткач 20 с. Ткачук 20 с. Федорович 25 с. Фотій 40 сот. Чернявський 80 с. Шкварчук 40 с. Юрійчук 30 с. Юсип 2 К. Яворський 30 с. Ягнич 20 с. Янош 1 К. Самокійчук 1 К. — Разом 12'90 К.

II. А кл.: Бажан 1'50 К. Бербюк 20 с. Библюк 20 с. Боднар 30 с. Бутук 3 К. Бояновський 60 с. Гарасимюк 1 К. Гардт 2 К. Гоменко 40 с. Гншка 20 с. Грекул Гриць 20 с. Грекул Олекса 40 с. Грищук 80 с. Даниляк 80 с. Драбнік 1 К. Клій 20 с. Кіцул 1'10 К. Крав 1 К. Кравтбах 2 К. Крайсбергер 1 К. Кошман 20 с. Крицул 20 с. Кройтор 60 с. Ландяк 40 с. Липовик 50 с. Маковійчук 40 с. Малик 40 с. Мартинюк 1 К. Матейчук 40 с. Михайловський 40 с. Момотюк 30 с. Хоміцький 40 с. Чеховський 2'40 К. Фотинюк 40 с. Яворський 20 с. Свистун 20 с. Завершинюк 1 К. Ковердович 1 К. — Разом 28'30 К.

II. Б кл.: Василів 20 с. Великголова 30 с. Венке 1 К. Верига Василь 1 К. Висьменитий 40 с. Воевідка Андрій 2 К. Воевідка Дмитро 1 К. Войтович 40 с. Навольський 1 К. Наконечний 40 с. Несторюк 2 К. Пуцуляк 1 К. Олійник 1 К. Остафіїв 1'10 К. Петрюк 80 с. Приньковський

1 К. Ракоче 2 К. Ратес 1:20 К. Ролевич 40 с. Романко 1 К. Рошка 1 К. Руденський 2 К. Сандулович 20 с. Симуляк 80 с. Стадник 50 с. Стасюк Д. 40 с. Стасюк І. 1 К. Сторощук 1 К. Сухобокий 1:10 К. Таньчак 30 с. Тененблят 2 К. Тимчук 1 К. Тодерюк 20 с. Шинькар 1 К. Шипітка 1 К. Шиховський 1 К. Шлемко 1:20 К. Шор 1 К. Штернберг 70 с. Шумовський 60 с. Попович 3 К. Підгірна 1 К. Сінгалевич 1 К. — Разом 43:20 К.

III. А кл.: Альбота 70 с. Бажан 3 К. Бербюк 50 с. Будзінський 40 с. Бурчинський 1 К. Боярський 3 К. Буцура 1:30 К. Гефлінг 6 К. Гавронський 50 с. Гавронська 1 К. Гарбашевський 50 с. Григорович 70 с. Дзялошнінський 80 с. Дідлук 1 К. Дмитрюк 50 с. Дресель 2 К. Ілюк 1 К. Катеринчук 60 с. Київський 50 с. Ковталок 50 с. Колодій 1 К. Крайнер 10 К. Кукурудзяк 50 с. Купчанко 1 К. Куриляк 50 с. Лаба 1 К. 1 К. Легкун 50 с. Липовик 2 К. Лисюк 2 К. Ляшкевич 30 с. — Разом 44:30 К.

III. Б кл.: Вістовський 50 с. Гарбашевський 1 К. Маріяш 1 К. Мединський 80 с. Мігайчук 1 К. Моргоч 1 К. Одайський 50 с. Поклітар Денис 1 К. Ратнер 2 К. Руснак 1 К. Скрипник 1 К. Скрицький 1 К. Снятинчук 1 К. Тевтул 2 К. Томюк 2 К. Тріска 2 К. Штернберг 2 К. — Разом 19:20 К.

IV. кл.: Гальчук 1 К. Гардт 2 К. Голінатий 50 с. Гольдір 50 с. Готесман 2 К. Даскалюк 1 К. Дмитрюк 50 с. Загарюк 1 К. Івасюк Володимир 1 К. Івасюк Микола 1 К. Ілюк 50 с. Кантемір Іван 40 с. Кантемір Петро 1 К. Кантемір Юрій 1 К. Канюк 20 с. Капралік 1 К. Ковч 3 К. Коновал 1 К. Копачинський 1 К. Красняк 2 К. Кузяк 1 К. Кури 1 К. Лисюк 1 К. Муринюк 50 с. Одайський 1 К. Олексюк 1 К. Паньків 1 К. Петрашук 1 К. Печенюк Петро 50 с. Пішак 1 К. Порцанюк 60 с. Рибіцький 1 К. Скорейко 2 К. Стефіюк 50 с. Тевтул 5 К. Тимофійчук 50 с. Ткачук 40 с. Чупрун 1 К. Слюсарчук 1 К. — Разом 42:60 К.

V. кл.: Андрійвський 40 с. Бережан 40 с. Вахнюк 40 с. Грігоца 40 с. Драчинський 10 К. Евстафієвич 40 с. Зибачинський 50 с. Костинюк 1 К. Маковський Іван 50 с. Маковський Орест 50 с. Максимюк 40 с. Оробець 40 с. Панчик 60 с. Патапевич 56 с. Пушкар 30 с. Рудик 40 с. Руснак 40 с. Соколюк 40 с. Солевозінський 20 с. Станка 1 К. Тарновецький 20 с. Юрійчук 50 с. Мандрик 40 с. Разом 20:66 К.

VI. кл.: Бучовський Юрко 1 К. Глушко 30 с. Головка 30 с. Грібович 1 К. Іванович 1 К. Кусек 1 К. Лушнінський 8 К. Михайлюк 1 К. Непюк 40 с. Скибінський 30 с. Тебінка 40 с. — Разом 14:70 К.

VII. кл.: Васильків 1 К. Грималюк 1 К. Гавронський 1:50 К. Заяць 1 К. Жуковський 1 К. Дівер 1 К. Катеринюк 1 К. Квас 1 К. Кинасевич 1:50 К. Король 1 К. Натуркач 1 К. Павлюк 2 К. Попель 5 К. Романів 60 с. Романко 1 К. Рудик 1 К. Рудницький 4 К. Сенюта 1 К. Тарновецький 1 К. Ткачук 1:50 К. Фокі 1 К. Хемійчук 2 К. Чернівчанин 1 К. Черський 1 К. Шеремета 60 с. Шпанюк 1:50 К. Шпитко 1:50 К. — Разом 37:70 К.

VIII. кл.: Варварюк 1 К. Вишковський 1 К. Вовк 2 К. Григорович 1 К. Грігоца 1 К. Данилович 1 К. Запаринюк 1 К. Іванович 1 К. Кінзтєрський 1 К. Лоюк 2 К. Орлян 1 К. Сандул 1 К. Свистун 1 К. Семенюк 1 К. Сімович 1 К. Стефіюк 50 с. Халус 1 К. Чайківський 1 К. — Разом 20:50.

4. Бібліотека товариства.

До тепер придбано для бібліотеки 696 всіляких шкільних підручників; користало з них 306 найбільшійших учеників з усіх клас закладу.

Всім жертводавцям, членам і прихильникам товариства складає виділ в своїм імені і в імені бідної молодіжи щирю подяку тай просить і на далі не забувати на се добродійне товариство.

За виділ:

дир. Др. Аленор Артимович,
голова.

проф. Лев Рудницький,
скарбник.

В) Бурси.

1. Рівночасно з отворенем гімназії засновано заходами директора рільничої школи п. Е. Жуковського, посла п. І. Семаки, лікаря п. дра Л. Воевідки і катехити о. А. Сімовича бурсу для бідної молодіжи під назвою „Українська бурса в Кіцмані“. Зразу товариство дуже бідувало, бо не мало ніяких основних капіталів ані мешканя, а утримувало ся лишень з самих низоньких оплат питомців. Але з часом стало товариство краще розвивати ся, особливо коли заходами українських соймових послів зачав буковинський краєвий сойм що року давати запомоги по 2000 К, а пан Вайсгляр подарував бурсі маленьку парцелю (6 пражин і пару м²) разом з старим домиком вартости 4000 К. Ще на міцніших ногах стануло товариство, як православний релігійний фонд подарував 1908. р. на бурсу 20 пражин ґрунту разом з будинком вартости 40.000 К, а краєвий Виділ за старанем заступника краєвого маршалка п. дра Ст. Смаль-Стоцького виплатив на будівельний фонд бурси запомогу 8000 К. Тепер направило товариство подарований релігійним фондом будинок, добудовало до него їдальню, кухню і дві кімнати тай отримало таким способом разом з домиком Вайсглярса два власні забудованя на поміщене питомців. Але тому що між учениками незвичайно багато круглих бідаків тай навіть два будинки не можуть зарадити крайній нужді молодіжи, задумало товариство послідними часами побудувати більший дім на яких 200 до 250 питомців. В тій цілі продало парцелю, подаровану Вайсглярсом, за 8600 К, так що разом з давною готівкою виносить тепер будівельний фонд около 11.000 Кор.; решту думає виділ або дозичити або дістати в формі запомоги від краєвого сойму.

В сім шкільнім році прийнято до бурси 96 питомців, з того на мешканє і харч 87, лишень харч 9 учеників. Серед року вступило ще 12 питомців (6 на мешканє і харч, 6 лиш на харч), так що разом прийнято 108 питомців. З того числа видалено в протягу року або виступило з власної волі 28 питомців, так що при кінці шкільного року лишило ся 80 питомців (66 на харчи і мешканю, 14 лиш на харчи). Пересічна оплата від одного питомця виносила місячно 12-37 К; харч давала управа здоровий, господарський.

На приходи товариства складали ся: а) оплати бурсаків; б) запомога краєвого Виділу в сумі 1200 К; в) добровільні датки у грошах і віктуалах (вартости 700 К).

Хорих питомців лічив найбільше лікар п. Л. Воєвідка, а від часу до часу також і лікар п. Г. Тітінгер. Ліки діставали питомці від товариства даром.

2. В шкільнім році 1910 11 отворено в місті за дозволом шкільних властей ще другу бурсу, яка на разі є приватною власністю і стоїть під зарядом о. Апольона Сімовича. Почин до основаня сеї інституції дали оо. Григорій Ковч, парох Цапівців і А. Сімович, катехит гімназії. о. Гр. Ковч купив дім за 22.000 К і відступив його на бурсу, а о. А. Сімович справив за позичені гроші інвентар і дав приміщене 33 ученикам за доплатою 8—24 К місячно. Сего року прийато до бурси 38 учеників на мешканє і харч, а 3 учеників лиш на харч; протягом року видалено за невідповідне поведене 3 учеників, проте лишило ся при кінці року 35 + 3 питомців. Чотирох учеників тримало ся в бурсі даром, а решта платила від 10 до 26 К місячно.

Від основаня бурси до тепер мусів заряд бороти ся з материяльними недостатками. Так перший рік закінчив ся нодобором в сумі 900 К, який покрито (!) в той спосіб, що о. Ковчеви не заплачено за дім ані сотика; сего року обставини поправили ся хоч о скілько, що можна було заплатити за дім 800 К. Причина сего невідрадного стану лежить гім, що бурсою займає ся всего кількох людей, а загал відносить ся до неї зовсім байдужно. Так сего року причинили ся датками на удержанє учеників всего лиш отсі Вп. Добродії: о. Кейван 7 К, о. Боярський 20 К, проф. Голубович 5 К, проф. Корженьовський 1 К, учительський збір через проф. Рудницького з такс 1+10 К; разом 34+10 К.

Вкінці годить ся піднести, що в найприкрійших хвилях приходив зарядови з помічю Вп. Др. Лев Воєвідка, який не тільки подарував бурсі стіл, шафу і кілька лавок, але й служив завсїди радою і посередничив в закупні таних віктуалів. Крім того уділяв сей Добродії питомцям в протягу обох років безплатно лікарської поради і помочи.

VIII. Испит зрілости.

1. Вислід устного испиту в лїтнім речинці 1912:

Які абітурієнти	До испиту зрілости зголосило ся		Не ставило ся	Зрілі			Незрілі			Від заг. числа тих, що зголосили ся			
	по раз другий	по раз третій		ізза слаботи	ізза недостат. пот. в пірочці з відзначенєм звичайно	разом	на 1 року	на 1 рік без речинця	на завсїди		разом		
Публичні	29	.	.	1	13	15	28	96.6	
Приватисти	
Екстерністи	7	.	.	5	.	.	1	1	1	.	.	14.3	
Разом	36	.	.	5	1	13	16	29	1	.	.	1	80.6

2. Виказ абітурієнтів, що здали іспит зрілості в дитнім речинні 1912 р.:

Число	Імя і прізвище	Місце уродження	Рік уродж.	Віра	Ходив		Висхід іспиту	Мас замір віддатись студіям
					до гімназії	в роках		
1	Братик Ілько	Летяче, Галичина	1888	гр.-кат.	1904—1912	зрілий	теолог.	
2	Барварюк Дмитро	Оршівці, Буковина	1891	правосл.	1904—1912	зрілий з відзн.	"	
3	Вишковський Лев	Кішмань, Буковина	1891	рим.-кат.	1904—1912	зрілий	зедн.	
4	Вовк Василь	Побереже, Галичина	1889	гр.-кат.	1904—1912	"	медичн.	
5	Гнатюк Михайло	Кішмань, Буковина	1890	правосл.	1904—1912	зрілий з відзн.	філософ.	
6	Григорович Орест	Лашківка, Буковина	1893	"	1903—1912	"	права	
7	Григоа Василь	Кішмань, Буковина	1889	"	1904—1912	зрілий	"	
8	Данилович Василь	Підгородці, Галич.	1894	гр.-кат.	1904—1912	зрілий з відзн.	філософ.	
9	Жугаєвич Іван	Серафінці, Галичина	1887	"	1904—1912	зрілий	теол.	
10	Завальницький Яків	Хомяківка, Галичина	1886	"	1904—1912	"	права	
11	Задурович Август	Кішмань, Буковина	1893	"	1904—1912	"	"	
12	Запаринюк Дмитро	Олут, Буковина	1891	правосл.	1904—1912	зрілий з відзн.	"	
13	Іванович Стефан	Кулівці, Буковина	1890	"	1901—1912	зрілий	"	
14	Калинович Стефан	Шинківці, Буковина	1889	гр.-кат.	1901—1912	"	"	
15	Кізірський Василь	Дорошівці, Буков.	1891	правосл.	1901—1912	"	"	
16	Дюок Юрій	Суховерхів, Буков.	1889	"	1901—1912	зрілий з відзн.	медичн.	
17	Непокой Казимир	Загілицькі, Галичина	1891	рим.-кат.	1904—1912	зрілий	ветер.	
18	Олексюк Василь	Суховерхів, Буков.	1890	правосл.	1904—1912	"	філософ.	
19	Орлеан Струль	Снятин, Галичина	1891	мойс.	1904—1912	"	права	
20	Розенблат Натан	Кішмань, Буковина	1889	"	1904—1912	зрілий з відзн.	медичн.	
21	Розенблат Хаїм	Кішмань, Буковина	1894	"	1901—1912	"	торг. акад.	
22	Сандул Емануїл	Бридок, Буковина	1890	правосл.	1902—1912	"	"	
23	Свистун Василь	Сороцько, Галичина	1893	гр.-кат.	1904—1912	"	медичн.	
24	Семенюк Осип	Маглітніці, Буковина	1889	правосл.	1904—1912	"	прева	
25	Сімович Микола	Сновидів, Галичина	1890	гр.-кат.	1904—1912	зрілий	ветер.	
26	Стефюк Петро	Хліщатке, Буковина	1889	правосл.	1902—1912	зрілий з відзн.	технік.	
27	Фокі Стефан	Хришатице, Буковина	1890	"	1904—1912	"	теолог.	
28	Халує Василь	Товтри, Буковина	1891	"	1902—1912	зрілий	права	
29	Чайківський Юліян	Полнівці, Галичина	1893	гр.-кат.	1903—1912	зрілий з відзн.	"	

3. Теми при письменим іспиті зрілости:

Після приписів поділено абітурієнтів на два відділи (А і Б); в обох відділах були теми однакові:

Українська задача (до вибору).

1. Романтичний напрям в українськiм письменстві.
2. Значіне устної словесности в відродженню і розцвіті українського письменства.

3. „Уміти жить! трудне, велике вмінне,
Котрого жадна книга не навчить,
А лиш навчає досвід і терпіне
Й любов, що всіх ріднить і єдинить.“

(І. Франко.)

Німецька задача (до вибору).

1. Die Ursachen der französischen Revolution.
2. Die Entdeckungsreisen und ihre Folgen.
3. Im Leben der Völker sind äußere Gefahren oft Ursache nationaler Größe und Erhebung.

Латинська задача.

Livius: X. 45.

Грецька задача.

Xenophon: Hellenica II. 3. 11—18.

ІХ. Літопись гімназій.*)

Записи учеників до гімназії відбули ся в днях 1., 2. і 4. вересня; рівночасно переведено також вступні іспити до I. класи таї іспити до висших клас.

*) Гімназію отворено в шкільнім році 1904 5 на підставі найвисшого цісарського рішеня з 4. серпня 1904. Поки що мала се бути лишень низша гімназія з чотирма класами. Заклад приміщено первісно в будинку давного староства, а управителем іменовано проф. П. держ. гімн. в Чернівцях, Сергія Шпойнаровського. Святоче отворене гімназії відбуло ся 1. жовтня 1904 в присутности президента краю князя Конрада Гогенльоге, краевого інспектора дра Кароля Тумлірца, заступника краевого маршалка проф. дра Стефана Смаль-Стоцького, правит. радника дра Володимира Филипovichа, інспектора народних шкіл Омеляна Поповича, делегатів иньших гімназій, місцевої та замісцевої інтелігенції і великого здвигу народа. Хоч гімназію отворено в послідній хвилі і дооколичне населене не було на се приготоване, мимо того зголосило ся до вступних іспитів так велике число учеників, що таки зараз треба було отворити 2 відділи першої класи. Гімназія розвивала ся гарно і рішенем міністерства з дня 8. 9. 1908 розширено її на повну.

Низше подана таблиця показує число учеників в гімназії в поодиноких шкільних роках:

Шкільний рік 1911 12 отворено 5. вересня сьвяточним богослуженем, а 6. вересня розпочала ся правильна наука.

Дня 9. вересня відбуло ся заупокійне богослужене в річницю смерти бл. п. Цісареві Єлисавети.

4. жовтня обходила гімназія день Ангела Є. ціс. і кор. Вел. Цісаря Франц-Йосифа І. торжественним богослуженем по всіх церквах.

17. жовтня відбуло ся сьвяточне посвячене нового будинку гімназіального при участі представителів всіх обрядів, урядів, місцевої інтелігенції, шкільної молодіжи таї численного здвигу народа. По відчитанню і вмуровано пропамятного письма довершив чину посвяченя нового будинку о. протоерей з Товтрів, Теофіль Драчинський, а всі присутні оглядали при тій нагоді поодинокі убікації закладу. Опісля удали ся всі учасники до гімнастичної салі. Заступник місцевого посадняка др Лев Воевідка перейшов в довшій бесіді історію основаня гімназії, згадав теплими словами всіх тих, що побивали ся за гімназією в Кіцмані, представив фінансові труднощі, з якими муїла бороти ся кіцманецька громада, нїм вдало ся їй вибудувати нове поміщене для гімназії таї передав при кінці бесіди ключі від будинку директорови закладу, дрови А. Артимовичеви. Відтак говорив ц. к. староста М. Краль в імени правительства, директор А. Артимович від управи гімназії, а катехит о. п. Катеринюк в імени учителів і молодіжи. На закінчене сьвята відсьпівав гімназіальний хор цісарський гимн.

20. жовтня розпочала ся наука в новім будинку.

30. грудня обходила молодіж столітні роковини уродин поета Маркіяна Шашкевича сьвяточним поранком з такою програмою:

1. На могилі Маркіяна, мужеський хор.
2. Відчит: Генеза літературного відродженя на галицькій Україні.
3. Підлисе, мішаний хор.
4. М. Шашкевич: Нещасний, деклямація.
5. Веснівка, альтове сольо.
6. М. Шашкевич: Бандурист, даклямація.
7. Дайте руки юні други, мужеський хор.

З початком шк. року	Було кляс	У віддїлах	Ч. зв. учен.	Число прив.	Приг.	Разом
1904 5	1	2	105	.	.	105
1905 6	2	4	181	.	.	181
1906 7	3	8	215	.	44	259
1907 8	4	7	265	.	44	309
1908 9	5	6	254	2	27	283
1909 10	6	7	307	3	36	346
1910 11	7	10	420	8	50	478
1911 12	8	12	526	25	53	604

Директор Сергій Шпойнарівський управляв закладом до дня своєї смерті 25. 9. 1909. Дня 5. 3. 1910. р. іменовало директором закладу дра Агенора Артимовича, а в часі від 25. 9. 1909 до 5. 3. 1910 управляв тимчасово закладом проф. І. Гошовський.

Перший піврік закінчився 31. січня роздачею свідощв, а 1. лютого розпочався другий піврік.

Дня 28. марта святкувала молодіж гімназії 51. роковини смерті Тараса Шевченка вечірніцями з такою програмою:

1. Заремба: Заповіт, мішаний хор з фортепяном.
2. Промова.
3. Шевченко-Кизима: Чорна хмара зза лиману, мужеський хор з фортепяном.
4. Шевченко-Топольницький: Ой три шляхи, сольовий квартет.
5. Шевченко: Великий льох, гуртова деклямація.
6. Шевченко-Роздольський: Сонце заходить, мішаний хор à capella з барітоновим сольом.
7. Присовський: Елегія памяти Шевченка, фортепянове сольо.
8. Кропивницький: Де ти бродиш моя доле, дуєт з фортепяном.
9. Лисенко: Гей повідайте, гей послухайте, мужеський хор з форт.
10. Закінченє.

Дня 29. марта оглянув заклад новий президент краю, граф Меран. 30. цвітня покінчено роботи в гімнастичній салі і розпочато обовязкову науку гімнастики.

Письмений испит зрілости відбувавсь від 11. до 14. червня, а устный від 3. до 5. липня під проводом ц. к. краевого инспектора, А. Кліма.

Протягом року приступила молодіж три рази до сповіди і причастия; перед великодними святами відбувалися великодні реколекції.

Шкільний рік закінчився 1. липня святаочним богослуженєм і роздачею свідощв. Від 1. до 2. липня відбувалися вступні испити до I. класи тай испити приватистів.

Х. Фізичне вихованє молодіжи.

На фізичний розвій молодіжи вплинула дуже корисно ся обставина, що в половині жовтня сего року перенісся заклад з давного, нездорового поміщення до нового, величавого будинку, де шкільні салі незвичайно просторі тай дають молодіжи подостатком свіжого воздуха і світла. Крім того дістав заклад на новім місці обширну, незвичайно богато тай ріжнородно уладжену салю до гімнастики, так що гімнастичні вправи можуть від тепер відбуватися ся безпереривно, після раз означеного пляну, а не залежать більше, так як давнійше, від погоди на дворі тай пори року. Вправам віддавала ся ціла гімназія, бо наука гімнастики стала сего року обовязковою.

Не меньше корисно відбила ся на здоровлю учеників ся подія, що в місточку отворено сего року по довгих очікуванях велику парню, устроєну після найновіших вимогів гігієни. Для молодіжи в Кіцмані се велике добродійство, коли зважити, що ріки в місці нема, а в ставах остро заборонено купати ся. Тепер може кождий, хоч як бідний ученик, викупати ся порядно принаймі два рази на місяць, бо вступ до парні дуже низький і виносить ледве 20 сот. від особи.

В сім шкільнім році віддавала ся молодіж ще більше як попередніми роками забавам і грам на вільнім воздуху. Пособляла сему та обставина, що в місточку дуже легко за площі, придатні до таких забав. Так сама гімназія збудована в середині просторої толоки, а крім того в віддаленю одного кілометра находить ся друга, ще більша левада, т. зв. сухOVERХІВська толока. Через те, що такі забави скріпляють не лиш здоровле учеників, але також впливають корисно на молодіж з педагогічного боку, звернула дирекція закладу враз з учительським збором особливу вагу на сю справу тай обговорювала її живо не лиш на щорічній гігієнічній нараді, але також майже на кожній цензурній конференції. Крім учителя гімнастики ходили з учениками на такі забави також члени учительського збору. Щоби як найбільше молодіжи могло брати участь в грах на вільнім воздуху, то учителі старали ся по змозі зменьшити ученикам домашню працю в тих днях, як відбували ся забави. На площах ділила ся молодіж на відділи тай віддавала ся всіляким забавам і товариським грам після власної вподоби. Особливо радо устроювали ученики різні гри в мяча звичайного і копаного; крім того ходили на ходільницях, маширували, скакали через ливну, перетягали ся вужищем, бігли до мети, грали ся завиханки, квочки, мишки і иньших народних ігор. Як за багато учеників ходило на такі забави, як за часто тай як задовго вони відбували ся, се видно найліпше з таблички, поміщеної на стор. 113.

Крім забав на близьких площах робила молодіж також більші прогульки в околицю. Так 30. жовтня ходили ученики V. класу під проводом кількох учителів до цукроварні в Лужанах, щоби подивити ся на виріб цукру. Прогулька була дуже интересна тай принесла ученикам багато користи, бо побачили на власні очи, як виглядають новітні промислові заводи. Урядники фабрики віднесли ся до прогульковців незвичайно чемно тай з найбільшою охотою обводили цікаву молодіж по всіх убікаціях, показуючи їм за порядком цілий процес виробу цукру, від края бураків аж до готових форм по магазинах.

Не меньше цікавою була друга прогулька, устроєна з учениками висших клас до Лашківки дня 22. мая, де ученики оглядали штучну годівлю пстругів у ставах православного релігійного фонду. Крім того розповів ученикам ставничий ще й про годівлю иньших родів риби по ставах кіцманецького повіту, про будову і утриманє ставів тай про значіне годівлі риби в національній економії.

Великим добродійством для молодіжи є ліс релігійного фонду, що обіймає півколесом ціле місто тай притикає на цілім обводі до люцьких мешкань. Таке безпосередне сусідство ліса має великий вплив на здоровле шкільної молодіжи, як зважити, що тутешні ученики, переважно мужицькі сини, мусять цілу зиму мучити ся по тісних, нездорових сільських мешканях. Тому як лиш настане весна, опускають ученики свої вузькі клітки, виходять громадами до ліса, вчать ся тут цілими поплуднями, проходжують ся тай устроюють різні забави. Таким чином привертає ліс молодіжи здоровле, яке вони за зиму надпсували серед несвіжого хатного воздуху. Крім того робить ліс великі прислуги для

Прис.	К л я с а												Число уче- ників	Коди грати ся	Замітка	
	І. А	І. Б	І. В	ІІ. А	ІІ. Б	ІІІ. А	ІІІ. Б	ІV.	V.	VI.	VII.	VIII.				
.	27	19	23	22	12	7	13	25	.	.	7	.	115	22, IX	3 год.	
.	30	24	24	18	11	11	15	26	.	.	5	.	164	6, X	2 ¹ / ₂	
16	9	.	20	28	14	7	12	10	.	25	.	.	131	30, X	2 ¹ / ₂	
.	36	.	.	.	36	30, X		Прог. до цукр. в Лужанах
25	2	.	24	20	19	18	18	23	.	2	.	.	151	7, XI	2	
12	3	12	8	8	2	9	8	10	7	1	.	.	80	10, XI	1 ¹ / ₂	
9	21	17	15	18	.	19	15	16	24	2	1	.	148	24, XI	1 ¹ / ₂	
16	24	18	28	14	22	26	19	17	12	.	.	.	196	7, V	3	
18	30	26	24	20	28	24	22	22	6	2	.	.	222	10, V	2 ¹ / ₂	
25	26	23	25	21	23	20	28	16	8	.	.	.	215	21, V	3	
.	12	21	28	6	.	67	22, V	4	Прог. до цукр. в Лашківці
16	14	17	12	16	8	10	5	98	24, V	2 ¹ / ₂	
.	18	16	20	19	17	14	6	8	3	.	.	.	121	28, V	2	
19	18	20	16	22	22	12	16	14	6	2	.	.	168	31, V	2	
12	26	24	22	18	25	16	18	6	2	.	.	.	169	8, VI	2 ¹ / ₂	
7	12	10	5	14	8	9	9	4	2	1	.	.	89	18, VI	1	

науки ботаніки і зоології; через те устроювали дуже часто ученики під проводом учителя натуральної історії спільні екскурсії до відповідних партей ліса тай вчили ся практично розпізнавати серед природи всїлякі роди рослин і комах.

За то в зимі не мала молодіж майже ніяких приємностей. Ховзати ся нема де, бо стави на зиму спускають, а штучних ховзанок ніхто не уладжує. Одинокую розривку давали би ученикам серед таких обставин санчата; але сего року в наслідок виїмкових місцевих обставин не могли ученики віддавати ся навіть сему шпортові.

В разі слабости лічили безплатно бідних учеників др. Лев Воевідка і повітовий лікар др. Герман Тітінгер, а апікаар Л. Фаєрштайн продавав ліки о 25% таньше, за що всім трем Добродіям молодіжи належить ся заслужена подяка. Зпоміж всїляких недуг найчастійше лучали ся: недокривність (6 випадків), шкрофули (2), катар носа (6), поліп в носі (1), хороби шиї (6), острый і хронічний катар гортанки (38), катар легких (33), вада серця (7), запалене олегочної (1), шкірні недуги (20), короста (69), очний катар (38), трахома (5), катар уший (10), червінка (2), черевний тиф (3), дифтерія (6), кір (5), шарлятина (4), всїлякі рани (4), мумс (19), біль зубів (31).

Відповідно до розпорядження міністерства з дня 1. липня 1910, число 772 заведено при закладі від марта науку стріляння для двох найвисших клас гімназії. Записало ся 46 учеників; наука відбувала ся по дві години тижнево під проғодом проф. Гошовського.

XI. Важнійші розпорядження шкільних властей.

Розп. Мін. з дня 15. 6. 1911, ч. 26821 (розп. Ради шк. кр. з 1 7. 1911, ч. 8303) обговорює справу педагогічного образования учителів середних шкіл.

Розп. Ради шк. кр. з дня 24. 11. 1911, ч. 15679: поданя малолітних учеників до шкільних властей має завсїди підписати батько або опікун.

Розп. Мін. з дня 5. 4. 1912, ч. 14822 (розп. Ради шк. кр. з 24. 4. 1912, ч. 6779) в справі шкільних ферій. Від тепер мають ферії тривати від 7. липня до 31. серпня. Однак щоб найшов ся час на переведене іспитів зрілости, вступних іспитів до I. кл. тай іспитів для приватистів, то в тій ціли має відпасти шкільна наука в послїдних шістьох днях перед головними феріями, так що послїдне богослужене тай роздача сьвідоцтв наступить вже першого або другого липня. Перший піврік кінчить ся 31. січня, при чім сей день має бути вільний від науки; другий піврік зачинає ся 1. лютого, однак того дня нема ще науки.

Розп. Мін. з дня 14. 4. 1912, ч. 51125 ex 1911 (розп. Ради шк. кр. з 24. 4. 1912, ч. 7012): при надзвичайних іспитах не треба питати з гімнастики, хиба що кандидат сам виразно сего бажає.

Розп. Мін. з дня 12. 4. 1912, ч. 19196 (розп. Ради шк. кр. 24. 4. 1912): Коли кандидати, що здали фармацевтичний вступний іспит з фізики і хемії, мають замір сїдати до гімназияльного іспиту зрілости, то не можна їх в такім випадку увільнити від передматурального іспиту з природописних наук.

ХІІ. Спис учеників при кінці шк. р. 1911/12.

(Товстий друк зазначає, що ученик зрілий з відзначенем до висшої класи).

Приготівка: 1. Андрияшук Сильвестер, 2. Бойчук Микола, 3. Бугайчук Гриць, 4. **Вепрук Степан**, 5. Гаврилук Михайло, 6. Гаврилук Степан, 7. Гишка Василь, 8. Гоменко Михайло, 9. Григоряк Дмитро Василів, 10. Григоряк Дмитро Ісаїв, 11. Гриник Леонтій, 12. Грушка Іван, 13. Гунчак Матей, 14. Грігоца Омелян, 15. Гуловач Микола, 16. **Дмитрюк Юрій**, 17. Дячук Микола, 18. Жуковський Микола, 19. Зінькевич Зиновій, 20. Іванович Евзедій, 21. Касиянчук Микола, 22. Кливчук Іван, 23. Кожухар Дмитро, 24. Котик Микола, 25. Лукач Степан, 26. Лучанський Олександр, 27. Маркевич Іван, 28. Марковський Микола, 29. Масевич Михайло, 30. Марушак Іван, 31. Мельниченко Іван, 32. Мельничук Василь, 33. **Олексюк Аркадій**, 34. Олійник Юрій, 35. Онищук Денис, 36. Павлюк Іван, 37. Поклітар Іван, 38. Поповецький Віктор, 39. Радзівшевський Казимір, 40. Ракоче Іван, 41. Семенюк Василь, 42. Сінгалевиц Степан, 43. Скакун Дмитро, 44. Словський Євген, 45. Снятинчук Іван, 46. Тимчук Михайло, 47. Ткачук Василь Василів, 48. Ткачук Василь Гаврилів, 49. Ткачук Денис, 50. Шевчик Іван, 51. **Шелепницький Дмитро**.

І. А класа: 1. Абрагамович Мойсей, 2. Альбота Василь, 3. **Андрійчук Василь**, 4. Антонюк Іван, 5. Арийчук Борис, 6. Арийчук Дмитро, 7. Ахтемічук Іван, 8. Баєр Дмитро, 9. Бербюк Дмитро, 10. Бережан Іван, 11. **Березка Михайло**, 12. Бицик Михайло, 13. Богдан Олександр, 14. Бортник Іван, 15. Братаняц Стефан, 16. Булавка Михайло, 17. Булавка Николай, 18. Буцура Володимир, 19. Вольф Стефан, 20. Гарас Николай, 21. Гарматюк Василь, 22. Гніданик Николай, 23. Грималюк Михайло, 24. Громко Стефан, 25. Гудима Емануїл, 26. Гаврилук Осип, 27. Гайзлер Юлій, 28. **Гилка Теофіль**, 29. Гідух Іван, 30. **Грекул Дмитро**, 31. Гриндей Іван, 32. Грін Ушер Маєр, 33. **Діба Олекса**, 34. Димка Тодор, 35. Драгінда Іван, 36. Дрищан Тодор, 37. **Дроник Емануїл**, 38. **Жуковський Іван**, 39. Жураківський Николай, 40. Завацький Іван, 41. Задубрівський Маріян, 42. Іванович Стефан. *Приват.:* 43. Буцура Сидонія, 44. Кляйн Аделя, 45. Кляйн Гермїна, 46. Никуляк Катерина.

І. Б класа: 1. Ілюк Іля, 2. Кавецький Франц, 3. Каплун Леонтій, 4. Катрюк Корнель, 5. Кирилук Дмитро, 6. **Клепач Гриць**, 7. Кляйн Адольф, 8. **Кобилянський Микола**, 9. Когут Степан, 10. Косїнський Омелян, 11. **Костиник Степан**, 12. **Красій Максим**, 13. Крочак Микола, 14. Куйбіда Денис, 15. **Куницький Макола**, 16. Купчанко Сильвестер, 17. **Кухлій Юрій**, 18. Лесюк Олекса, 19. Лехняк Іван, 20. Лоюк Іван, 21. **Мазурак Михайло**, 22. Макара Гриць, 23. Макара Тимотей, 24. Маковійчук Іля, 25. Максимюк Василь, 26. Малищук Микола, 27. **Манджук Гриць**, 28. Мандрик Олекса, 29. Мандяк Василь, 30. Мандяк Іван, 31. Манів Микола, 32. Мартинюк Юрій, 33. Масікевич Юрій, 34. Маслянка Омелян, 35. Миронюк Мартин, 36. Михальчук Дмитро, 37. Мочула Тимофій, 38. Мошук Віктор, 39. Найдан Панталеймон, 40. Нечай Олекса, 41. Орелецький Микола, 42. Яремчук Олекса. *Прив.:* 43. Арийчук Надія,

44. Кейван Софія, 45. Моргоч Олександра, 46. Моргоч Параска, 47. Павлюк Домна.

I. В кляса: 1. **Паладійчук Василь**, 2. Перворовський Микола, 3. Петрачик Юліян, 4. Петришин Іван, 5. Петровський Омелян, 6. Поклітар Юрій, 7. Понюк Остап, 8. Поштар Ізидор, 9. **Равлюк Микола**, 10. Раковіца Василь, 11. Розенблят Лейзор, 12. Розенгек Карло, 13. **Романко Дмитро**, 14. Романко Микола, 15. Романок Василь, 16. Руснак Тодор, 17. Сакалюк Теофіль, 18. **Сімович Роман**, 19. Скорейко Теодор, 20. Сливка Юрій, 21. **Слободян Антін**, 22. Слободян Петро, 23. Спіжавка Теодор, 24. Стефаник Антін, 25. Сухолотюк Дмитро, 26. Тарновецький Омелян, 27. Ткач Теодор, 28. Ткачук Теодор, 29. Томоруг Валеріян, 30. Томюк Денис, 31. Угрин Ілько, 32. Федак Осип, 33. Федорович Григорій, 34. Ферлєвич Євген, 35. Фотій Евзєбій, 36. Фрімет Осія, 37. Чайківський Омелян, 38. Червінський Василь, 39. **Чернявський Орест**, 40. Черногуз Кость, 41. Шинкар Теодор, 42. Шкварчук Матвій, 43. Юрійчук Онуфрій, 44. Юсип Василь, 45. Яворський Партеній, 46. Ягнич Іван, 47. Янош Раміро. *Прив.:* 48. Підгірна Іванна, 49. **Самокіщук Володимира**.

II. А кл.: 1. Бажан Іван, 2. Бербюк Олекса, 3. Бледа Андрій, 4. Боднар Маковей, 5. Бояновський Юрій, 6. Бутук Василь, 7. Вигнан Іван, 8. Волошин Давид, 9. Гарасимюк Василь, 10. Гардт Рудольф Володислав, 11. Гендлер Осип, 12. Гишка Юрій, 13. Гоменко Володимир, 14. Гуцуляк Василь, 15. Грекул Олекса, 16. Грищук Петро, 17. Грігоца Онуфрій, 18. Данилак Іван, 19. Драбик Нестор, 20. Жураківський Юрій, 21. Завершинюк Онуфрій, 22. Кий Михайло, 23. Кіцул Михайло, 24. Кошман Микола, 25. Крав Мойсей, 26. Кравтбах Осія, 27. Крайсбергер Хаїм, 28. Крицул Василь, 29. Кройтор Юрій, 30. Кузяк Михайло, 31. **Ландяк Микола**, 32. Лечук Іван, 33. Липовик Никифор, 34. **Маковійчук Михайло**, 35. Малик Микола, 36. Мандрик Микола, 37. Мартинюк Євген, 38. Матейчук Юрій, 39. Мельниченко Іван, 40. Михайлівський Денис, 41. Момотюк Дмитро, 42. Мойсюк Василь, 43. Свистун Тодор, 44. Фівчук Дмитро, 45. Фотинюк Федір, 46. Хоміцький Дмитро, 47. Чеховський Сильвестер, 48. Яворський Юрій. *Прив.:* 49. Волянська Марія, 50. **Ковердович Іванна**.

III. Б кляса: 1. Василів Семен, 2. Великголова Дмитро, 3. Венке Осип, 4. Верига Василь, 5. Верига Петро, 6. Висьменитий Михайло, 7. Воевідка Андрій, 8. Воевідка Дмитро, 9. Войтович Едвард, 10. Задубрівський Михайло, 11. Навольський Олександр, 12. Наконечний Олександр, 13. Несторюк Михайло, 14. Нуцуляк Юрій, 15. **Олїтник Василь**, 16. Орменьчук Осип, 17. **Остафіїв Павло**, 18. **Петрюк Василь**, 19. Приньковський Іван, 20. Ракоче Олександр, 21. Ратес Хаїм, 22. Ролевич Стефан, 23. Романко Теодозій, 24. Рошка Іван, 25. Руденський Теодозій, 26. Симуляк Омелян, 27. Стадник Григорій, 28. Стасюк Денис, 29. Стасюк Іван, 30. Сторощук Іван, 31. Сухобокий Франц, 32. Танчак Петро, 33. Гененблят Ервін, 34. Тимчук Олександр, 35. Шелеп Василь, 36. Шинкар Лука, 37. Шипітка Максим, 38. Шиховський Филип, 39. Шлемко Денис, 40. **Шор Мехель**, 41. Штернберґ Давид, 42. Шумовський Микола, 43. По-

пович Віктор. *Прив.*: 44. Підгірна Марія Ольга, 45 **Сімовичівна Ірина**, 46. Сінгалевичівна Ольга, 47. Семенюк Юрій.

III. А кляса: 1. Альбота Іван, 2. Бербюк Николай, 3. Боярський Константин, 4. Будзінський Мечислав Франц, 5. Бурчинський Василь, 6. Буцура Віктор, 7. Гифлінг Іля, 8. Григорович Василь, 9. Гавронський Віктор, 10. Гарбашевський Теофіль, 11. Даскалюк Захарій, 12. Дзялошинський Андрій, 13. Дідлук Володислав Осип, 14. Дмитрюк Юрій, 15. Дрессель Ріхард Арнольд, 16. Епштайн Осип, 17. Івасюк Олександр, 18. **Ілюк Данило**, 19. Катеринчук Николай, 20. Київський Нестор, 21. Ковталюк Іван, 22. Колодій Іван, **Крайнер Осія Герш**, 24. Кукурудзяк Юрій, 25. Курилюк Николай, 26. **Куриляк Михайло**, 27. Лаба Николай, 28. **Лехку Іван**, 29. Липовик Михайло, 30. Лесюк Петро, 31. Ляшкевич Володимир Филип, 32. **Чорногуз Василь**, 33. Юркевич Данило. *Прив.*: 34. **Гавронська Софія**, 35. Купчанко Константин.

III. Б кляса: 1. Бойчук Іван, 2. Вигера Никифор, 3. **Вістовський Іван**, 4. Волянський Теофіль, 5. Гарбашевський Іван, 6. Манкевич Василь, 7. Маріяш Василь, 8. Мединський Володимир, 9. Мігайчук Михайло, 10. Момотюк Іван, 11. Морозевич Іван, 12. Моргоч Михайло, 13. Мудрак Николай, 14. Негоїца Фока, 15. Никифорів Степан, 16. Никоряк Леонтій, 17. Одайський Іван, 18. Онищук Зиновій, 19. Папіж Василь, 20. Петрачик Володимир, 21. Поклітар Деніс, 22. Поклітар Николай, 23. Ратнер Жигмонд, 24. Руснак Василь, 25. **Скрипник Юрій**, 26. Скрицький Терентій, 27. Снятинчук Іван, 28. Страчук Андрій, 29. Тевтул Октавіян, 30. Томюк Олександр, 31. **Тріска Іван**, 32. Штернберг Натан, 33. Пігуляк Іван. *Прив.*: 34. Мітлявтер Ціне.

IV. кляса: 1. Авербах Шміль, 2. Волянський Василь, 3. Гальчук Іван, 4. Гардт Гуго Макс, 5. **Герман Ілько**, 6. Гнатчук Сава, 7. Голінатій Степан, 8. Григорович Єронім, 9. Гольдіг Аба, 10. Готесман Соломон, 11. Даскалюк Давид, 12. Джайворонок Володимир, 13. Дмитрюк Микола, 14. Загарюк Василь, 15. Івасюк Володимир, 16. Івасюк Микола, 17. Ілюк Нестор, 18. Кантемір Іван, 19. Кантемір Петро, 20. Кантемір Юрій, 21. Каник Василь, 22. **Капралік Моріц**, 23. Ковч Остап, 24. Козарійчук Михайло, 25. Колодницький Василь, 26. Коновал Лесь, 27. Копачинський Франц, 28. Красняк Микола, 29. Кузяк Василь, 30. Курц Яків, 30. Лесюк Михайло, 32. Лисяк Євген, 33. Муринюк Михайло, 34. Непокой Жигмонт, 35. Одайський Микола, 36. Олексюк Євген, 37. Панчук Василь, 38. Паньків Іван, 39. Петрачук Іван, 40. Печенюк Дмитро, 41. Печенюк Петро, 42. Питлик Михайло, 43. **Пішак Андрій**, 44. Порценалюк Василь, 45. Рибіцький Орест, 46. Скорейко Дмитро, 47. Снятинчук Іван, 48. Спинул Лесь, 49. Стефюк Юрко, 50. Тарнавський Михайло, 51. Тевтул Льонгін, 52. Тимофійчук Микола, 53. Тимчук Михайло, 54. Ткачук Дмитро, 55. Томоруг Микола, 56. Федорюк Антін, 57. Фотій Теофіль, 58. Чунрун Михайло, 59. Слюсарчук Михайло. *Прив.*: 60. Гаєр Ізидор.

V. кляса: 1. Андрійвський Микола, 2. Бережан Гриць, 3. Бонк Станіслав, 4. Бортник Василь, 5. Вахнюк Михайло, 6. Вигелюк Іван, 7. Волощук Олекса, 8. Гандзюк Яків, 9. Гишка Іван, 10. Грігоца Василь, 11. Драчинський Деніс, 12. Евстафіїв Іван, 13. Зибачинський Степан,

14. Колодницький Євген, 15. Костинюк Микола, 16. Кузик Іван, 17. Купчанко Михайло, 18. Кучурак Михайло, 19. Лінкс Віктор, 20. Маковський Іван, 21. Маковський Орест, 22. Максимюк Степан, 23. Мандрик Іван, 24. Мельничук Василь, 25. Мельничук Микола, 26. Навольський Антін, 27. Оробець Іван, 28. Павчук Махайло, 29. Панчик Михайло, 30. Патапієвич Леонід, 31. **Пушкар Микола**, 32. Рахмістрюк Омелян, 38. Розвадовський Олександр, 34. **Рудик Захар**, 35. Руснак Юрко, 36. Сельський Іван, 37. **Соколюк Дмитро**, 38. Солевозинський Іван, 39. Станка Антін, 40. Стефаник Броніслав, 41. Сторощук Василь, 42. Стратійчук Петро, 43. Тарновецький Омелян, 44. Тодосійчук Дмитро, 45. Федак Микола, 46. Федорюк Іван, 47. Шевчук Михайло, 48. Юрійчук Микола. *Прив.:* 49. Лоток Іванна.

VI. кляса: 1. Бонк Антін, 2. Бучовський Микола, 3. Бучовський Юрій, 4. Вятровський Володислав, 5. **Глушко Степан**, 6. Головка Яків, 7. Горин Тома, 8. Гриневич Омелян, 9. Грїбович Микола, 10. Дзівінський Василь, 11. Іванович Онуфрій, 12. Івасів Василь, 13. Кантемір Омелян, 14. Кузник Микола, 15. Кусек Дмитро, 16. Ластівка Корнило, 17. Лупінський Степан, 18. Манчишин Василь, 19. Михайлюк Емануїл, 20. **Непюк Іван**, 21. Никифоров Яків, 22. Нір Давид, 23. **Новіцький Іван**, 24. Нуцуляк Михайло, 25. Олексюк Дмитро, 26. Прокіпчук Михайло, 27. **Скибінський Євген**, 28. Тебінка Адольф, 29. Трибус Йосиф, 30. Чернецький Григорій.

VII. кляса: 1. Васильків Іван, 2. Ганущак Юрій, 3. Грималюк Дмитро, 4. Гавронський Маріян, 5. Заяць Франц, 6. Жуковський Євген, 7. Дівер Омелян, 8. Катеринюк Михайло, 9. Квас Осип, 10. Кинасевич Микола, 11. Король Іван, 12. **Натуркач Іван**, 13. Павлюк Ксенофонт, 14. Попель Юрій, 15. Романів Микола, 16. Романко Стефан, 17. Рудик Стефан, 18. Рудницький Омелян, 19. Сенюта Семен, 20. Тарновецький Михайло, 21. Ткачук Омелян, 22. Фокі Іван, 23. Хемійчук Дарій, 24. **Чернівчанин Стефан**, 25. Черський Тит, 26. Шеремета Стефан, 27. **Шпанюк Іван**, 28. Шпитко Стефан.

VIII. кляса: 1. Бояновський Василь, 2. Братик Іля, 3. Варварюк Дмитро, 4. Вишковський Лев, 5. Вовк Василь, 6. **Гнатюк Михайло**, 7. **Григорович Орест**, 8. Грїгоца Василь, 9. Данилович Василь, 10. Жугаєвич Іван, 11. Завальницький Яків, 12. Задурович Август, 13. Запаринюк Дмитро, 14. Іванович Стефан, 15. Кінзірський Василь, 16. **Лююк Юрій**, 17. Непокой Казимир, 18. Олексюк Василь, 19. Орлеан Сруль, 20. Розенблят Натан, 21. Розенблят Хаїм, 22. **Сандул Емануїл**, 23. **Свистун Василь**, 24. Семенюк Осип, 25. Сімович Николай, 26. Стефюк Петро, 27. Фокі Стефан, 28. Халус Василь, 29. Чайківський Юліян.

XIII. Спис шкільних підручників на шк. р. 1912 13.¹⁾

Релігія: а) для православних: *I. кляса:* Семака Євген: Історія біблійна старого завіта для середніх шкіл, Відень, 1907, 1. вид. —

¹⁾ При науці можна уживати лиш того видання, що зазначене по кождім підручнику; там, де й старе видане дозволене, зазначено се виразно скобками.

II. кляса: т. с.: Історія біблійна нового завіта, 1907, 1. вид. — *III. кляса*: т. с.: Наука християнської віри і моральности для учеників низших кляс середних шкіл, Відень, 1907, 1. вид. — *IV. кляса*: т. с.: Літургіка церкви православної, Відень, 1907, 1. вид. — *V. кляса*: т. с.: Наука догматики церкви православної для висших кляс середних шкіл, Відень, 1906, 1. вид. — *VI. кляса*: т. с.: Учебник науки моральної для висших кляс середних шкіл, Відень, 1907, 1. вид. — *VII. кляса*: т. с.: Церковна історія для висших кляс середних шкіл, Відень 1906, 1. вид. — *VIII. кляса*: т. с.: Християнська апологетика для висших кляс etc., Відень, 1906, 1. вид. — *б) для греко-католиків*: *I. кляса*: Більший катехизм християнсько-католицької релігії, Львів, 1906. — *II. кляса*: т. с. — *III. кляса*: Торонський Олекса: Літургіка гр.-кат. церкви для учеників середних шкіл, Львів, 1906, 3. незм. вид.; т. с.: Історія біблійна старого завіта, Львів, 1899, 2. вид., — *IV. кляса*: т. с.: Історія біблійна нового завіта, 1901, 2. вид. — *V. кляса*: т. с.: Християнсько-католицька догматика фундаментальна і апологетика, Львів, 1906, 2. вид. (1. вид.) — *VI. кляса*: т. с.: Християнсько-католицька догматика частна (наука о вірі, 1895, 1. вид. — *VII. кляса*: Дорожинський Діоніс: Християнсько-католицька етика для висших кляс середних шкіл, Львів, 1904, 1. вид. — *VIII. кляса*: Др. Ваплер-Стефанович Олександр: Історія Християнсько-католицької церкви для середних шкіл, Львів, 1903, 1. вид. — *в) для римо-католиків*: *I. кляса*: Großer Katechismus der kath. Religion, Wien, 1903. — *II. кляса*: т. с. — *III. кляса*: Zetter Karl — Dr. Franz Fischer: Katholische Liturgik, Graz, 1906, 5. Aufl.; Geschichte der göttlichen Offenbarung des alten Bundes, Wien, 1905, 10. Aufl. (9. Aufl.) — *IV. кляса*: т. с.: Geschichte der göttlichen Offenbarung des neuen Bundes, Wien, 1904, 10. Aufl. (9. Aufl.) — *V. кляса*: Dr. Arthur König: Lehrbuch für den kath. Religionsunterricht in den oberen Klassen des Gymnasiums, I. Kurs: Allgemeine Glaubenslehre, Freiburg i Br., 1906, 11. u. 12. Aufl. (9. u. 10. Aufl.) — *VI. кляса*: т. с.: т. с.: III. Kursus: Besondere Glaubenslehre: 1906, 11. u. 12. Aufl. (9. u. 10. Aufl.) — *VII. кляса*: т. с.: т. с.: IV. Kursus; Die Sittenlehre, 1909, 13. Aufl. (9. u. 10. Aufl.) — *VIII. кляса*: Bader-Meisow Alois: Lehrbuch der Kirchengeschichte, Innsbruck, 1902, 1. Aufl.

Українська мова: *I.—IV. кл.*: Др. Степан Смаль-Стоцький — Федір Гартнер: Руська граматика, Львів, 1907, 2. вид. — *I. кляса*: Шпойнарівський-Кумановський: Руська читанка для першої кляси середних шкіл, Чернівці, 1910, 2. вид. — *II. кляса*: Шпойнарівський: Руська читанка для другої кляси середних шкіл, Чернівці, 1901, 1. вид. — *III. кляса*: Руська читанка для третьої кляси середних шкіл, Львів, 1896, 1. вид. — *IV. кляса*: Руська читанка для четвертої кляси, 1897, 1. вид. — *V. і VI. кляса*: Др. Михайло Пачовський: Віймки з укр.-руської письменности XI.—XVIII. ст. для висших кляс середних шкіл, Львів, 1911, 1. вид.; Олександр Барвінський: Віймки з української усної словесности народної, Львів, 1903, 3. вид. — т. с.: Огляд історії української літератури до кінця XVIII. ст., Львів, 1901, 1. вид. — *VII. кляса*: т. с.: Віймки з української народної літератури XIX. ст. для висших кляс середних шкіл, часть I., Львів, 1905, 4. вид. — *VIII. кляса*: т. с.: т. с.,

часть II. Львів 1906; Др. Константин Лучаковский: Взоры поэзии, Львів, 1909. 2. вид.

Німецька мова: *I. і II. кляса:* Stritof Anton: Deutsches Lesebuch für die I. u. II. Klasse slovenisch-utraquistischer Mittelschulen, Wien, 1906, 2. Aufl.; W. Willomitzer — Dr. J. Tschinkel: Deutsche Sprachlehre für österreichische Mittelschulen, Wien, 1909, 13. Aufl. — *III. кляса:* Stritof: Deutsches Lesebuch für die III. Klasse etc., Wien, 1901, 1. Aufl.; Grammatik wie in der I. Klasse. — *IV. кляса:* dto: Deutsches Lesebuch für die IV. Klasse etc., Wien, 1901, 1. Aufl.; Christof Peter: Deutsche Schulgrammatik, Kolomea, 1901, 1. Aufl. — *V. кляса:* Lampel Leopold: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen etc., I. Teil (für die V. Kl.), Wien, 1909, 6. Aufl.; Dr. Leo Langer: Grundriß der deutschen Literaturgeschichte, I. Heft für die V. Klasse, Wien, 1909, 1. Aufl. — *VI. кляса:* Lampel Leopold — Leo Langer: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen etc. (II. Teil für die VI. Kl.), Wien, 1910, 7. Aufl.; Dr. Leo Langer: Grundriß der deutschen Literaturgeschichte, II. Heft (für die VI. Kl.), Wien, 1910, 1. Aufl.; Dr. Karl Tumlitz: Deutsche Schulgrammatik, Wien, 1907, 5. Aufl. — *VII. кляса:* Lampel Leopold: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen etc., III. Teil (für die VII. Kl.), Wien, 1911, 4. Aufl.; Dr. Leo Langer: Grundriß der deutschen Literaturgeschichte, III. Heft (für die VII. Kl.), Wien, 1911, 1. Aufl. — *VIII. кляса:* Lampel Leopold: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen etc. IV. Teil (für die VIII. Kl.), Wien, 1904, 2. Aufl.

Латинська мова: *I. кляса:* Гавлер Іван — Кобилянський Юліян: Латинські вправи для першої кляси etc., Чернівці, 1906, 1. вид.; Самолевич-Цеглинський: Граматика латинська для I. і II. кляси, Львів, 1903, 1. вид. — *II. кляса:* Гавлер Іван — Тірон Іван: Латинські вправи для другої кляси etc., Чернівці, 1906, 1. вид. — *III. кляса:* Голінг-Кумицикевич: Хрестоматія з Корнелія Непоса і Кв. Курція Руфа, Чернівці, 1911, 1. вид.; Самолевич-Огоновський: Граматика латинської мови, ч. II., Львів, 1906, 2. вид.; Прухніцький — Огоновський: Латинські вправи для третьої кляси, Львів, 1897, 1. вид. — *IV. кляса:* Др. Евстахій Макарushка: Caesaris commentarii de bello Gallico, Львів, 1905, 1. вид.; Прухніцький — Огоновський: Латинські вправи для IV. кл., Львів, 1898, 1. вид.; Граматика як в III. клясі. — *V. кляса:* J. Golling: Ovidii Nasonis carmina selecta, Wien, 1908, 5. Aufl. (4. Aufl.); Caesar як в IV. кл.; Zingerle Anton: T. Livii a. u. c. lib. I., II., XXI., XXII., etc., Wien, 1906, 7. Aufl.; Кобилянський Юліян: Стилістичні вправи після Овіда і Лівія. — *VI. кляса:* Др. Евстахій Макарushка: Cr. Salustii bellum Jugurthinum, Львів, 1907, 1. вид.; Nohl Heinrich: Ciceros Reden in Catilinam, Wien, 1906, 8. Aufl.; Klouček W.: Vergils Aeneis nebst ausgewählten Stücken der Buc. u. Georg etc., Wien, 1908, 7. Aufl.; Граматика як в III. кл.; Кобилянський Юліян: Стилістичні вправи. — *VII. кляса:* Th. Schiche: Auswahl aus Ciceros philosophischen Schriften, Wien, 1903, 1. Aufl.; Dr. M. Schuster: Briefe des jüngeren Plinius etc., 1910, 1. Aufl.; A. Biese: Römische Elegiker in Auswahl, 1907, 2. Aufl.; Граматика як в III. кл.; Кобилянський Юліян: Стилістичні вправи; *V—VIII. кл.:* т. с.: Русько-латинський словарець. Чернівці, 1907, 1. вид. — *VIII. кляса:* Müller-

Christ: Tacitus Annalen I. Band (Ab. exc. D. Aug. I.—VI.), Tiberius, Wien, 1896, 1. Aufl.; т. с.: т. с., Germania, 1906, 2. вид.; Keller Q. — J. Hausner: Q. Horatius Flaccus, Wien, 1903, 3. Aufl.; Кобилянський Юліян: Стилістичні вирази.

Грецька мова: *III. і IV. класа:* Curtius-Hartel-Weigel: Griechische Schulgrammatik, Wien, 1906, 25. Aufl. (24. Aufl.); Schenkel Karl — Schenkel Heinrich — Weigel: Griechisches Elementarbuch, Wien, 1906, 20. Aufl. (19. Aufl.) — *V. класа:* Dr. Georg Heidrich: Arrians Anabasis, I. Teil, Text, Wien, 1910, 1. Aufl.; Schenkel Karl — Schenkel Heinrich — Weigel: Übungsbuch zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Griechische, Wien, 1905, 11. Aufl.; Christ A. Th.: Homers Ilias in verkürzter Ausgabe, Wien, 1905, 3. Aufl.; Grammatik wie in der III. Klasse. — *VI. класа:* Scheindler August: Herodot, Auswahl für den Schulgebrauch, I. Teil, Text, Wien, 1906, 2. Aufl.; Homers Ilias und Übungsbuch wie in der V. Klasse; Grammatik wie in der III Kl. — *VII. класа:* P. Cauer: Homers Odyssee, Wien, 1905, 4. Aufl.; K. Wotke: Demosthenes' ausgewählte Reden, Wien, 1902, 5. Aufl.; J. Kral: Platonis Apologia et Crito, Wien, 1890, 1. Aufl.; Grammatik und Übungsbuch wie in der V. Kl. — *VIII. класа:* Christ A. Th.: Platonis Protagoras, Wien: Platonis Apologia et Crito wie in der VII. Kl.; Schubert F. — Hüter L.: Sophokles' Oedipus rex; Grammatik und Übungsbuch wie in der V. Kl.

Історія: *II. класа:* Dr. Fr. Mart. Mayer: Lehrbuch der Geschichte für die unteren Klassen der Mittelschulen I. Teil: Altertum, Wien, 1907, 6. Aufl. (5. Aufl.) — *III. класа:* dto, II. Teil: Mittelalter, 1910, 7. Aufl. — *IV. класа:* dto: dto III. Teil: Neuzeit, 1905, 5. Aufl. (4. Aufl.); — *V. класа:* Dr. Ad. Bauer: Lehrbuch der Geschichte des Altertums für die oberen Klassen des Gymnasiums, Wien, 1904, 1. Aufl. — *VI. класа:* dto: dto; Zehe Andreas: Lehrbuch der Geschichte für die oberen Klassen des Gymnasiums, II. Teil, Laibach, 1906, 5. Aufl. — — *VII. класа:* dto: dto III. Teil, Laibach, 1908, 3. Aufl. — *VIII. класа:* Dr. Eman. Hannak — Dr. Karl Schober — Dr. Friedr. Machaček: Österreichische Vaterlandskunde für die oberen Klassen der Mittelschulen, Wien, 1911, 17. Aufl. — *II.—VIII. класа:* Schubert — Schmidt: Historisch-geographischer Schulatlas, Wien, 1908, 2. Aufl.

Географія: *I. класа:* Umlaut Dr. Friedrich: Lehrbuch der Geographie für die unteren und mittleren Klassen österreichischer Gymnasien und Realschulen, I. Kursus: Ausgabe für Gymnasien, Wien, 1903, 7. Aufl. (6. Aufl.); Умлявфт — Кордуба: т. с. (український переклад), Чернівці, 1904, 1. вид. — *II. класа:* Dr. Benno Immendoffer: Lehrbuch der Erdkunde für die österreichischen Mittelschulen, II. Teil, Wien, 1910, 2. Aufl. — *III. класа:* dto: dto, III. Teil, 1907, 1. Aufl. — *IV. класа:* Dr. Fr. Mart. Mayer: Geographie der öster.-ungar. Monarchie (Vaterlandskunde für die IV. Kl. der Mittelschulen, Wien, 1907, 8. Aufl. (7. Aufl.) — *V. класа:* Dr. Joh. Müllner: Erdkunde für Mittelschulen, IV. Teil (für die die V. Kl.), Wien, 1910, 1. Aufl. — *VI. класа:* dto: dto, V. Teil, (für die VI. Kl.), Wien, 1910, 1. Aufl. — *I.—VI. und VIII. Klasse:* Kozenn — Heidrich — Schmidt: Geographischer Atlas für Mittelschulen, Wien, 1907, 41. Aufl. (40. Aufl.) oder: Richter — Müller J.: Schulatlas, Wien, 1910, 3. Aufl.

Математика: *I. і II. класа:* Огоновський Петро: Учебник арифметики для низших клас середних шкіл, часть I. для I. і II. класи, Львів, 1911, 4 вид.; Мочник-Савицький: Наука геометрії для низших клас etc., часть I. для I. і II. класи, Львів, 1903, 2 вид. — *III. класа:* Огоновський Петро: Учебник арифметики etc., часть II. для III. класи, Львів, 1907, 3. вид.; Савицький Др. Ем.: Наука геометрії etc., часть II. для III. класи, Львів, 1901, 1. вид. — *IV. і V. класа:* Левицький-Огоновський: Альгебра для висших клас середних шкіл, часть I., Львів, 1906, 1. вид.; Др. Ем. Савицький: Геометрія для висших клас середних шкіл, Львів, 1908, 1. вид. — *VI., VII. і VIII. класа:* Левицький-Огоновський: Альгебра для висших клас середних шкіл, часть II., Львів, 1908, 1 вид.; Jelinek Laur.: Logarithmische Tafeln für Gymnasien und Realschulen, Wien, 1910, 8. Aufl.; Геометрія як в V. класі.

Натуральна історія: *I. і II. класа:* Schmeil-Scholz: Naturgeschichte des Tierreiches für die unteren Klassen der Mittelschulen, Triest, 1908, 2. Aufl.; Dto: Naturgeschichte des Pflanzenreiches etc., 1909, 2. Aufl. — *VI. класа:* Dr. Gustav Ficker: Leitfaden der Mineralogie und Chemie für die IV. Klasse, Wien, 1910, 4. Aufl. — *V. класа:* Dr. Rudolf Scharitzer: Lehrbuch der Mineralogie und Geologie für die oberen Klassen der Gymnasien, Wien, 1911, 7. Aufl.; Wettstein Dr. Richard: Leitfaden der Botanik für die oberen Klassen der Mittelschulen, Wien, 1907, 3. Aufl. — *VI. класа:* Schmeil — Scholz: Leitfaden der Zoologie für die oberen Klassen der Mittelschulen, Triest, 1909, 1. Aufl.

Фізика: *III. і IV. класа:* Dr. Karl Rosenberg: Lehrbuch der Physik für die unteren Klassen der Mittelschulen, 1911, 3. Aufl. — *VII. і VIII. класа:* dto: Lehrbuch der Physik für die oberen Klassen der Mittelschulen, Wien, 1911, 3. Aufl.

Пропедевтика філософії: *VII. класа:* Lindner — Leclair: Lehrbuch der allgemeinen Logik für die höheren Bildungsstätten, Wien, 1907, 4. Aufl. — *VIII. класа:* Lindner — Lukas: Lehrbuch der Psychologie. Für den Gebrauch an höheren Lehranstalten etc., 1904, 2. Aufl.

Надобовязкові предмети: *французька мова:* Feichtinger Em.: Lehrgang der französischen Sprache für Gymnasien, I. Teil, Wien, 1905, 2. Aufl. — *стенографія:* Scheller Franz: Lehr- und Lesebuch der Gabelsberg'schen Stenographie, Wien, 1907, 13. Aufl.

Приготівка: *Релігія:* а) для православних: Ол. Монастирський: Коротка св'ященна історія старого і нового завіта, 1904, 1. вид.; Ів. Іванович: Малий катехизм, 1904, 1. вид. б) для греко-католиків: Торонський-Рудович: Коротка історія біблійна старого і нового завіта для народних шкіл, Львів, 1906, 1. вид.; Більший катехизм християнсько-католицької релігії, Львів, 1906, 1. вид. в) для римо-католиків: Dr. J. Schuster: Die biblische Geschichte des alten und neuen Testaments für allgemeine Volksschulen, 1904; Kleiner Katechismus der katholischen Religion, 1904. — *Українська мова:* Ом. Попович: Читанка для народних шкіл, часть III., 1907; т. с.: Руська граматики для народних шкіл, часть II., 1905, 2. вид. — *Німецька мова:* Kummer-Branku-Hofbauer: Lesebuch für österreich. allgemeine Volksschulen, III. Teil, 1907. — *Рахунки:* Кравс-Габерман-Попович: Четверта рахункова книжка дра Фр. Мочніка, 1903.

XIV. Статистика учеників.

(Числа в горі по правім боці цифри означають приватистів.)

	І С Л Я С а													Разом
	I.		II.		III.		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.			
	A	B	A	B	A	B								
1. Число.														
З початком шк. р. 1911,12 було . . .	59	59	53	53	36	36	60	51	33	25	30			554
Серед року прийнято	1		2	1			1	2	1	4				12
Всіх разом прийнято	59	60	55	54	36	36	61	53	34	29	30			566
З чужих закладів прийшло:														
а) з попередньої класи	41	49	42	5	2	1	1	5	3	5	5			160
б) репетентів		1				1	1	2	1					8
Своїх учеників було:														
а) з попередньої класи	15	9	16	48	50	33	31	41	28	24	25			371
б) репетентів	3	1	1	2	2	1	2	8	2					27
Разом	59	60	59	55	54	36	36	61	53	34	29	30		566
Серед року вступило	13	13	10	4	9	1	2	1	4	4	1	1		63
Число учеників при кінці шк. р. 1911,12	46	47	49	51	45	35	34	60	49	30	28	29		503
З того: а) публичних учеників	42	42	47	48	41	33	33	59	48	30	28	29		480
б) приватистів	4	5	2	3	4	2	1	1	1					23
2. Місце уродження.														
Кіцмань	5 ³	4 ¹	10 ¹	5	4 ¹	6	6	10	7	4	4	7		71 ⁹
Буковина (крім Кіцманя)	33 ¹	22 ¹	28 ¹	30 ¹	20 ²	23 ¹	22 ¹	32 ¹	23 ¹	12	10	12		267 ¹⁰
Галичина	4	15 ¹	15	8 ¹	16 ²	6	5	17	18	14	14	10		142 ⁴
Разом	42 ⁴	42 ⁵	47 ²	48 ³	41 ⁴	33 ²	33 ¹	59 ¹	48 ¹	30	28	29		480 ²³
3. Рідна мова.														
Українська	38 ²	39 ⁵	43 ²	44 ³	34 ⁴	30 ²	31	55 ¹	47 ¹	25	27	24		437 ²⁰
Німецька	3 ²	1	3	4	4	2	2 ¹	2	1	1	1	3		27 ³
Польська	1	2	1		3	1		2		4		2		16
Разом	42 ⁴	42 ⁵	47 ²	48 ³	41 ⁴	33 ²	33 ¹	59 ¹	48 ¹	30	28	29		480 ²³

І С К Я С а

4. Віра.

	I.		II.		III.		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Разом
	A	B	A	B	A	B						
	Православна	33 ²	22 ¹	34 ¹	16 ¹	20 ¹						
Греко-католицька	5	17 ¹	9 ¹	16 ¹	7	5	19 ¹	19	14	14	9	149 ⁸
Римо-католицька	2 ²	3	0 ¹	5	3 ¹	1	2	3	5	.	2	27 ¹
Мойсеєва	2	3	5	4	3	2 ¹	6	.	1	1	3	30 ¹
Разом	42¹	42¹	47²	41¹	33²	33¹	59¹	48¹	30	28	29	480²¹

5. Вік учеників.

11 літ	I.		II.		III.		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Разом
	A	B	A	B	A	B						
	12 "	3	10 ¹	6	3	.						
13 "	14	17 ¹	16	8 ²	2	2	33 ¹
14 "	10 ¹	7 ¹	12	8 ¹	5	3	4	69 ⁵
15 "	9 ¹	6	5 ¹	10 ²	4 ¹	9	15	2 ¹	.	.	.	60 ⁸
16 "	0 ¹	2	2	8 ¹	13	11	14	5	1	.	.	72 ⁸
17 "	1	.	.	3	6	8	20	13	3	.	.	64 ²
18 "	.	.	.	1	2	.	3	7	4	2	3	55
19 "	1	0 ¹	3	14	11	9	4	42 ¹
20 "	3	3	7	7	1	18
21 "	0 ¹	4	2	6	4	19 ¹
22 "	1	2	4	7
23 "	7	7
24 "	2	1	3
25 "	1	.	1	2
26 "	1	1
Разом	42¹	42¹	47²	41¹	33²	33¹	59¹	48¹	30	28	29	480²¹

6. Родичі мешкають:

В місці	6 ⁰	5 ¹	14 ¹	8 ¹	7 ¹	6	4	9	92 ¹⁴
Деінде	36 ¹	37 ²	41	33 ¹	26 ¹	27 ¹	45 ¹	24	388 ⁸
Разом	42¹	42¹	47²	41¹	33²	33¹	59¹	48¹	480²¹

7. Клясифікація.

До висшої кляси були:

а) здібні з відзначенем	7	8 ¹	6 ¹	3 ¹	4 ¹	5 ¹	3	3	4	3	5	54 ⁵
б) здібні	26 ²	31 ²	34 ¹	29 ¹	24 ¹	18	16	39	20	18	23	318 ⁸
в) з застереженем здібні	9 ¹	2	6	6	6 ¹	8	8	10	1	.	.	55 ²
г) нездібні	1	1	6	4	.	5	3	1	.	.	21
Поправку дістало	4	3	.	1	1	4	1	1	20
Не клясифіковано	0 ¹	0 ²	.	9 ¹	0 ¹	2 ¹	1 ¹	3 ¹	1	.	.	12 ⁸
Разом	42 ¹	42 ⁵	47 ²	48 ³	41 ⁴	33 ²	33 ¹	59 ¹	30	28	29	480 ²³

8. Шкільна оплата.

Оплату зложило:

а) в I. півроці	4 ⁴	2 ⁵	3 ²	3 ²	5 ³	3 ¹	8	12	5 ¹	4	4	63 ¹⁸
б) в II. півроці	2 ³	2 ³	1 ²	11 ²	10 ³	9 ¹	17	16	3	3	1	82 ¹⁵
Грiшми вплинуло:												
а) в I. півроці	240	210	150	150	240	120	240	360	180	120	120	2430
б) в II. півроці	150	150	90	390	390	300	510	480	90	90	30	2910
Разом	390	360	240	540	630	420	750	840	270	210	150	5340

9. Фонди на прибори до науки.

а) Вступні такси принесли К	235 ⁵⁰	247 ⁸⁰	243 ⁶⁰	21 [—]	8 ⁴⁰	8 ⁴⁰	12 ⁶⁰	21 [—]	16 ⁸⁰	21 [—]	21 [—]	886 ²⁰
б) Датки на научні прибори К	118 [—]	120 [—]	118 [—]	110 [—]	72 [—]	72 [—]	72 [—]	122 [—]	68 [—]	58 [—]	60 [—]	1132 [—]
в) Оплата за дуплікати свідощів К	12 [—]
г) Датки на прибори до забав К	59 [—]	60 [—]	59 [—]	55 [—]	54 [—]	36 [—]	36 [—]	61 [—]	34 [—]	29 [—]	30 [—]	566 [—]
Разом	412 ²⁰	427 ⁸⁰	420 ⁶⁰	186 [—]	170 ⁴⁰	116 ⁴⁰	120 ⁶⁰	204 [—]	188 ⁴⁰	108 [—]	111 [—]	2596 ²⁰

10. Стипендисти.

Число стипендістів	2	.	1	.	4	7
Сума запомог в коронах	320	.	300	.	580	1200

Статистика приготівки в шкільнім році 1911/12:

З початком шк. р. 1911 12 прийнято	Серед року			Число при кінці 1911 12	Місце уродження			Шкільну оплату заплатили									
	вступило	ви-ступило			Кіц-мань	Буков. крім Кіцм.	Галичина										
54	11	14		51	18	28	5	16	10								
рідна мова українська	Віра			Вік				клясифікація з кінцем 1911 12			в I. півроці	в II. півроці					
	правосл.	гр.-кат.	рим.-кат.	10 літ	11 літ	12 літ	13 літ	14 літ	15 літ	16 літ			здібні з відзначенєм	здібні	поправки	нездібні	доповн. испити
51	43	6	2	6	14	14	11	2	1	3	4	40	—	5	2	160	100

XV. Відозва до родичів і опікунів.

Шкільний рік 1912 13 розпочне ся 4. вересня о 8-ій годині рано сьвяточним богослуженєм. По богослуженю мають всі ученики зійти ся у своїх клясах, де їм перечитає ся дисциплінарні приписи і поділ годин. Правильна наука розпочне ся 5. вересня о 8-ій годині рано.

Вступні испити до I. кл. відбудуть ся 2. і 3. вересня. Ученики, які хочуть бути прийняті до тої кляси, мають явити ся одної або другої днини між 8. а 10. год. перед полуднем з родичами або їх заступниками в III. а клясі і виказати ся метрикою, що вже мають або до кінця сего року будуть мати 10 літ, а як ходили до публичної народної школи, предложити ще й сьвідоцтво фреквентацийне або шкільні повідомлення що найменше за 4. шкільний рік. В обох сих сьвідоцтвах поступ в викладовій мові повинен бути зазначений одною нотою загальною, а крім того мусить в них бути виразна замітка, що ученик переходить до середної школи. Вступні испити відбудуть ся в означених днях від 10. до 1. години перед полуднем (на письмі), а від 3. до 6. години по полудни (устно). Вписові такси, які треба з гори заплатити, виносять 7 К 32 с вже разом з належистістю за один примірник дисциплінарних приписів. Повторене вступного испиту в однім і тім самім році, чи то в тім самім чи иньшій закладі є заборонене після розп. мін. з дня 2. I. 1886 ч. 85 під загрозою виключення із всіх гімназий.

Вступні испити до висших кляс (II.—VIII. кл.) відбудуть ся 2. і 3. вересня від 8. до 12. год. перед полуднем і від 3. до 6. год. по полудни. Дотичні ученики мають зголосити ся до тих испитів найдалше до 24. серпня і предложити метрику тай виказати легальним способом

дотеперішні студії; іспитову таксу 24 К можуть они заплатити перед самим іспитом.

Поправки і доповняючі іспити відбудуть ся 2. і 3. вересня від 8. до 12. год. перед полуднем і від 3. до 6. год. пополудни.

Записи учеників, що вже в попереднім шкільнім році належали до закладу, відбудуть ся в призначених до того шкільних кімнатах 4. вересня від 10. до 12. год. перед полуднем; ученики мають предложити послідне свідощтво й заплатити 3 К такси. В тім самім часі мають зголосити ся і предложити потвержене приняті і ті ученики, що їх на підставі зложеного перед вакаціями вступного іспиту принято до I. кляси. Ученики з иньших гімназий мають 4. вересня в часі між 11. а 12. год. перед полуднем зголосити ся в дирекційній канцелярії та предложити метрику і всі свідощтва; на посліднім з них мусить бути виразна замітка від дирекції, що ученик відходить без перешкоди до иньшого закладу. Такси для таких учеників виносять 7 К 20 сот.

Приняте учеників до приготівки відбуде ся в приг. клясі 4. вересня в часі між 10. а 12. год. перед полуднем. До сеї кляси буде принимати ся лише учеників з рідною мовою українською, а прийнятих не сміє бути більше як 50. Умови приняті такі: виказ, що скінчили з добрим успіхом третю клясу народної школи, зглядно такий відділ, який відповідає третьому шкільному рокови, а далі метричний виказ, що ученик вже мав або до кінця сего року буде мати повних девять літ. Однак приняте до приготівки лиш провізоричне, бо тих учеників, що в протягу першого місяця не викажуть ся достаточним знанєм в поодиноких предметах, відішле ся назад до народної школи. При записі не платить ся ніяких такс. Шкільна оплата виносить за кожний піврік 10 корон; однак бідних і гідних учеників може ц. к. Рада шкільна краєва увільнити від шкільної оплати або цілком або до половини.

Кіцмань, дня 1. липня 1912.

Др. Агенор Артимович,
ц. к. директор.

